

Kungsgården i Gamla Uppsala: Hall, hantverk och hus från yngre järnålder och medeltid

Arkeologisk undersökning

Uppsala 263:1
Uppsala
Uppland

Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 8.

Per Frölund, John Ljungkvist & Joakim Kjellberg

UPPLANDSMUSEET

UPPSALA
UNIVERSITET

Kungsgården i Gamla Uppsala: Hall, hantverk och hus från yngre järnålder och medeltid

Arkeologisk undersökning

Uppsala 263:1
Uppsala socken
Uppland

Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 8.

Per Frölund, John Ljungkvist & Joakim Kjellberg

Omslagsbild: Till vänster: Ett spiralföremål av järn från hallen på södra Kungsgårdsplatån. Observera djurhuvudets klavna mun! Till höger: Ett knippe rågranater från hantverkshuset på norra Kungsgårdsplatån. Foto: Olle Norling & Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

**Upplandsmuseets rapporter 2017:27.
Arkeologi**

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2017

Foto, planer och renritning: Författarna om inget annat anges

Granskning: Anna Ölund

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634.

Upplandsmuseet, Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

1. Sammanfattning	6
2. Inledning	7
2.1. Gamla Uppsala – topografi och indelning	8
2.2. Fornlämningsmiljö och kunskapsläge	10
2.3. Historiska uppgifter och äldre lantmäterikartor	13
2.4. Målsättning och frågeställningar	19
3. Genomförande	20
3.1. Metod	21
3.2. Dokumentation	23
3.3. Analyser	23
3.4. Förmedling	24
4. Undersökningsresultat	25
4.1 Planen nedan Kungsgårdsplatåerna	26
<i>Arkeologiska objekt</i>	29
<i>Fynd</i>	46
<i>Analyser</i>	49
4.2 Södra Kungsgårdsplatån	51
<i>Arkeologiska objekt</i>	53
<i>Fynd</i>	64
<i>Analyser</i>	68
4.3 Norra Kungsgårdsplatån	70
<i>Grupper</i>	73
<i>Faser</i>	109
<i>Fynd</i>	113
<i>Analyser</i>	114
5. Diskussion och grundläggande tolkningar	116
5.1 Inledning och syfte	116
5.2 Specifika frågor och resonemang i ansökan till BWS	116
5.3 Måluppföljning	117
5.4 Nya steg mot en helhetsbild	128
6. Administrativa uppgifter	132
7. Referenser	133
8. Arkivmaterial	135
9. Bilagor och konserveringsrapporter	135

1. Sammanfattning

Efter beslut från Länsstyrelsen i Uppsala län har Institutionen för arkeologi och antik historia vid Uppsala universitet och avdelningen för Arkeologi vid Upplandsmuseet, utfört en arkeologisk undersökning inom ramarna för forskningsprojektet Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum. Arbetet utfördes under månaderna maj, juni och augusti 2011 efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län (dnr 431-1292-11). Undersökningen ägde rum inom Gamla Uppsala Kungsgård. Tre ytor på norra och södra Kungsgårdsplatån samt planen nedanför dem undersöktes:

1. Planen nedanför de stora husterrasserna börjar liksom norra och södra Kungsgårdsplatåerna troligen att bebyggas under äldre järnålder. Från 450/500 till 1200 finns kontinuerliga spår av hantverk och matproduktion, varav den senare är intensiv. Området bär prägelse av att vara del i ett omfattande aktivitetsområde med generationer av ekonomibyggnader samt härd- och gropkoncentrationer som överlagras varandra. Omkring 800 genomgår området en omreglering som representeras av en dikesparcellering. Från 1500- till tidigt 1600-tal undersöktes en källare med rikt fyndmaterial som troligen representerar en av områdets kända kungsgårdar.

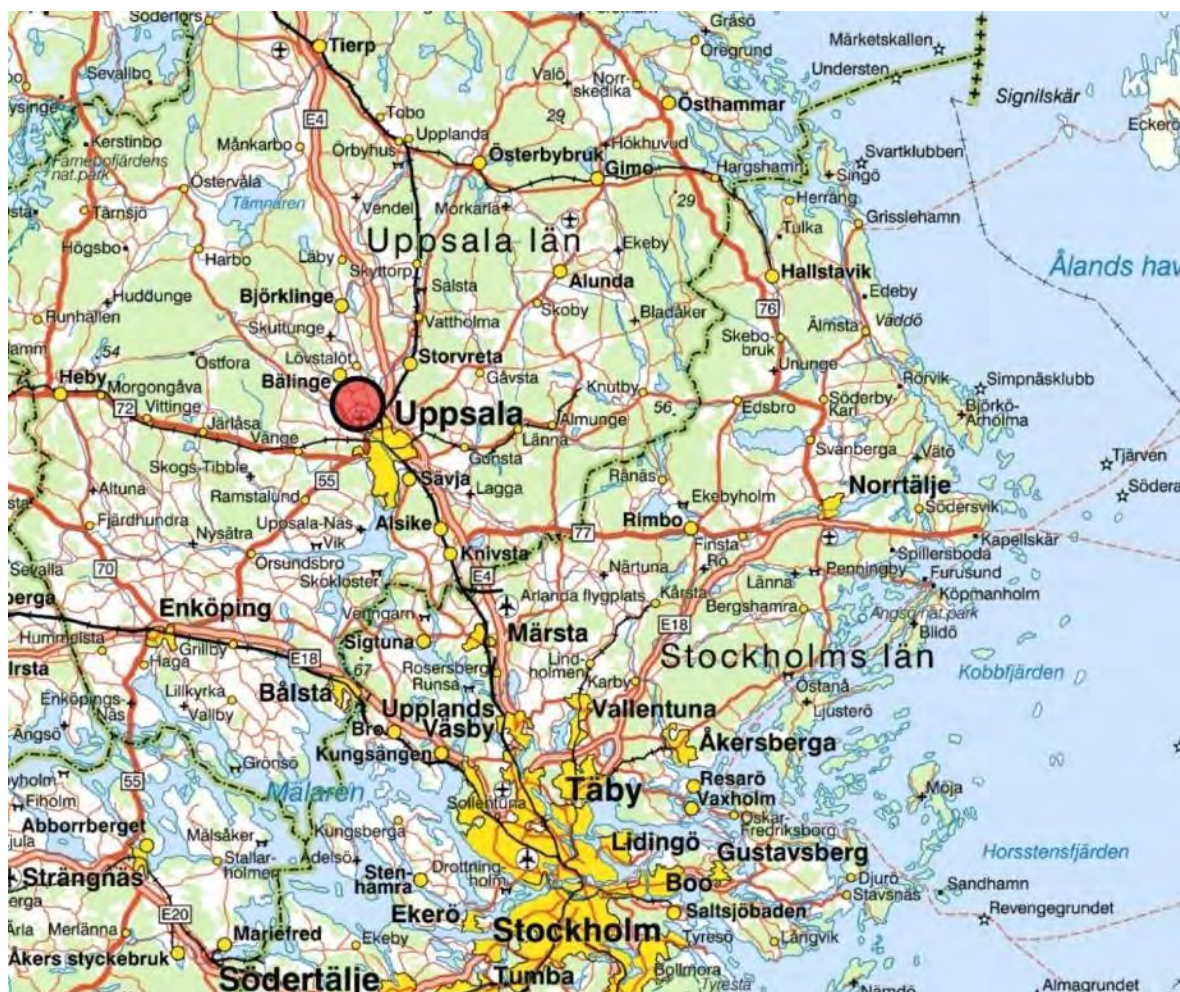
2. På den södra Kungsgårdsplatån finns tidigare undersökta huskonstruktioner, delundersökta 1990-92. Lämningarna tolkades då som rester efter två 26 respektive 40 m långa byggnader. Undersökningen 2011 säkerställde att det rörde sig om en 50 m lång och upp till 12 m bred hallbyggnad. Hallen hade haft fyra monumentala ingångar och en väggkonstruktion som för närvarande saknar motsvarigheter. Hallen bränns av allt att döma avsiktligt ned under 700-talet. Efter uppdragning av de centrala stolparna och städning av brandtomten, deponeras byggnadsdetaljer i järn i valda delar av hallen tillsammans med obrända djurben. Dessa handlingar tyder på en rituell nedbränning och förslutning av hallen i ett begravningsliknande förfarande.

3. På den norra Kungsgårdsplatån placerades schakten på platsen för 2010 års undersökning. Under 600-talet byggs det första av två byggnader av en konstruktion som har många likheter med hallen på södra Kungsgårdsplatån. Den äldre byggnaden har fungerat som hantverksbyggnad och rymde rikliga spår av främst hantering av granater men också järnsmide. Efter en period med lägre aktivitet etableras under 1300-talet en större kungsgård som kan kopplas samman med fogdar omnämnda i samtida brev. Efter att även den medeltida Kungsgården brunnit, används platån återigen extensivt fram till dess att ett säteri bildas år 1647. Mangårdsbyggnaden med efterföljare står kvar till 1963.

Undersökningen har starkt bidragit till att skapa en översikt av Kungsgårdsområdet från olika tider. Från vendeltiden har den stora hallens konstruktion, datering och övergivande, samt handlingar relaterade till denna blivit mycket tydligare. Från de andra ytorna har det kommit betydande kompletterande kunskap om hur Kungsgården strukturerats och de ekonomiska aktiviteternas organisation, omfattning och kontinuitet. Genom undersökningen har nya frågor uppkommit, som berör förändringar av platsen under 700-talet liksom, varför vissa faser saknar materiella spår. Undersökningarna i Gamla Uppsala har även möjlighet att belysa hur profana miljöer som en kungsgård ska relateras till kyrkomiljön och Gamla Uppsala by under medeltiden.

Från både södra och norra Kungsgårdsplatåerna finns äldre faser som inte undersökts närmare.

2. Inledning

Figur 1. Platsen för undersökningarna markerad.

Inom ramen för forskningsprojektet *Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum* utfördes tiden 4/5-31/8 2011 arkeologiska undersökningar av tre ytor inom Kungsgården i Gamla Uppsala. Dessa var: södra Kungsgårdsplatån, norra Kungsgårdsplatån och på planen nedan Kungsgårdsplatåerna. Total undersökt yta uppgick till 298 m² ungefär likvärdigt fördelade mellan de tre ytorna. Undersökningen finansierades genom anslag från Berit Wallenbergs stiftelse. Tillstånd till den arkeologiska undersökningen lämnades av länsstyrelsen i Uppsala län (dnr 431-1292-11). Rapporten har sammanställts av Per Frölund, John Ljungkvist och Joakim Kjellberg.

Projektledare för forskningsprojektet *Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum* är John Ljungkvist, Uppsala universitet, och biträdande projektledare är Per Frölund, Upplandsmuseet/SLU och Joakim Kjellberg, Uppsala universitet, se http://www.arkeologi.uu.se/Forskning/Projekt/Gamla_Uppsala/ och <https://glaup.blogspot.se/>.

2.1 Gamla Uppsala – topografi och indelning

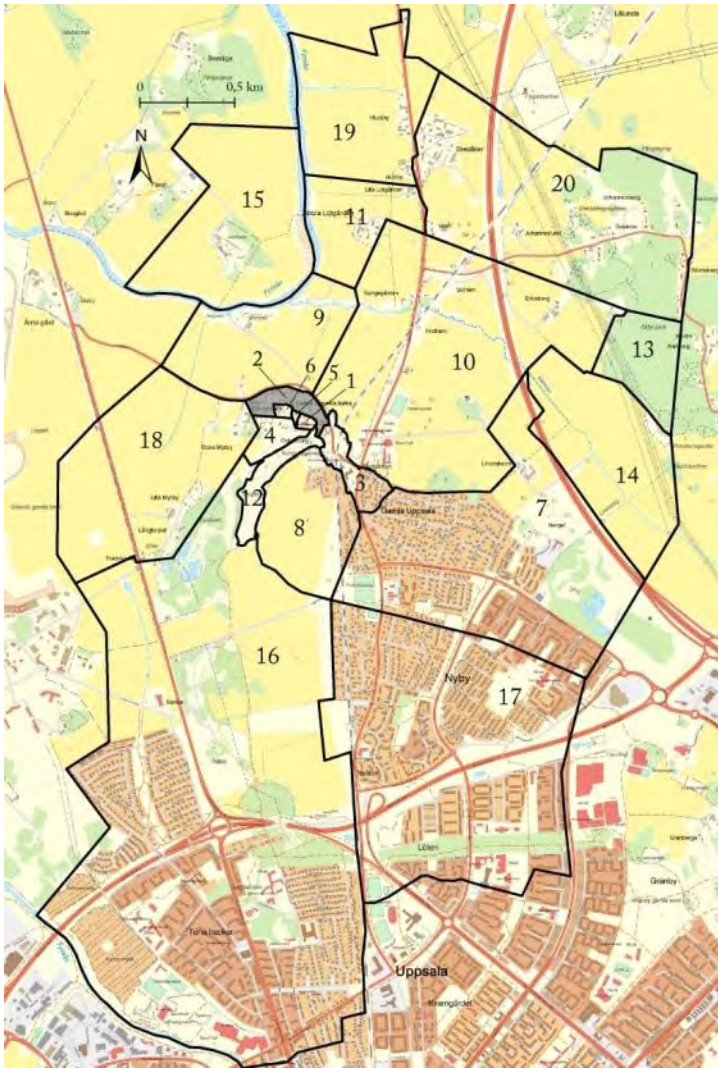
Gamla Uppsala utgör likt merparten av Uppsalaregionen ett relativt ungt landskap som börjar sticka upp ur havet under yngre stenålder. Bebyggelse finns belagd från bronsålder när området utgör den inre delen av ett skärgårdslandskap. Under äldre järnåldern är slättområdet frilagt förutom en större grund sjö, Föret, söder om Uppsala. Under yngre järnålderns början ligger Gamla Uppsala i skärningen för ett antal vattendrag/dalgångar, samt intill den innersta delen av Mälaren i form av den idag försvunna Föret. Områdets högre topografi präglas av Uppsalaåsen. På dess krönläge och sluttningar har en stor del av bebyggelsen och gravarna förlagts sedan slutet av äldre järnålder. Åsen omges av omfattande lerområden som sluter an mot vattendragen. I områdets N och Ö delar återfinns även moränområden i de högre partierna, vilka i hög grad utnyttjats intensivt för bebyggelse och gravar.

Avgränsningen av Gamla Uppsala är historiskt sett problematisk och en fråga om definitioner. Kärnan utgörs av den efterreformatoriska byns ägor men Gamla Uppsala har i synnerhet före etableringen av staden Östra Aros/Uppsala, varit betydligt större och en rad byar/bebyggelse har under olika tider var intimt knutna till den centrala bebyggelsen som under medeltiden fragmentiserats och ägobilden uppblandas (figur 2-3).

Id	Namn	Text	Kommentar
1	Kyrkogården	Prästgården	Bogårdsområde från 1300-tal
2	Kungsgården	Kungsgården	Bebyggelse
3	Kyrkbyn	Kyrkbyn	Bebyggelse
4	Prästgården	Prästgården	Bebyggelse
5	Klockaregården	Prästgården	Bebyggelse
6	Backegården	Prästgården	Bebyggelse
7	Stora Gärdet	Kyrkbyn	Åker
8	Lilla Gärdet	Kyrkbyn	Åker
9	Norra Gärdet	Kungsgården	Åker
10	Östra Gärdet	Kungsgården	Åker
11	Lötgården	Prästgården	Bebyggelse och odlingsmark
12	Högåsen	Kungsgården	Fornlämning
13	Kronopark	Gemensamt	Skog
14	Byängen	Gemensamt	Ång
15	Faxan	Kungsgården	Ång och åker
16	Löten	Gemensamt	Betesmark
17	Nyby	Avgärda	Bebyggelse och odlingsmark
18	Myrby	Avgärda	Bebyggelse och odlingsmark
19	Husby	Sekundär	Bebyggelse och odlingsmark
20	Bredåker	Sekundär	Bebyggelse och odlingsmark

Figur 2. Tabell över Gamla Uppsalas indelning (jämför figur 3).

Under tiden 600-650, genomgår Gamla Uppsala en omfattande monumentalisering som innebar att i synnerhet åsens topografi förändrades i och med att de stora högarna och terrasserna uppfördes (Ljungkvist 2013). Topografien förändrades ytterligare under tidig medeltid när byggnationen av domkyrkan, med relaterad infrastruktur, ledde till ytterligare förändringar av landskapet. Sedan 1700-talet har landskapet blivit betydligt torrare genom utdikningar och från sent 1800-tal har stora åspartier samt relaterade gravfält grävts bort i samband med grustäkt. Landskapet har med andra ord genomgått en rad omfattande förändringar som började med naturliga geologiska och hydrografiska omvandlingar till stora mänskliga avtryck/ingrepp från bronsåldern till våra dagar. Under historisk tid var Gamla Uppsala Upplands största by och

Figur 3. Läget för undersökningarna (grå, littera 2) i relation till Gamla Uppsalas delområden (figur 2) mot bakgrund av topografiska webkarta.

omfattade drygt 500 hektar mark. Gamla Uppসা has här definierats efter den historiska byns ägoområde samt de under yngre järnålder utbrutna byarna Myrby och Nyby (Rahmqvist 1986, s. 267f). Till detta kommer också de sekundära byarna Husby och Bredåker samt de ännu inte helt utredda relationerna till Uppsala stads gradvisa bildande i förhållande till Gamla Uppsalas mark (Arwidsson 1948, s. 38f; Frölund & Schütz 2007, s. 9ff).

För att underlätta en orientering av Gamla Uppসা has en indelning i delområden gjorts (figur 2-3). Den utgår från de olika ägor och markslag som finns i det äldre kartmaterialet, vilka anpassats till dagens gränser. Delområde 1 utgörs av Gamla Uppসা kyrkogård med en bogårdsmur som uppförts under 1300- eller 1400-talet (Carlsson, Göthberg & Lovén 2010). Kungsgården, dvs. bebyggelseområdet för de under 1500–1600-talen fyra Kungsgårdarna utgör delområde 2 (Rahmqvist 1986, s. 256ff). Nr 3 består av Kyrkbyn som under 1500- och 1600-talen heter Gamla Uppসা (ibid, s. 258). Nr 4–6 är bebyggelseområdena för respektive Präst-, Klockare- och Backegårdarna (ibid, s. 258f). Nr 7–10 är Gamla Uppsalas huvudsakliga åkermark fördelas på fyra gårdarna, som till stora delar fortfarande utgör åker; Stora, Lilla, Norra och Östra gårdarna (ibid s. 256ff). Nr 11 är Lötgården, troligen en utflyttad gård från Gamla Uppসা by under 1500-1600-talen (ibid s. 264). Nr 12 är Högåsen vars begränsning följer gravfältet (fornlämning Uppসা 123:1) som var betesmark och sett till markanvändningen hör samman med Lötén. Nr 13 är Kronoparken, Gamla Uppsalas del av skogen Örlösa. Nr 14 Byängen är Gamla Uppsalas äng som var en del av en vidsträckt sidvallsäng utmed ån Samnan; ängen omvandlades till åker under 1800-talet.

Faxan, nr 15, är namnet på ett område norr om Fyrisån som huvudsakligen består av ängsmark. Nr 16 är Lötén, Gamla Uppsalas del av en utmed Fyrisån vidsträckt betesmark. Nr 17–20 är de avgärda och sekundära byarna Nyby, Myrby, Husby och Bredåker. 2011 års undersökning ägde rum inom delområde 2.

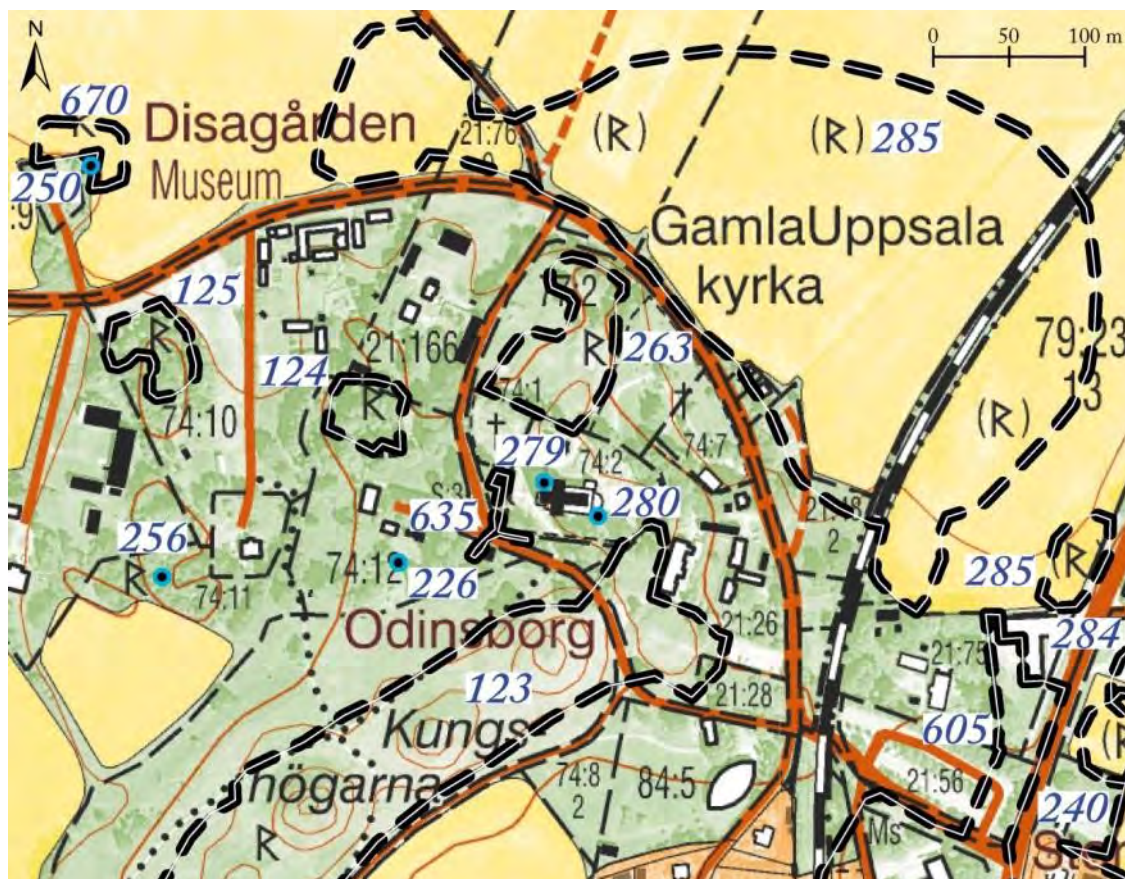
2.2 Fornlämningsmiljö och kunskapsläge

Fornlämning 263 är en del av vad som här kallas Gamla Uppsala Kungsgårdskomplex. Funktionen som Kungsgård har varierat under dess nära tvåtusenåriga historia, men utan tvekan finns här spår efter en central gård från järnålderns mitt. Under tidig medeltid väljer man att placera Sveriges första ärkebiskopskyrka på platsen. Visuellt synliga lämningar från det äldre komplexet syns idag främst i form av de två Kungsgårdsplatåerna samt ytterligare terrasser under klockstapeln och mellan kyrkan och Odinsborg. Den gamla domkyrkan är en visuell påminnelse om platsen som ett tidigmedeltida centrum. Kunskapen om komplexets långa historia och betydelse bygger på tolkningar av olika skriftliga källor, de synliga monumenten och arkeologiska lämningar. De senare kan spåras tillbaka till Olof Rudbecks undersökningar intill kyrkan och sedan dess har en mängd data ackumulerats. Vad vi fram till nyligen känt till om komplexet är kortfattat följande:

Det finns en rad arkeologiska spår av aktiviteter sedan yngre bronsålder samt lösfynd med Gamla Uppsala angiven som proveniens från både neolitikum och bronsålder (Lindqvist 1936, s. 79). Från romersk järnålder, och särskilt yngre romersk järnålder, finns dateringar och arkeologiska objekt från ett antal små undersökningar, vilka sammantaget pekar en utbredd bebyggelse. Från sent 500-tal finns det konkreta belägg för en högre elit i form av de undersökta storhögarna. Under denna fas byggs en stenlagd väg eller palissad i åkermarken norr om norra Kungsgårdsplatån som kan anses ha monumental karaktär (Alström & Duczko 1993; 1996). De manifesta bebyggelsespåren av en elit i Kungsgårdsområdet dateras till 700-talet. Från detta århundrade härstammar det uppskattningsvis till hälften undersökta yngsta huset på södra Kungsgårdsplatån och avfall från pärltillverkning i åkermarken strax norr om platåerna. Ser man däremot till centrala funktioner ur ett långtidsperspektiv, t.ex. tiden ca 200-1500 e. Kr, är bilden mycket fragmentarisk.

Planen nedan Kungsgårdsplatåerna

Vid 2010 års undersökning på planen nedanför Kungsgårdsplatåerna placerades ett schakt över och vid sidan om ett av 1958 års schakt i syfte att relatera till möjliga grophus (Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2015). Det visade sig att ytan har varit plöjd under historisk tid. Kulturlager saknades och årderspår framträdde i sanden under ploglagret. Lagret handgrävdes och fynden visade sig i mestadels vara från efterreformatorisk tid med enstaka fynd av förhistorisk keramik. Under ploglagret fanns en mycket tät förekomst av arkeologiska objekt bestående av mestadels stolphål men även grophus, nedgrävningar och en härd. Överlagringar visade sig vara frekventa. Dateringarna av lämningar och fynd sträckte sig från 400-500 tal till 1900-tal, med betoning på tiden 400-1200. Fyndmaterialet bestod till viss del av normala fynd som bränd lera och keramik från järnålder till efterreformatorisk tid. Iögonfallande var fragment av gjutformar och en degel från järnålder, slagg och ugnfragment från medeltid samt ett osedvanligt välbevarat benmaterial från ett grophus som bl.a. innehöll fiskben. 2010 års undersökning visade att ytan väster om södra Kungsgårdsplatån framförallt innehåller lämningar från tiden 400-1200, och inte enbart lämningar från sen historisk tid.

Figur 4. Fornlämningar i Kungsgårdsområdet. Boplats: 226, 263, 284-285, 605, 635. Gravar/gravfält: 123-125, 240, 250, 256, 635. Runstenar: 279-280.

Vidare visade undersökningen att ytan under nämnda tid använts både för bebyggelse och för hantverk. De många överlagringarna har med tiden skapat en sammansatt stratigrafi som i sin tur avslöjar ett intensivt användande och utnyttjande av platsen ifråga. Närvaron av gropus och hantverk gör det möjligt att jämföra Kungsgårdsområdet med andra delar av Gamla Uppsala där hantverk konstaterats.

Södra Kungsgårdsplatån

Sune Lindqvist och Lennart von Post kunde efter provborrningar 1923 visa att Kungsgårdsplatåerna var artificiella (Lindqvist 1936). Mer regelrätta undersökningar på södra Kungsgårdsplatån gjordes 1998 och 1990-1992. Resultaten har översiktligt presenterats i artiklar (Christiansson & Nordahl 1989; Hedlund 1993; Nordahl 1993). Provundersökningen 1988 (Christiansson & Nordahl 1989, s. 249ff) visade att en stor byggnad med lerklinade väggar stått på platån. Undersökningarna 1990-1992 (figur 10) skedde mot bakgrund av 1988 års provundersökning, vars centrala schakt succesivt utvidgades på platåns södra del. Ett mindre schakt togs även upp i platåns norra del. Undersökningarna avslöjade rester av byggnadslämningar i form av ansamlingar av hårt bränd, närmast förslaggad lerklining, liggande i två parallella rader med 10 m avstånd utefter platåns långsidor, avsmalnande i söder till fyra m. Utanför men parallellt med dessa, uppträdde två rader av stenpackningar eller strängar av sten. Ansamlingarna av hårt bränd lera täckte 0,35–0,4 m i diam. stora stolphål, stående med ett inbördes avstånd av 0,6-0,7 m men ibland upp till 1 m. I de flesta stolphålen fanns förkolnat trä, dvs. rester av stolpar. I den östra stenraden eller stenpackningen fanns rikligt med kol och partiella undersökningar av den visade rester av stolpar, bräder eller plank. Motsvarande undersökningar av den västra stenraden visade inga sådana spår. I stenraderna fanns ingen

lerklining. I det södra schaktets södra del fanns ett tydligt, ca tre m långt avbrott i både stenpackning och stolphålsrad på den västra sidan, medan på den östra sidan fanns avbrottet bara i stenpackningen. I området mellan stolphålsraderna uppträdde ett antal stora stolphål varav några täcktes av en oregelbunden, ca 1,8 m stor och mycket tätt lagd stenpackning av små stenar. Intill stenpackningens Ö sida fanns en 2,8 x 1,8 m stor yta av bränd lera (dock inte förslaggad). Fyra av stolphålen bildade två tydligt urskiljbara par. Undersökarna menade att det rörde sig om lämningar från två olika byggnader. Det ena byggnaden skulle bestå av de lerklinade, svängda väggarna och vara ca 40 m långt och 4-10 m brett. Den andra byggnaden hade varit en rektangulär ca 26 x 10 m stor byggnad, med väggar av plank och stolpar satta i stenpackningar samt försedd med en förgård eller förhus med kraftigt svängda väggar. Hedlund (1993, s. 68) ansåg att gjorda ¹⁴C-dateringar stödde teorin om två hus. Förkolnat trä från det så kallade stenpackningshuset har dateringar "... 555-645 respektive 560-665...". Motsvarande material från det lerklinade huset har dateringarna "... 470-610, 640-765, 670-795, 710-875...". På den inre, mycket tätt lagda småstenspackningen hittades en brakteat (Thordeman grupp XXII (ca 1350-1500)) vilket föranleder Nordahl att tolka stenpackningen och den intilliggande brända leran som en okänd verksamhet senare än byggnaderna. Fyndmaterialet består av ett antal hela och fragmentariska spiraler av plattjärn (med paralleller från Valsgärde, Ladby och Birka; se referenser Hedlund 1993, s. 68) en facetterad karneolpärla och en fibula av järn samt några bitar keramik. Därutöver framkom nitar och spikar men även några sentida fynd. I ett djupt stolphål i den V stolphålsraden framkom kulturlager och schaktet grävdes ner till ursprunglig markyta och fyra nivåer av kulturlager dokumenterades. Mot schaktets botten framkom rester av en stolphålsskoning och ett kolprov har fått ¹⁴C-dateringen "... 295-490..." (ovan angivna ¹⁴C-värden, Hedlund 1993, s. 68).

Norra Kungsgårdsplatån

2010 års undersökning av den norra Kungsgårdsplatån visade på en komplex stratigrafisk situation med spår av bebyggelse och verksamheter från romersk järnålder, vendeltid, vikingatid, medeltid och 1600-tal och framåt (Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2015). Vid 2010 års undersökning av norra Kungsgårdsplatån placerades två schakt (nr. 2-3; figur 9-10, 14) över boningshuset till Kungsgården 1 som revs 1963. I schakt 2 framträdde syllen efter boningshuset och ett spisfundament av stenhällar strax under grästorven. Under syllen framkom flera äldre stenpackningar bestående av rundad sten. Stenpackningarna överlagrades i S av ett myllblandat lerlager innehållande en högmedeltida sölja och i dess botten mot stenpackningarna en griskäke ¹⁴C-daterad till vikingatid. Stenpackningarna bedöms därför vara från yngre järnålder. En provruta som grävdes ner till åsgrus visade en komplicerad stratigrafi vilken tolkats som en serie av bebyggelsefaser. Provrutans nedre lager kan genom en grön glaspärla och en ¹⁴C-daterad förkolnad stolpe dateras till vendeltid. Provrutans bottenlager har däremot inte daterats.

I schakt 3 (2010 års undersökning) framträdde sammanlagt tre stenpackningar inbäddade i kulturlager under grästorven. Två av dessa hör sannolikt till syllen för Kungsgårdens mangårdsbyggnad medan den tredje stenpackningen avgjort är äldre. Dess stensammansättning skiljer sig från konstruktionerna från yngre järnålder i schakt 2 och ska sannolikt dateras till medeltid, vilket också styrks av gjorda fynd. En störning i form av en avloppskulvert från 1900-talet användes för att göra en provgrop för att söka nå steril nivå och utreda stratigrafien. Överst fanns flera lager av lera med inslag av murbruk, under dem följde förhistoriska lager av lera följt av grus och småsten med inslag av kol. Det nedersta lagret har ¹⁴C-daterats till 300-400 tal. Under detta följde naturliga åsavlagringar. Fyndmaterialet karakteriserades förutom vanliga boplatsfynd av enstaka hantverksfynd som slagg samt ett för yngre järnåldersförhållanden ovanligt fynd av förarbete till en kam av horn. Volymen brända ben var i en av provrutorna hög. Anmärkningsvärda fynd var en sporrtrissa och fönsterglas från medeltid.

2.3 Historiska uppgifter och äldre lantmäterikartor

Figur 5. Geometrisk avmätning 1640–41 (akt B22-28: a5:78–79) med undersökningschakt 1957–2011. Skala 1:2 000.

I avsnittet beskrivs först områdets markanvändning enligt historiska kartor översiktligt, därefter görs en mer detaljerad beskrivning av varje delområde eftersom de skiljer sig åt vilket är av betydelse för det arkeologiska utfallet. Med bakgrund i den geometriska jordeboken 1640-41 (figur 5) har den västra delen av Gamla Uppsalas ägor ansetts vara en tidigmedeltida kungsgård (Rahmqvist 1986). Senare under medeltid styckades den upp och genom donationer kom den till stor del att hamna i domkyrkans ägo. Det är dock oklart om hela Kungsgården övergick till domkyrkan för att delvis sedan återgå till kronan eller om delar av den under hela medeltiden var i kronans ägo (Rahmqvist 1986). Några direkta skriftliga omnämnanden av Kungsgården finns inte heller. Däremot finns ett omnämnande av kungens förvaltare år 1358 (DMS 1984, s. 203). Till Gamla Uppsala skrev sig 1376-88 Ragvald Tyrbjörnsson. Han var 1376 fogde i Uppsala och 1388 häradshövding i Ulleråkers härad (DMS 1984, s. 202). Av källorna framgår det dock inte om dessa uppgifter har ett samband med Kungsgården eller någon annan del av Gamla Uppsala by. I kameralt material omnämns Kungsgårdarna först i 1500-talets jordeböcker och de består då av fyra gårdar (Rahmqvist 1986, s. 258). Vid 1600-talets början hade Kungsgårdarna enligt boskapslängder ovanligt få djur jämfört med gårdarna i Gamla Uppsala Storby och även litet utsäde (Erikson & Lundgren 2010). Två av gårdarna avhystes 1627 (Almquist 1931, s. 706).

Det aktuella området avbildas första gången i geometriska jordeboken från 1640 (figur 5) och visar två gårdar öster om nuvarande Disavägen. Vid denna tidpunkt beskrivs Kungsgårdarna enligt följande:

”Kungsgårderna ähra 2 ödeßhemman huilka till förendhe hafua warit 4 ähre både tillhopa 48 öreßland”.

Strax väster om kyrkan och precis söder om de undersökta områdena låg även Klockargården från vilken aktiviteter kan ha påverkat de södra delarna av undersökningsområdet. Från 1679 finns området i högre detaljeringsgrad avritat på en karta som ritades för Olof Rudbeck. Här finns en rad hus avbildade på norra Kungsgårdsplatån och i väster hus som troligen representerar den andra Kungsgården (Lindqvist 1936, pl. 15). Däremot finns det inga mantalsskrivna på gårdarna (Hallgren manus 2016). Ingen av undersökningsområdets ytor förefaller vara plöjda, däremot finns en grupp träd inritade på och omkring den södra Kungsgårdsplatån. Möjligen indikerar de en fruktträdgård. Under 1700-talet ökar befolkningen i Gamla Uppsala. Kungsgårdarna anges 1712 och 1713 vara två, men på Truls Arnidssons karta från 1709 (figur 6) har byggnader till ytterligare en Kungsgård tillkommit direkt söder om Kungsgården.

Figur 6. Truls Arnidssons karta 1709 (Rudbeck 1938) med undersökningschakt 1957-2011. Skala 1:2 000.

Vid denna tid har även Kaplansgården flyttats till en ny plats vid foten av Öst- och Västhögen. Kaplansgårdens flytt har kanske påverkat markanvändningen i undersökningsområdet men vi vet inte om Kaplansgården använde mark norr om kyrkan, exempelvis den ovan nämnda eventuella

fruktträdgården. Under 1800-talet ökar befolkningen i Gamla Uppsala dramatiskt och Kungsgårdarna uppgår 1820 till fem gårdar. På laga skifteskartan 1856 (figur 8) framgår det tydligt att bebyggelsen påtagligt förtätats i området och att det skett en markant fragmentisering och uppdelning av såväl åker- som ängsmark. Under första delen av 1900-talet har antalet Kungsgårdar minskat till två; de aktuella undersökningsytorna låg under fastigheten Kungsgården nr. 1. Dess huvudbyggnad låg precis som 1709 års byggnader på norra Kungsgårdsplatån och var i grunden samma byggnader som de som Olof Rudbecks lät avrita. De stämmer i alla fall väl överens med 1709 års avritade byggnader. Ladugården är på foton från 1930-50 talet till synes relativt kraftig och modern. Karakteristiskt på fotografier från 1900-talet är den markanta beskogningen, vilken tyder på att betet sedan länge inte varit aktuellt eller snarare minskat betydligt under 1900-tal. Kungsgården 1 köptes så småningom av Riksantikvarieämbetet och 1963 rivs gårdens byggnader och området omvandlas till park. Sedan dess slås gräset och merparten av träden är idag avverkade eller självdöda.

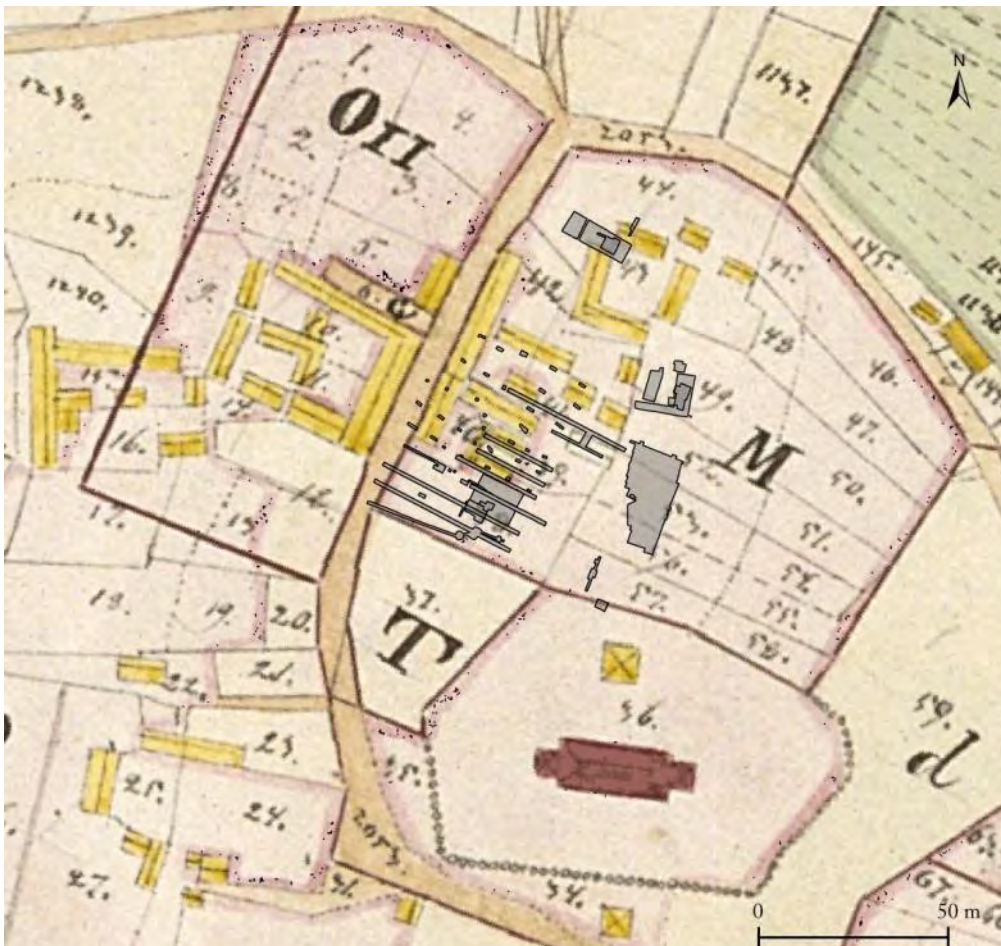

Figur 7. 1796 års åkerdelningskarta (akt B22-16:1) med undersökningschakt 1957-2011. Skala 1:2 000.

Planen nedanför Kungsgårdsplatåerna

På 1709 års karta ligger schakten från 2010 och 2011 på en inhägnad yta strax söder om den sydligaste av Kungsgårdarna (figur 6). Oavsett risken för förskjutningsfel är det tydligt att schakten inte låg inom en tidigare bebyggd yta. I de stängslade gränserna för ytan finns två fristående hus vilka tolkats som möjliga äldre byggnader med ett ursprung i medeltid. På och

strax väster om ytan finns det även en grupp cirklar inritade (figur 6). Dessa har tolkats som gravar men belegg för sådana har inte hittats vid någon av de utförda undersökningarna. Cirklarna korrelerar däremot misstänkt väl med flera stora gropar som finns strax öster om schakten och en stor grop på södra Kungsgårdsplatåns västra sida. Vidare noterades vid undersökningen en källargrop som bedöms bli övergiven tidigast omkring 1600 (kap. 4.1). Frågan är om inte de avbildade cirklarna i hög grad utgör källargropar. Det finns även en tendens till att cirklarna vid Kungsgården är svagare inritade på originalkartan än kända synliga gravar. När Truls Arnvidsson renritade kartan inför Peringskiölds publikation *Monumenta Ullerakeriensis*, är cirklarna emellertid ritade på samma sätt som gravar. På 1796 års åkerdelningskarta över Kungsgården verkar gränserna för det inhägnade området i princip vara desamma, men ytan har omformats såtillvida att den förlängts västerut och parcellerats (figur 7). Huruvida inhägnaden levt kvar är också osäkert. På denna karta, som är mer schematisk än 1709 års karta, finns vare sig ovan nämnda gropar, cirklar eller fristående hus och stängsel inritade. Det verkar dock som ytan används för odling och troligen är det från denna tid och framåt som årderspårerna noterade vid 2010 års undersökning kan knytas.

Figur 8. Laga skifteskartan år 1856 (akt B22-28:13) med undersökningsschakt 1957-2011. Skala 1:2 000.

På laga skifteskartan 1856 (figur 8) uppträder en liknande situation för ytan som 1796 års karta (figur 7). Kartan är mycket detaljerad och med små förskjutningsfel. Området definieras i beskrivningen som: Åker i tomten, djup mylla. Benämningen djup mylla är intressant då den troligen refererar till områdets kulturlager. På basis av rektifieringen ska ett hus stå på eller intill placeringen av schakt 5 (figur 8, 14). Spår av en byggnad hittades dock inte vid undersökningen

och troligen finns det ett mindre förskjutningsfel på kartan. Det betyder troligen att gränsen för denna öppna yta går nära den norra kanten av schakt 5. Här var också kulturlagren bättre bevarade i motsats till särskilt västra delen av schakt 4 och 2010 års schakt där frånvaron av kulturlager sammanföll med tydliga årderspår fyllda med efterreformatoriskt material. Under 1900-talet kan vi med hjälp av kartor och flygfotografier konstatera att ytan inte är bebyggd. Den är då belägen strax SÖ om Kungsgårdens ekonomibyggnader, vilka revs 1963. Ett flygfotografi från 1950-talet verkar visa en stor halmstack som lagts upp mellan Gamla Uppsala kyrkas bogårdsmur och ekonomibyggnaderna. På ett foto från 1926 verkar ytan vara en del av ett trädgårds- och bärbuskeland (Lindqvist 1936, pl. 7:2).

Södra Kungsgårdsplatån

Södra Kungsgårdsplatån är inte bebyggd på någon historisk karta. På Arnvidsson karta (figur 6) verkar det inte röra sig om åkermark. På denna karta går det en V-Ö löpande gårdesgård tvärs över Kungsgårdsplatån. Den förefaller avgränsa två betesmarker som troligen tillhört de två Kungsgårdarna från denna tid. Det betyder i så fall att ovan nämnda fruktträdsmråde, avbildat av Rudbeck, antingen är borttaget under denna tid eller att det helt enkelt aldrig existerat.

Figur 9. 1935 års karta (ATA) över Gamla Uppsala fornlämningsområde med undersökningsschakt 1957-2011. Skala 1:2 000.

På laga skifteskartan ingår södra Kungsgårdsplatån i en betydligt mer reglerad markindelning där olika partier tillhör de olika Kungsgårdarna (figur 8). Markstyckena definieras i samtliga fall som kalvtomt eller hagland. Inget tyder på att den varit odlad. Under tidigt 1900-tal upphör troligen

betet på Kungsgårdsplatån och före 1923 installeras en cementgjuten vattencistern i dess norra hälft (Lindqvist 1936, pl. 12).

Norra Kungsgårdsplatån

Den norra Kungsgårdsplatån verkar från 1640 och framåt hysa byggnader från en av Kungsgårdarna, i modern tid kallad Kungsgården 1. Två av gårdarna avhystes 1627 och i 1640 års beskrivning betecknas båda som öde (Almquist 1931, s. 706; Rahmqvist 1986, s. 254ff). Beskrivningen anger att den norra gården saknade tak på husen, medan enbart en byggnad fanns på den S gården (Erikson & Lundgren 2010). Några år senare, 1647, förlänades de fyra gårdarna till en Vilhelm Nisbeth, överste vid Upplands regemente och ett säteri bildades. Detta drogs sedan in till kronan 1681 (Almquist 1931, s. 706). Om en säteribygnad verkligen uppfördes är osäkert och av Olof Rudbeck framgår att Kungsgården bestod av ”ringa Träbygningar”, men på kartan över området från senast 1679 avbildas längor (Rudbeck 1938, s. 153). På Arnvidsson karta (figur 6) är en fyrilänga inritad av vilka vissa hus förefaller ligga på platån, ungefär på samma plats som den vid undersökningen undersökta eftermedeltida byggnaden som revs 1963. På laga skifteskartan verkar närmast samma byggnader ritas av. Skillnaden består i att två mindre byggnader tillkommit på platåns Ö del. En av dessa kan röra sig om föregångaren till den källare med cementgjutet tak och trappa som fortfarande finns kvar på platån (figur 8). År 1850 anger Angers Frigell att:

”Vid byggande af en nu befintlig källare i Kungsgården på höjden vid vägkrökningen fanns djupt ner i backen en 6 qv bred stenmur, på hkn ingen ända syntes. På dna backe, s är full med sten, anses kungshuset hafva varit beläget” (Lindqvist 1936, s. 80).

Då ovan nämnda källare är den enda som är känd från norra Kungsgårdsplatån, bedöms det som mycket möjligt att den gjutna källaren är en ombyggd äldre källare.

I samband med att antalet Kungsgårdar minskar och ekonomibygnaderna till Kungsgården 1 koncentreras till området söder om N och V om södra Kungsgårdsplatån, rivs närmast alla husen till fyrilängan på norra Kungsgårdsplatån. Under tidigt 1900-tal står mangårdsbyggnaden kvar med en utbyggd veranda, och på Kungsgårdsplatåns Ö del står ytterligare ett hus förutom ovan nämnda källare. Den är vid denna tid bevuxen med ett stort antal träd och häckbuskage. 1963 rivs byggnaderna och marken planeras om till parkområde med betydligt mindre trädvegetation.

2.4 Målsättning och frågeställningar

En rad viktiga frågor kring Kungsgården och makten i Gamla Uppsala är ännu obesvarade. Följande frågeställning menar vi kan belysas närmare genom denna undersökning.

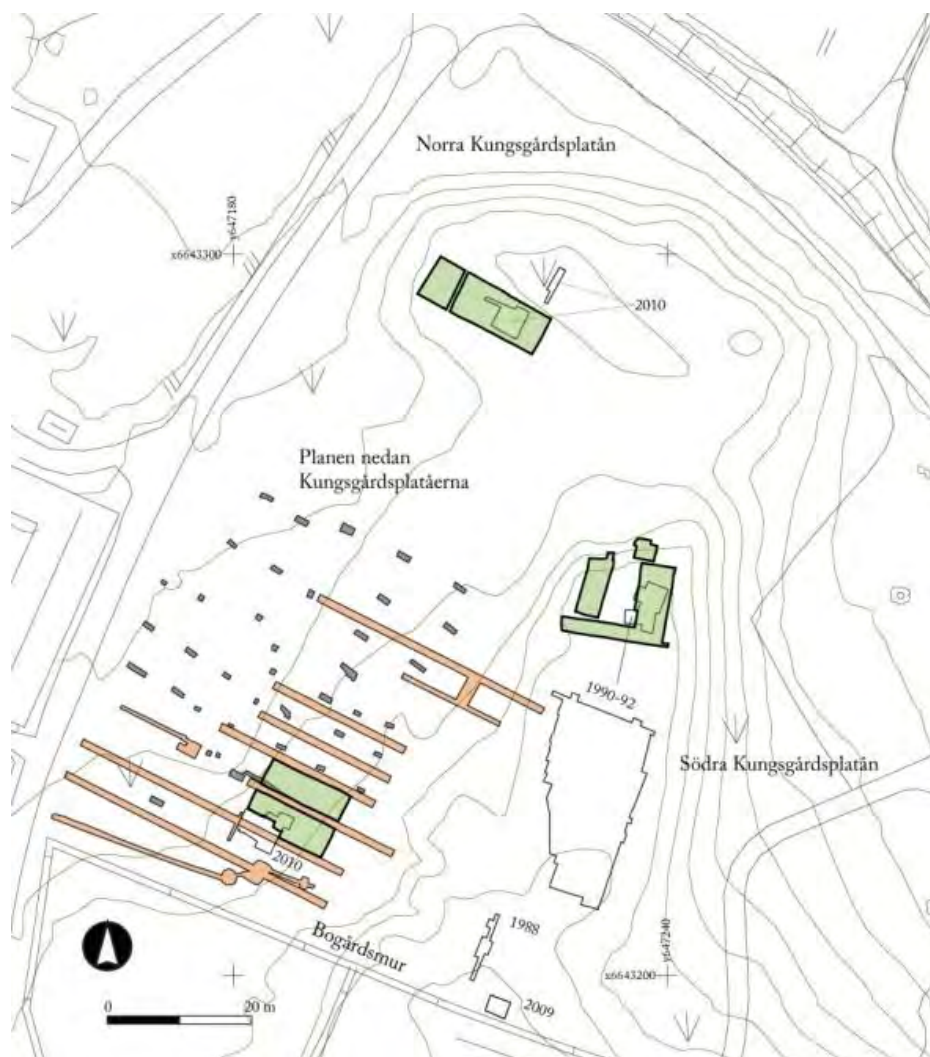
Det saknas starka belägg för tidpunkten när en central gård etableras på platsen i form av exklusiva fynd, utmärkande byggnader och andra indikationer på en elit. Är denna etablering tidigare eller samtida med de stora högarna från tidig vendeltid? Det är orealistiskt att undersöka bägge Kungsgårdsplåtåerna ned till ursprunglig marknivå för att finna de äldsta faserna. Däremot kan intilliggande ytor som planen nedanför Kungsgårdsplåtåerna, som inte täcks av tjocka yngre lager, generera äldre fynd och bebyggelse lämningar som kan sprida ljus över frågan. 2010 års undersökning visade här en komplicerad horisontal- och vertikal stratigrafi. Kronologiskt fanns ett tidsperspektiv 400/500–1900 med en tydlig tyngdpunkt 400-1200. Lämningarna 400-1200 tyder på hantverk, verksamhet och kanske bebyggelse som fyndmaterialet preciserar till matberedning, metall- & textilhantverk. Efter 1200 förefaller ytan använts för odling (Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2014, s. 23). Undersökningarna 2010 på norra Kungsgårdsplåtån visar att den inte är lika omfattande uppbyggd som den södra Kungsgårdsplåtån. På den norra Kungsgårdsplåtån torde därför det vara möjligt att finna äldre faser på en betydligt grundare nivå än på södra Kungsgårdsplåtån.

1990-1992 undersöktes omkring hälften av den södra Kungsgårdsplåtåns yngsta byggnad. Det är den till ytan största undersökningen inom Kungsgårdskomplexet. Byggnadens datering är inte klarlagd. En serie ¹⁴C-analyser har gett dateringar mellan ca 500-800 (Hedlund 1993, s. 64). Dateringarna kan härröra från både primärt och sekundärt byggnadsmaterial och den breda dateringsintervallet kan därför antas spegla såväl byggnation som reparation och övergivande. Det finns inga starka arkeologiska belägg för var en vikingatida storgård låg. Ytomfattande undersökningar på planen nedan Kungsgårdsplåtåerna, av norra Kungsgårdsplåtån och provundersökningar på ytterligare två möjliga husplåtåer, skulle kunna belysa var den centrala gården legat under vikingatid.

Kungsgårdar som Uppsala Kungsgård är stora komplex. De två husterrasserna, norra respektive södra Kungsgårdsplåtån, bör ses som synliga delar i ett omfattande komplex av byggnader och verksamheter. De var en eller två, eventuellt samtida centrala byggnader som omgavs av ekonomibyggnader. Andra samtida, yngre eller äldre betydande byggnader kan vara dolda under existerande bebyggelse och gräsytor, vara skadade eller förstörda av kyrkan och kyrkogårdens begravingar. Tidigare undersökningar av kungliga gårdar i Mälardalen såväl i Gamla Uppsala som i Fornsigstuna och på Hovgården på Adelsö, har varit fokuserade på terrassbyggnaderna som i de flesta fall undersökts i liten omfattning. I fallet husgrupp 2 på Helgö, där stora ytor av den centrala gården grävdes ut, finns det en mångfacetterad problematik som gör den till en viktig men komplicerad parallell, dock fortfarande med ofullständig fasindelning (se t.ex. Brunstedt 1996; Arrhenius 2011).

Hur lång har hallen på södra Kungsgårdsplåtån varit och rör det sig om en eller två byggnader? Inom projektets ramar har det i hög grad opublicerade ritningsmaterialet från 1988-1992 års undersökningar av södra Kungsgårdsplåtån digitaliserats och rektifierats. Den delundersökta byggnaden har av undersökarna (Hedlund 1993; Nordahl 1993) antagits bestå av två olika byggnader, 40 respektive 26 m långa. Digitaliseringen av ritningarna och placeringen av byggnaden på bättre detaljerade höjdnivåkartor pekar snarare på en ännu längre byggnad, vilket är i klass med de längsta hallarna i Tissø och Lejre i Danmark.

3. Genomförande

Figur 10. Översiktsplan visande 2011 års schakt (grön) mot bakgrund av tidigare undersökningar. Schakt 1957 = grå, 1958 = orange, övriga markerade med årtal.

Undersökningen leddes övergripande av John Ljungkvist. Fältharbetet för ytan nedanför Kungsgårdsplatåerna leddes av John Ljungkvist, fältharbetet på södra Kungsgårdsplatån av Per Frölund och fältharbetet på norra Kungsgårdsplatån av Joakim Kjellberg. Undersökningen pågick i sammanlagt 10 veckor under maj, juni och augusti 2011. Den startade med ytan nedanför Kungsgårdsplatåerna och pågick sammanhängande under sex veckor. Denna yta innehåller en mycket stor mängd arkeologiska objekt, från järnålder till modern tid, men före undersökningen var inga kulturlager kända. Södra Kungsgårdsplatån undersöktes i fyra veckor under maj-juni, medan undersökningen av den norra Kungsgårdsplatån pågick i fyra veckor under augusti. I fältharbetet deltog såväl professionella arkeologer som arkeologistudenter (se administrativa uppgifter). Arkeologistudenterna arbetade främst med avtorvning, upprensning, flotering, fyndtvätt, vattensällning och undersökning av stratigrafiskt enklare objekt som stolphål och hårdar, under överinseende och handledning av professionella arkeologer. Efter avslutad fältdel påbörjades efterarbetet med registrering av stratigrafiska objekt, fynd och prover. Rapporten färdigställdes 2016-17.

3.1 Metod

Vid undersökningen grävdes sju schakt förlagda till tre olika ytor (figur 10, 14). Två schakt (S4-5, figur 14) var förlagda till planen nedanför Kungsgårdsplatåerna och placerades i direkt anslutning till schakt från 1957-58 och 2010 (Nordström 1957; Johansson & Stenberger 1958; Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2015). Tre schakt (S6a-c, figur 14) förlades till den södra Kungsgårdsplatåns norra del i anslutning till ett schakt från 1992 (Hedlund 1993; Nordahl 1993). I den norra Kungsgårdsplatåns västra del placerades två schakt (S7a-b, figur 14) i direkt anslutning till schakt från 2010 (Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2015). Undersökningsmetoderna anpassades till respektive ytas arkeologiska förutsättningar. Gemensamt för de tre undersökningsytorna var att torv och jordmassor under undersökningstiden förvarades separerade under presenning. Schakten torvades av för hand men återfylldes med hjälp av grävmaskin. Innan återfyllning täcktes framgrävd nivå med markduk.

Efter avtorvningen finrensades ytorna och framkomna arkeologiska/stratigrafiska objekt plandokumenterades. Metalldetektering gjordes löpande under hela undersökningen. Undersökning, dokumentation och insamling av fynd och prover från för frågeställningarna relevanta arkeologiska/stratigrafiska objekt gjordes för vidare analyser och tolkning. Kulturlager grävdes beroende på innehåll och fyndfrekvens med skärslev eller spade. Vattensällning skedde av undersökta arkeologiska/stratigrafiska objekt samt av utvalda kulturlager. Makro- och jordprover togs från undersökta arkeologiska/stratigrafiska objekt och utvalda lager. Det bör noteras att avsikten inte var att undersöka samtliga påträffade arkeologiska/stratigrafiska objekt. Urvalet gjordes för att besvara centrala frågor kring aktiviteter på och strukturella förändringar av ytorna i förhållande till andra delar av Kungsgården.

Figur 11. Avtorvning och rensning pågår på ytan nedan Kungsgårdsplatåerna. Foto fr. NÖ: John Ljungkvist.

Planen nedanför Kungsgårdsplatåerna: I planens södra del placerades två schakt med en sammanlagd yta av 95 m² (schakt 4-5; figur 14). Schakten torvades av för hand men återfylldes med hjälp av grävmaskin. Det omrörda ploglagret med fynd från 1600-tal tom 1900-tal metalldetekterades och undersöktes selektivt. På grund av det rika och välbevarade osteologiska materialet med bl.a. ovanligt mycket fiskben och makrofossiler lades tid på finmaskig vattensällning och provtagning. Ett urval av kulturlagren och anläggningarna undersöktes, merparten i schakt 4.

Figur 12. Avtorvning på södra Kungsgårdsplatån. Foto fr. SV: Per Frölund.

Södra Kungsgårdsplatån: I den N änden placerades tre schakt med en sammanlagd yta om 92 m² (schakt 6a-c; figur 14). Schakten torvades av för hand men återfylldes med hjälp av grävmaskin. Innan återfyllning täcktes framgrävd nivå med markduk. Det omrörda lagret direkt under grästorven handgrävdes i sin helhet och metalldetekterades. Framkomna konstruktionselement som väggar, stolphål och lager var prioriterade.

Figur 13. Metalldetektering och rensning på norra Kungsgårdsplatån. Foto fr. Ö: John Ljungkvist.

Norra Kungsgårdsplatån: I den SV delen av platån placerades två schakt (7a, b) med en sammanlagd yta av 100 m² (se figur 14). Schakten torvades av och undersöktes för hand, återfyllning skedde med hjälp av grävmaskin. Den komplicerade stratigrafin på norra Kungsgårdsplatån som påvisades vid 2010 års undersökning (Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2015) krävde ett extra fokus på lager varför stratigrafisk undersökningsmetod tillämpades här.

För att på bästa sätt dokumentera lämningarna och klargöra lämningarnas kronologi, stratigrafi, komplexitet och funktion bestämdes redan efter den mindre undersökningen 2010 att en kontextuell undersökningsmetod skulle tillämpas vid fortsatt undersökning på den norra Kungsgårdsplatån. Rent praktiskt och något förenklat går den kontextuella grävmetodik ut på att varje stratigrafisk enhet undersöks för sig, där den som är yngst avlägsnas i sin helhet först. Varje stratigrafisk enhet (kontext) dokumenterades var för sig och läggs därefter in i ett relationsschema, en så kallad Harris matrix (figur 73). Kontexterna har dokumenterats på kontextblanketter och som komplement till dessa användes grupperingsblanketter för kontexter som tillsammans bildade sammanhängande större enheter (se Ölund & Kjellberg 2006). Vidare var det av vikt att dokumentera kulturlagrens typ för att bedöma deras karaktär och depositionsmonster, vilket har gjorts utefter en vidareutveckling av den kulturlagertypologi som utarbetats vid UV Öst och Kulturen i Lund och som tidigare använts vid Upplandsmuseet (Tagesson 2003; Larsson & Johansson Hervén 1998). Den kontextuella metoden och kulturlagertypologins betoning av depositionsmonster har därmed utgjort ett viktigt redskap för tolkning av platsens funktion, stratigrafi, fyndens representativitet och datering över tid. Själva kontextbegreppet i sig är problematiskt, men vi har utgått från att en kontext är en individuell stratigrafisk enhet som har identifierats, definierats, dokumenterats och tolkats. Det kontextuella tänkandet omskapar på så sätt platsens stratigrafi till en tolkad sekvens av materiella spår (jämför metodresonemang i Larsson & Johansson Hervén 1998, Larsson 2000, Carlsson m.fl. 2000, Ölund & Kjellberg 2006).

3.2 Dokumentation

Plandokumentation och lägesbestämning av fynd och prover utfördes med GPS för registrering och vidare bearbetning i dokumentationsprogrammet Intrasis. De arkeologiska/stratigrafiska objekten beskrevs i fält på anpassade kontextblanketter som sedan registrerats i Intrasis. Som komplement till plandokumentationen användes torn- och snedbildsfotografering. Tornfotograferingen var i första hand avsedd att användas i metodutvecklande syfte och i andra hand för att komplettera övrig plandokumentation. Snedbildsfotograferingen använde också för att skapa 3D-modeller av schakten. Sektioner av arkeologiska objekt dokumenterades och ritades på ritfilm vanligen i skala 1:20 som sedan digitaliserats. Eventuella handritade planer och tornfoton digitaliserades.

3.3 Analyser

¹⁴C-analyser har utförts av Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet för att datera valda kontexter. Vedartsanatomiska analyser gjordes för att fastställa kolprovernans egenålder och för att bidra till en långsiktig strategi att samla in material för forskning om utnyttjandet av material för bränsle och konstruktioner i Uppsalaregionen. Den vedartsanatomiska analysen utfördes av Thomas Bartholin, Scandinavian Dendro Dating (Bilaga 8). En osteologisk basregistrering gjordes av Emma Sjöling, SAU (Bilaga 9). Materialet planeras att i en studie 2018 inkorporeras med djurbenamaterialet från dels 2015 års undersökning och dels från den för 2017 planerade undersökningen. Syftet är att skapa en övergripande bild av den husdjursbaserade ekonomin,

betydelsen av vilt och fisk på Kungsgården och historisk ekologiska aspekter från järnålder till medeltid, satt i relation till Lejre i Danmark.

En makrofossilanalys med identifiering och registrering av brända växtdelar, har gjorts av Anneli Ekholm, Uppsala universitet (Bilaga 7). Materialet planeras att vidarebearbetas i en studie 2018 tillsammans makrofossilmaterial från dels 2015 års undersökning och dels från den för 2017 planerade undersökningen. Syftet är att skapa en övergripande bild av den husdjursbaserade ekonomin

3.4 Förmedling

Undersökningarna har uppskattats stort av hundratals besökare (närmare statistik finns hos Gamla Uppsala Museum) med såväl guidade turer som mer spontana besök. Undersökningen har också uppmärksammats stort i media (se nedan) och blivit en tvärvetenskaplig mötesplats. Specialvisningar gjordes för Riksantikvarieämbetets lednings- och styrgrupp, en delegation för IHOPE (internationellt miljöforskningsnätverk), Arkeologidagen 2011 (fyndregistrering i Gamla Uppsala museums lokaler samt fältvisningar), Döva och hörselskadades förening i Stockholm/Uppsala (DHB), Introduktionsvecka för studenter Institutionen för arkeologi och antik historia vid Uppsala universitet, grundutbildningsstudenter från Institutionen för Geologi vid Uppsala universitet.

Reportage och inslag

Vetenskapsradion Historia

Dagliga presentationer för Gamla Uppsala museums guider

ABC-nyheterna. 9/6 2011 och 5/9. Morgon och kvällsreportage.

SVD 14/6 2011, dubbeluppslag tillsammans med OKB-projektet.

Ergo nr 7/2011. Tvåsidesreportage.

UNT 10/6 2011: Tvåsidesreportage tillsammans med OKB-projektet; 21/8 2011:

Tresidesreportage; 6/9 2011. tvåspalts nyhet. 18/9 2011, tvåsidesreportage.

Dokumentär, Japansk television.

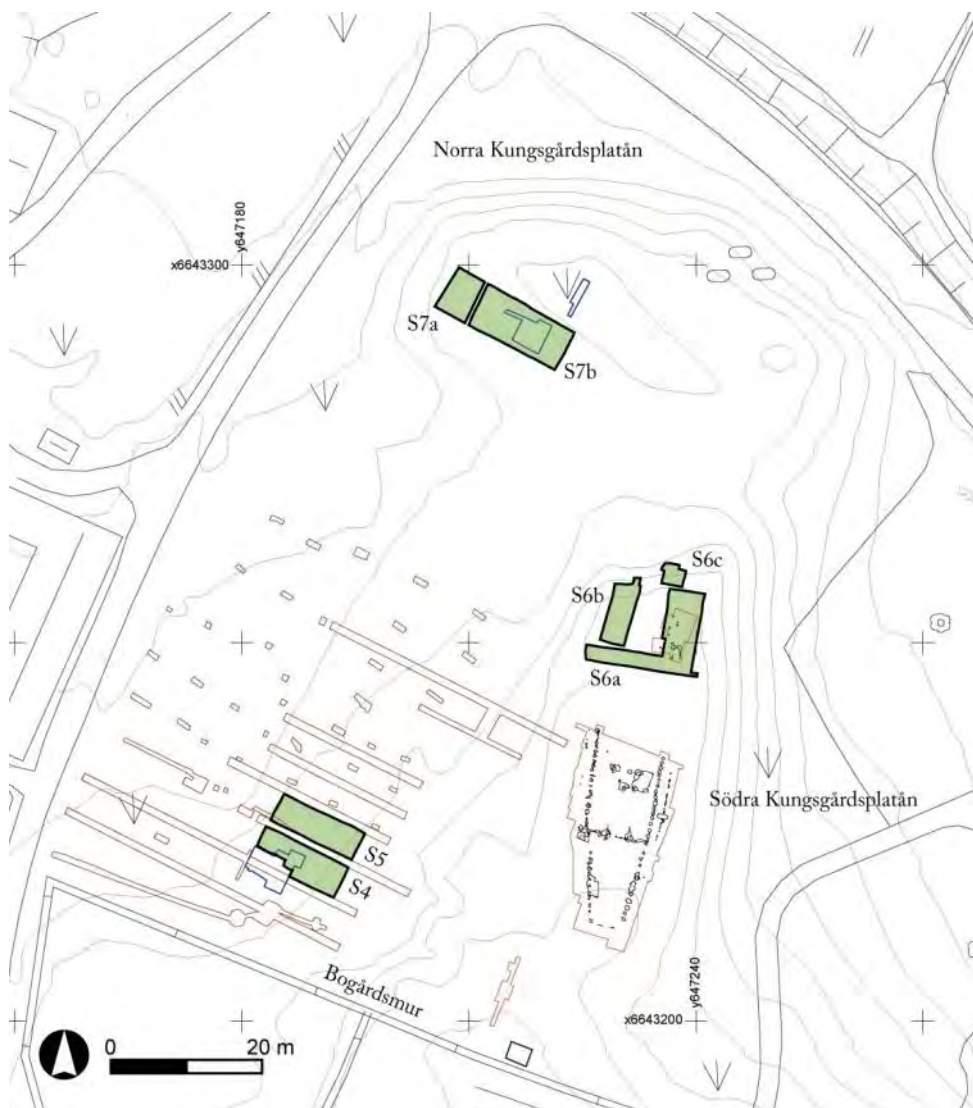
BBC Two 2012. Vikings, episode 1.

History channel 2016 (Canada), 2017 (USA). The real Vikings.

Undersökningens blogg, <https://glaup.blogspot.se/>, hade 5100 besökare tiden 1/5-6/9 2011.

4. Undersökningsresultat

Redovisningen av resultaten från undersökningen har delats upp på de olika undersökningsytorna. För ytan nedanför Kungsgårdsplatåerna och södra Kungsgårdsplatån (kap. 4.1, 4.2) redovisas arkeologiska objekt och konstruktioner, fynd och analyser. För norra Kungsgårdsplatån (kap. 4.3) har resultatredovisningen ordnats efter den stratigrafiska metoden, först presenteras kontexternas inbördes förhållanden gruppvis – tolkade till större funktionbestämda enheter (kap. 3.1). Därefter relateras grupperna kronologiskt och presenteras i form av fasbeskrivningar och åskådliggörs med ett så kallat markanvändningsdiagram. De enskilda kontexternas relationer presenteras dels i form av beskrivningar (bilaga 4c) och dels i matrisform (bilaga 4d).

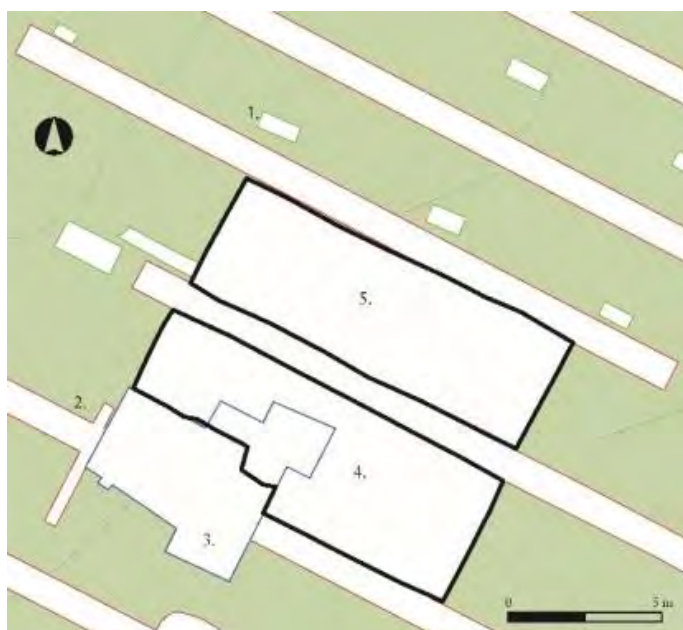
Figur 14. Översikt över Kungsgårdsområdet med 2011 års undersökningsschakt, S4-7 med grönfyllning. Planen visar schakt från 1957-68 (brun), 1990-92 (röd), 2009-10 (blå). Skala 1:1 000.

4.1 Planen nedanför Kungsgårdsplatåerna

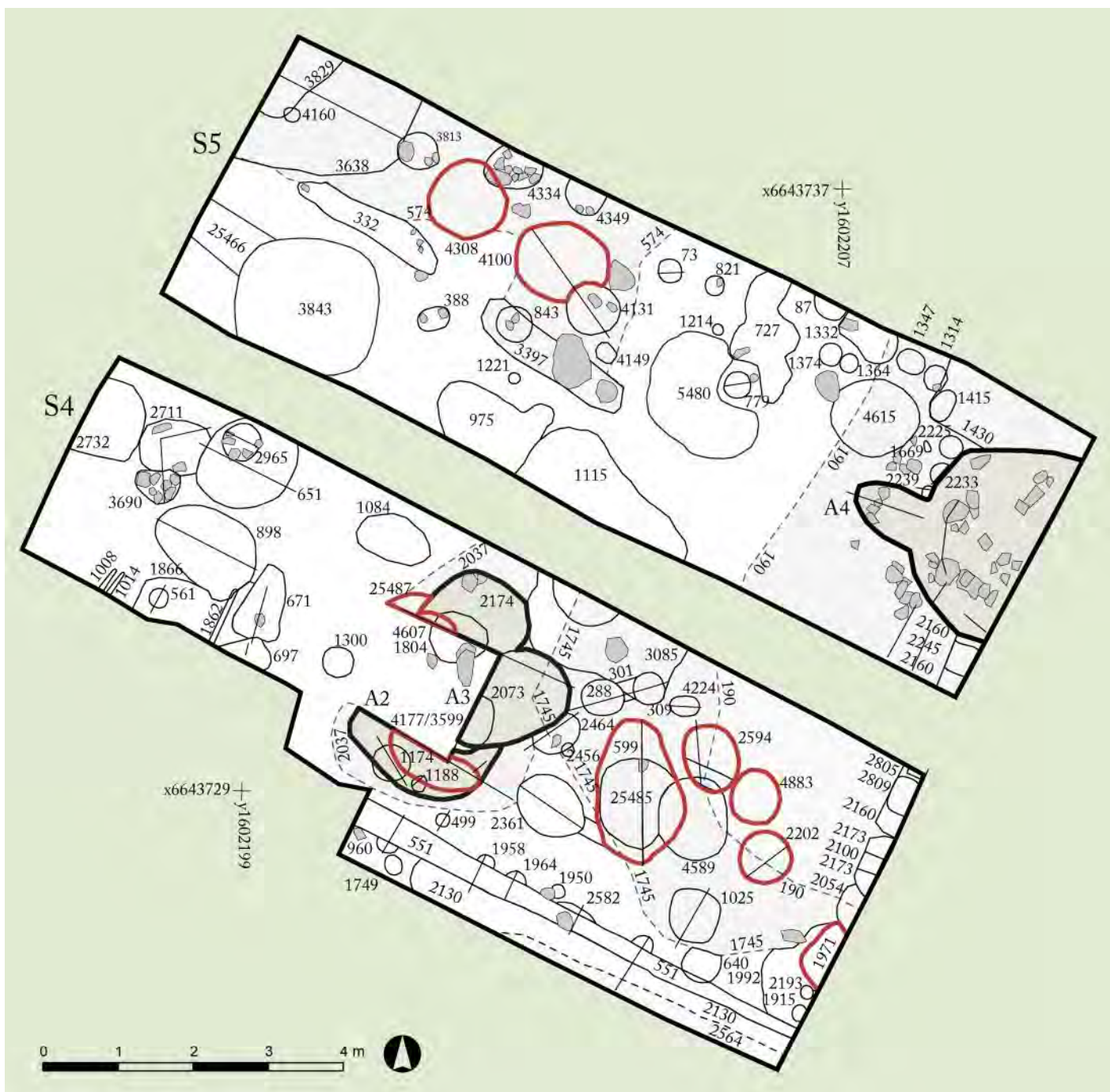

Figur 15. Schakt 4 (t.v.) och 5 (t.h.) nedanför Kungsgårdsplatåerna i maj 2011. Gamla Uppsala kyrkas bogårdsmur anas framme t.v., i fonden syns Kungsgården nr. 2 ladugård. Foto från Ö: John Ljungkvist.

Undersökningen skedde i den svagt sluttande ytan väster om södra Kungsgårdsplatån (figur 14, 15). Området hade 1957-58 varit föremål för provschaktningar i form av smala, handgrävda sökschakt som avslöjade ett område med ställvis förekomst av lager och en varierad förekomst av olika objekt, från stolphål och härदार till hålvägar, troliga grophus, murar och vägliknande stenkonstruktioner (Johansson & Stenberger 1958). Området hade med andra ord stor potential men lämningarnas karaktär och datering var diffus efter undersökningen. Under 2010 undersöktes en mindre yta (figur 16), delvis överlappande ett provschakt från 1958. Bilden av ett område med stor variation av lämningar förstärktes och dateringarna pekade på ett stort tidsdjup. Vidare noterades bl.a. spår av specialiserat metallhantverk, omfattade spår av köksaktiviteter, möjliga grophus samt mycket goda bevaringsförhållanden för ben (Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2015, s. 15-31).

Figur 16. Tidigare undersökningar på planen nedanför Kungsgårdsplatåerna. 1. Schakt 1957 (grön). 2. Schakt 1958 (röd). 3. Schakt 2010 (blå). 4-5. Schakt 4-5 2011 (svart).

Figur 17. Plan över schakt 4-5 på planen nedanför Kungsgårdsplatåerna. Särskilt markerade är A2-A4 (svart fet linje), härdar (röd fet linje) och mer omfattande lager (ljusgrå fyll, streckad linje), större stenar (mellangrå fyll). Skala 1:80.

För 2011 års undersökning upprättades två schakt (4-5). Dessa avtorvades för hand och placerades mellan två av 1958 års schakt för att relatera till möjliga grophus som framträdde i de äldre undersökningsschaktens profiler (figur 14, 16). Schakt 4 överlappande delvis 2010 års schakt. Matjordslagret (lager 30), som 2010 antogs vara ett kombinerat torvlager och ploglager, har daterats till efter 1709 men före 1856 då laga skifteskartan upprättas (figur 8). Det avlägsnades ner till nivån för arkeologiska objekt. I schaktens västra del var äldre lager helt bortplöjda och i kulturlagren observerades årderspår i vilka det fanns tidigmoderna fynd som tegel och glas. Årderspårerna framträdde som tydliga spår i den gula sanden i schakt 4 och i ännu bevarade lager

kunde smala stråk av recenta fynd följas även om själva årderfåran inte framträdde som en tydlig färgning. Utmed den norra kanten av schakt 5 kunde lager observeras utmed hela sidan. Möjligen avspeglar detta gränsen för den lilla åker som finns avbildad på laga skifteskartan (figur 8).

Inga årderspår iakttoogs i schaktens östligaste del där också betydligt tjockare lager fanns bevarade. Här visade sig matjordslagret, som till viss mån bör betraktas som kulturlager då det inte förefaller vara plöjt, vara av betydande tjocklek och ha en homogen, humös karaktär. Matjordslagret handrensades ner till nivå där arkeologiska objekt framträdde varvid arbetet avstannade. Fynden visade sig mestadels vara från efterreformatorisk tid med enstaka fynd av bl.a. förhistorisk keramik och ett likarmat spänne från 900-talet (F1, figur 37). Samtliga lager liksom övriga arkeologiska objekt avsåktes med metalldetektor. Koncentrationen av arkeologiska objekt i schakten var mycket stor med omfattande överlagringar. Detta medförde att stratigrafin inledningsvis var svår att förstå även där lager saknades. Vidare var det problematiskt att finna övergången mellan matjord och kulturlager i särskilt schakt 5, där den kraftiga inslaget av moränmaterial medförde svårigheter vid handrensningen. Undergrunden växlade mellan sten och grusmaterial i ställvis mörka lager som varvades av ytor bestående av fin, ljus sand, särskilt i schakt 4. De arkeologiska objekten kunde med andra ord ligga i perfekta sandiga förhållanden men också i uppbruten, stenig morän i övergångszonen mellan olika lager, och de var här svårare att urskilja. Vidare visade det sig att vissa objekt var dolda av vad som först förmodades vara steril ljus sand. Denna sand har kastats upp över äldre objekt i samband med att nya gropar grävts, vilket lett till att en del arkeologiska objekt helt eller delvis doldes av sand. De många överlagringarna har med tiden skapat en sammansatt stratigrafi som i sin tur avslöjar ett intensivt användande och utnyttjande av platsen ifråga. Den mycket täta förekomsten av arkeologiska objekt dominerades av stolphål men även grophus, nedgrävningar och härdar samt rännor.

Dateringarna av de arkeologiska objekten och fyndmaterialet sträckte sig från 400-1900 tal, med betoning på tiden ca 400-1600. Fyndmaterialet bestod till merparten av ordinära boplatsfynd som bränd lera och keramik från järnålder till efterreformatorisk tid. Iögonfallande var fragment av gjutformar och en degel från järnålder samt slagg och ugnfragment från medeltid samt ett osedvanligt välbevarat benmaterial från grophus och arbetsgropar, med bl.a. ett markant inslag av fiskben. Bevaringsförhållandena för ben var osedvanligt bra, särskilt med tanke på de sandiga förhållandena på platsen. En förklaring till detta kan vara att åsmaterialet var noterbart fuktigt. Källaren A4 avvek tydligt sett till fyndmaterialet med ett mycket rikt metall- och keramikmaterial.

Undersökningen av arkeologiska objekt gjordes selektivt. Totalt registrerades 137 arkeologiska objekt varav tolv olika lager. 95 objekt undersöktes (bilaga 1). Merparten undersöktes i schakt 4 där en stor insats lades på att undersöka ett komplext system av gropar och ett grophus. Grophuset (A2) identifierades 2010 och bedömdes i det sammanhanget ha stor potential på grund av karaktär, fynd av gjutformar, makrofossiler samt ett rikligt och ytterst välbevarat benmaterial. I övrigt undersöktes ytterligare ett antal gropar hörande till samma gropsystem samt härdar, två generationer av en ränna (551, 2130), en möjlig ässja eller smidesgrop (3690) samt stolphål av varierande ålder. I schaktets östra del undersöktes en härd (599) som överlagrande en ugn (25485). Ugnen låg i ett lager (1745) men eftersom lagret inte undersöktes fullständigt, grävdes inte heller därunder liggande objekt. I schaktets östra kant togs en tranché upp för att fastställa kulturlagrets omfattning och därtill relaterade objekt. I tranchén framträdde ett 20-tal arkeologiska objekt i form av en härd, rännor, nedgrävningar, stolphål och lager (figur 18), vilka förstärkte bilden av en mycket tät koncentration av objekt i och under lager 1745.

I schakt 5 var inslaget av moränliknande åsmaterial i form av svallad sten och grus dominerande vilket gjorde rensningsarbetet mer komplicerat. Merparten av insatserna i detta schakt lades på att

undersöka källaren A4 (se nedan). I schaktet väster om A4 framträdde efter rensning totalt 29 arkeologiska objekt. Här fanns inte samma tydliga koncentration av gropar utan bilden dominerades av stolphål, nedgrävningar och härdar. En rad inte undersökta nedgrävningar i schaktets s del utgör dock sannolikt en del av gropsystemen i schakt 4.

Arkeologiska objekt

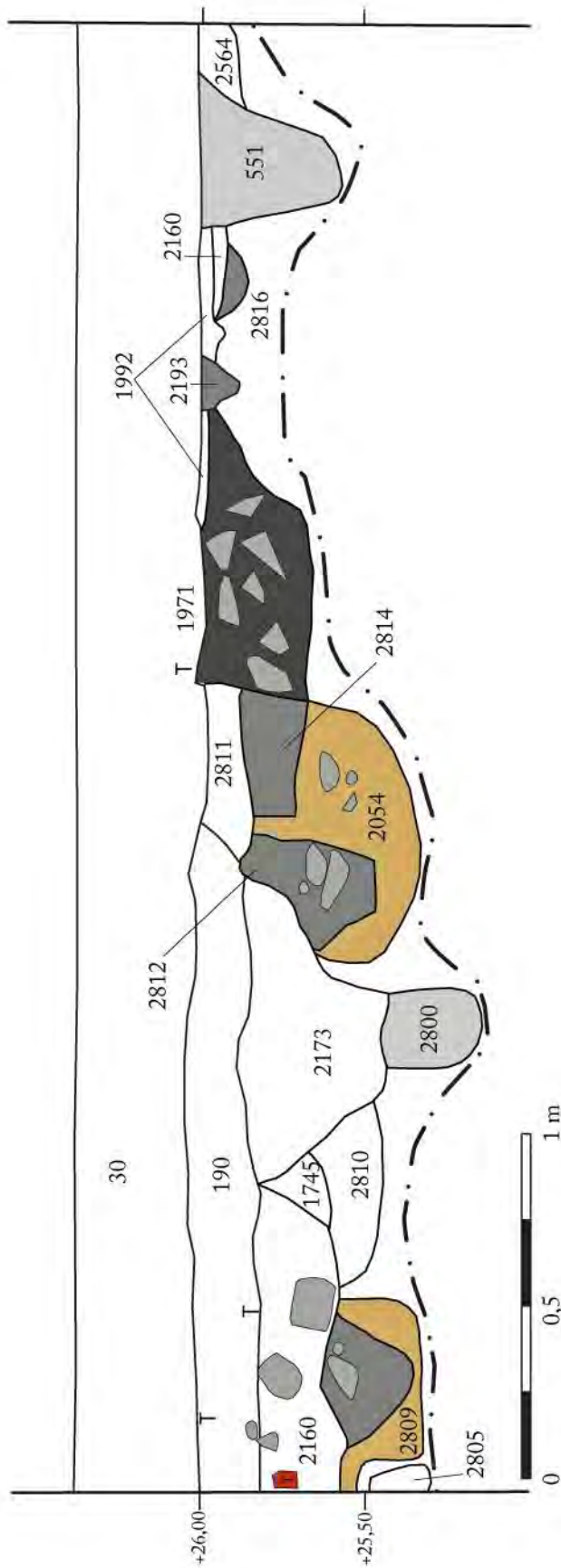
Lager

Tolv lager med olika utbredning och datering har dokumenterats (figur 17-18). Samtliga har undersökts i varierande mån, oftast vid grävning av stolphål, härdar och nedgrävningar. Skillnaderna mellan olika lager var ofta liten eller i alla fall inte påtaglig. Fynd av förhistorisk keramik fanns i medeltida och senare lager, vilket tyder på att lagren blivit påverkade och då sannolikt av odlingsarbete som plöjning etc. I de västra delarna var lagren påverkade av årder och eventuellt plog, medan de i den östra delen var betydligt bättre bevarade och tjockare. utöver matjordslagret (30) kan lager 190 dateras vara yngre än 1600-tal då det överlagrar A4, medan övriga lager sannolikt är från järnålder och troligen äldre än vikingatid.

Lager 30 är benämningen på matjordslagret/ploglagret, som var betydligt tjockare i schaktens oplöjda östra delar. Någon tydlig skillnad mellan den oplöjda och den underliggande plöjda horisonten var svår att urskilja. I de två schaktens östra delar var det också mycket svårt att separera kulturlager från matjord, till och med i schaktkantssektionen (figur 18). Troligen har gränsen mellan plöjda och icke-plöjda ytor gått strax väster om källaren (A4), eftersom det var i schaktens väster del som årderspår kunde iaktas. I lager 190, som fanns i både schakt 4 och 5, påträffades ett blandat fyndmaterial som fönsterglas, spikar, hästskor samt en brodd från yngre järnålder och järnålderskeramik. Lager 190, som i schaktprofilen för schakt 4 närmast framträder som en grund, stor nedgrävning (figur 18), överlagrar tydligt källaren A4 (figur 30) och kan därför dateras till tidigast 1600-tal (figur 17, 30). Lager 574 var ett tunt lager i nordvästra delen av schakt 5. Det har troligen bildats genom aktiviteter kring bland annat ett par större härdar (4100, 4308) och stolphål. Det bör därför vara från järnålder. Till 574 kan även 3638 och 3829 knytas. Lager 671, 697 och 1866 låg tillsammans i den sydvästra delen av schakt 4, strax intill arbetsgropen 898 och flera årderspår. Lager 671 hade en blygsam och är närmast att betrakta som sönderplöjd lagerrest. Fynd av en järnsyl (F109), kan tyda på samhörighet med bland annat arbetsgropen 898, som bland annat innehöll fynd av gjutformsfragment och eldslagningsflinta (F253, F238). Lager 697 låg direkt söder om lager 671 och bedömdes vara recent, medan lager 1866 bedömdes likt 671 vara ett utfyllnadslager som genererats från intilliggande gropar (t.ex. 898).

Lager 1745 hade en avlång utbredning och form, ca 4,7 x 1,4–2,4 m i den östra delen av schakt 4. Ursprungligen har det med all säkerhet sträckt sig åt väster men skadats av plöjning. Fynd från lagret består av förslaggad och bränd lera (F145-46, 157, 159, 191), samt ett degel- och gjutformsfragment (F263, 259), bearbetat horn och keramik av A-gods (F139, 382) samt en hake av järn (F106). Det överlagrade en avfallsgrop (2173) och var i tur överlagrat av stolphål och en nedgrävning (1025, 2361, 2160). I schaktkantssektionen (figur 18) fås en uppfattning om lagrets tjocklek i oplöjt skick. Där var det 0,22 m tjockt. Lager 1745 var genomgrävt av en härd med ¹⁴C-datering till vikingatid (599) och tolkas som ett aktivitetslager från järnålder, huvudsakligen äldre än vikingatid. Lager 2037 i den centrala delen av schakt 4 överlagrade A2 och A3 och förmodas vara bildat av upptrampad fyllning och avfall från dessa och intilliggande objekt.

Lager 2564 uppträdde i den sydöstra delen av schakt 4 och fortsatte av allt att döma utanför schaktet åt öster och söder. Det var alltså enbart en liten del av lagret som dokumenterades.

Figur 18. Sektion över den Ö schaktkanten i schakt 4.
 Lager: 30, 190, 174, 192, 2564, 2811.
 Nedgrävningar: 2160, 2173, 2805, 2810.
 1971 härd (svart).
 Stolpfärgningar (mörk grå): 2812, 2814.
 Stolphål (ljus brun): 2054, 2193, 2809, 2816.
 Rännor (ljus grå) 551 & 2800.
 Skala 1:20.

Direkt norr om lagret fanns två avlånga nedgrävningar eller rännor (551, 2130), som bägge tydligt skurits av lager 2564 i norra delen. Ränna 551 har ¹⁴C-daterats till ca 770-875 varför lager 2564 är helt eller delvis äldre. Det bör betonas att då endast kanten av 2564 dokumenterats, kan det inte uteslutas att det kan röra sig om ytterligare en generation av ränna som löper parallellt med 551 och 2130 (A6 nedan). Lager 3085 uppträdde i den centrala delen av schakt 4 och gränsade till lager 1745 och 2037. Det är fullt möjligt att dessa egentligen utgör ett och samma lager; i mitten av lagret fanns ett mörkare parti (301). Lagret begränsades i norr av schaktkanten men sågs inte i schakt 5.

Figur 19. I förgrunden stolphål 2464 och bakom detta stolphål 2456. Foto fr. NV: Therese Olsson.

Stolphål (53).

Totalt påträffades 53 stolphål varav 33 (62 %) undersöktes. Förutom en hägnad (A6) har inga uppenbara stolpbyggda konstruktioner kunnat identifieras, vilket naturligtvis inte utesluter att sådana finns. Schaktens storlek och placering bedöms vara främsta orsaken till att byggnader inte identifierats. Stolphålens storlek varierade från 0,07-1,1 m, den genomsnittliga storleken var 0,35 m. Stolphålens djup var mellan 0,03-0,7 m. Till karaktären varierar de från mindre, grunda till förhållandevis kraftigt stenskodda stolphål som i regel brukar kopplas till takbärande stolpar. Merparten av stolphålen förefaller vara från järnåldern även om det finns belägg för yngre stolphål. De kan knytas till flera faser av ytans historia.

Stolphål 1174, 1183, 2073, 2464 överlagrade A2 men var i sin tur överlagrade av A3, vilket relativt daterar dessa stolphål till efter 560. Stolphål 4160 framträdde under lager 3638 och med fynd av en avsatskam från 400-600. Stolphål som stratigrafiskt kan knytas till en yngre fas, troligen yngre järnålder, är 2945, 4131 och troligen 4334, vilka som överlagrar äldre gropar och härdar. Vidare förefaller 1025, dels överlagra lager 1745, dels innehålla en koncentration av ugnsväggfragment likt den närliggande vikingatida rännan 2130, vilket rimligen för stolphålet till denna period. Vidare har nio mindre stolphål knutits till vikingatida rännor (se A6 nedan). Stolphål 1174 kan på grundval av kalkstensflisor i skoningen dateras till medeltid eller senare.

Bland fynden var förutom bränd lera och djurben, keramik, slagg och gjutformar de mest förekommande. I nio stolphål påträffades brända fröer från säd och ogräs.

Härdar (9)

Nio härdar konstaterades varav sex (66 %) har undersökts. Härdarna var mellan 0,5-1,9 m stora och djupet på de undersökta varierade mellan 0,1-0,3 m. Av fynd var förutom bränd lera och

djurben, keramik det vanligaste. Träkol (björk, P7) från härden 599, som överlagras en stor avfallsgrop (25485) har ¹⁴C-daterats till 900-tal. Härd 2202 innehöll tegel vilket daterar den till medeltid eller senare. Stratigrafiskt kan härdarna knytas till olika faser. Härd 599 och 2202 ligger tillsammans med 2594 och 4883 på lager 1745 och kan knytas till en vikingatida eller medeltida fas. Härd 1971 och 4100, vilka överlagrades av stolphål och i förstnämnda fallet överlagras av lager och en hägnadsstolpe från vikingatid, förefaller höra till en äldre fas.

Årderspår

Årderspåren var främst synliga i schakt 4 då undergrunden här till stor del bestod av ren sand. I schakt 5 var materialet betydligt stenigare vilket troligen förklarar varför inga årderspår syntes.

Årderspåren skar över andra arkeologiska objekt, och i dessa och i lagren hittades stråk av tegel och glas från 1800-1900 tal. Detta sammanfaller med laga skifteskartan (1856) benämning av ytan som: ”åker i tomten, djup mylla”. Det är troligen vid den tidpunkten som lager i schaktens V delar försvinner. I schaktens östra delar saknades årderspår.

Nedgrävningar

30 arkeologiska objekt klassificerades som nedgrävningar, och av dem har 19 undersökts (63 %) och tolkats till funktion utifrån form, djup, karaktär på fyllning och fyndmaterial (figur 20). Undantaget utgörs av 2805 som framträdde i långprofilen av östra sidan av schakt 4. Dess karaktär har inte kunnat avgöras. I synnerhet schakt 4 karakteriserades av en grupp stora gropar varav flera är fyllda med ett rikt benmaterial, brända sädeskorn, ställvis förekomst av bränd lera och rika koncentrationer av brända sädeskorn. Merparten undersökta nedgrävningar fanns i den V halvan av schakt 4 men de förefaller även förekomma i schakt 5 (975, 1115, 3843).

Funktion	Antal (id)
Arbetsgrop	6 (3, 7, 651, 898, 2160, 2711)
Avfallsgrop	1 (2173)
Rännor	9 (245, 301, 332, 551, 2130, 2245, 2800, 3397, 25466)
Smidesgrop	2 (3690)
Ugn	1 (25485)

Figur 20. Tabell över undersökta och till funktion tolkade nedgrävningar.

Arbetsgropar

Arbetsgrop 651 överlagrades av stolphål 2965. Den mätte ca 1,5 m i diameter och var 0,37 m djup. Den hade ett tjockt igenfyllningslager som representerar en sekundär användning som avfallsgrop. I botten, med betoning på östra delen, fanns ett ca 0,05 m tjockt, brunsvart och kolrikt siltlager. Detta indikerar den primära användningen som en grop där eldning bedrivits i, men dock inte i så höga temperaturer att gropens väggar bränts röda eller förslaggats. Inte heller identifierades någon fodring av gropen. Fyndmaterialet i 651 bestod av ett material benämnt leraska med en sammanlagd mängd av 230 gram (F343), bränd lera (F185), ett litet järnfragment F30, förslaggad lera (F153 F182-183) och ett stort fragment ugnsfodring (F154). Merparten av materialet tillvaratogs i fyllningen och hör inte säkert till dess primära användning. Den innehöll även mycket stora mängder makrofossiler (471), primärt brända sädeskorn (se bilaga 7). Fyndmaterialet i 651 är relaterat till det i 898, 2174 och 2073 sett till kombinationen av stora mängder brända sädeskorn och leraska.

Arbetsgrop 898 låg i den östra delen av schakt 4, och var 1,45 x 1 m stor och 0,55 m djup nedgrävning i moränsand, med förhållandevis plan botten och branta nedgrävningsskanter. Nedgrävningens sidor var fodrade med lera. Överst fanns en fyllning bestående av ett lager med

mörk gråbrun lerig silt, ett fåtal större stenar samt inslag av kol och ljus lera. Under denna fanns ett lager av mörk gråbrun silt med rikligt av större sten. I schakt 4-5 finns 44 fyndposter som på allmänna grunder kan knytas till metallhantverk och i 898 finns fynd som i lite högre grad är relaterade till metallhantering – det vill säga gjutformar (F253) i kombination med förslaggad lera (F161) och slipade föremål av bergart (F248, F249), flinta (F238) samt en stor mängd av ett material benämnt leraska (se 651). Det bör dock betonas att inga spår av högttemperatureldning fanns i 898 varför metallhantverksmaterialet kan vara sekundäravfall.

Figur 21. Arbetsgrop 898 under pågående grävning. I bildens övre högra del skimtar årderspår 1862. Foto fr. V: Marcus Asserstam.

Arbetsgrop 2711 var en ca 0,9 m i diam. och 0,38 m djup nedgrävning. Den överlagrades dels av 651, dels möjligen av 3690 (figur 17). Den saknade spår av konstruktionselement. Dess fyllning bestod av mörkt moränmaterial. Det begränsade fyndmaterialet bestod av förslaggad lera (F169), ett gjutformsfragment (F261) och en bit smidesslagg (F170). Det präglas med andra ord av metallhantverk och högttemperursaktiviteter (se 3690 nedan).

Arbetsgrop 2160 var en upp till 0,3 m djup och 2,75 m bred nedgrävning som framträdde i östra sektionsväggen (figur 18). Stratigrafiskt var den överlagrad av lager 190 som dateras efter ca 1600 och den överlagrade i sin tur en förmodad vikingatida ränna (2245) i schakt 5, samt flera arkeologiska objekt som lager 1745 från järnålder i schakt 4. I sektionen av källaren A4 kunde ingen distinkt åtskillnad göras mellan fyllningen i källaren och 2160. Det bör dock betonas att fyndmaterialet i 2160 endast bestod av bränd lera (F202) och en bit keramik (F418), vilket betyder att det rika materialet av rivnings- och avfallskaraktär från A4 saknas. Beteckningen arbetsgrop kommer av den distinkta nedgrävningen och dess plana yta. Det fanns emellertid inga tydliga indikationer på dess ursprungliga funktion.

Avfallsgrop

I den östra sektionen av schakt 4 (figur 18) framträdde 2173 som en trattformad nedgrävning med plan botten och samma typ av fyllning som i källaren A4 och därmed även 2160, båda igenfyllda ca 1600. Den överlagras av lager 190 från efter 1600 och är stratigrafiskt samtida med 2160. Den var grävd genom lager 1745 och flera andra objekt från järnålder (figur 18). Iakttagna och tillvaratagna fynd bestod av en betydande mängd bränd lera identifierad som ugnfragment (F203). Fragmenten tolkas dock som avfall från sekundär igenfyllning.

Rännor

För en generell diskussion om primäranvändning och igenfyllning för rännorna, se A6 nedan. Förutom rännorna knutna till A6 registrerades flera små dito eller korta sektioner av sådana i flera fall (301, 2800 25466). Dessa är antingen svåra att tolka närmare eller bedömda som äldre än konstruktionerna knutna till A6.

Smidesgrop

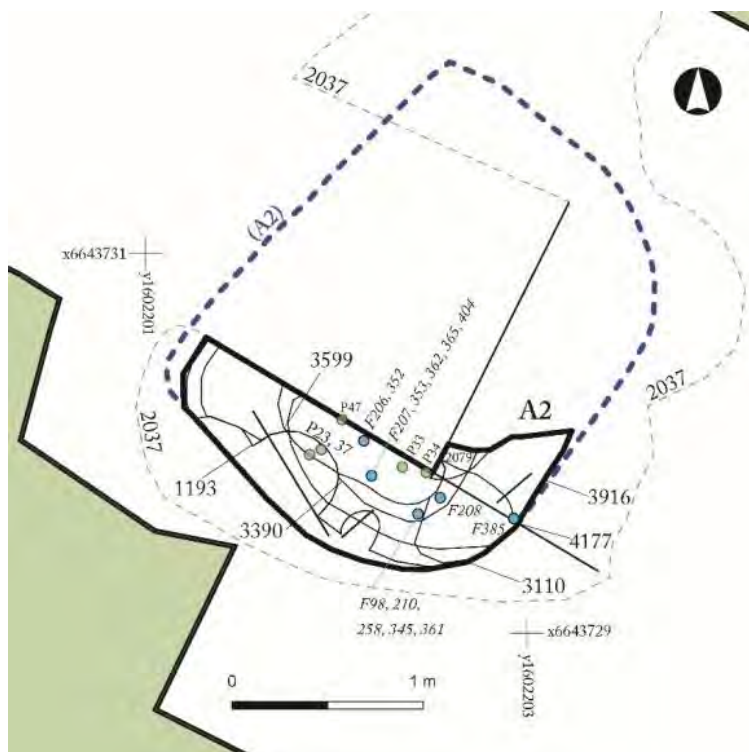
3690 utmärkte sig genom att vara den enda tydliga högtemperaturanläggningen. Den hade anlagts i kanten av 2711 som den med viss osäkerhet överlagrade. Den bestod av kantställda större stenar som utgjort kantskoning kring ett tunt, kraftigt rödbränt lager i vilket det framkom slagg, sammanlagt 30 fragment med en vikt av 16 gram. Slaggen var runnen och utdragen av metallisk karaktär men inte magnetisk. I övrigt framkom inga fynd.

Ugn

Vid undersökningen av härd 599 framträdde 25485 som en separat överlagrad större grop, med raka nedgrävningskanter och en diameter på minst 1,1 m. Härden 599 har anlagts på dess topp och den skärs även av nedgrävning 4859. 25485 förefaller utgöra en del av samma gropsystem som A2-A3 (nedan). Karakteristiskt var den noterbart stora mängden bränd lera (inte tillvaratagen) i den översta fyllningen. Det kan röra sig om en möjlig lågtemperaturugn. Endast dess övre parti har undersökts.

Nedgrävningar i centrala delen av schakt 4

Stratigrafin i den centrala delen av schakt 4 med A2 och A3 är sammansatt och komplicerad, men undersökningen har visat att grophuset A2 är äldst, och följs därefter av en serie med fyra stolphål (1174, 1183, 2073, 2464) varefter A3 har anlagts delvis genom A2. A2 har ¹⁴C-daterats till ca 420-530. Det kan tolkas som att efter grophuset (A2) gått ur bruk och fyllts igen, uppförs en stolpbyggd konstruktion – troligen hus – för att senare återigen tas i anspråk för en större arbetsgrop (A3). A3 täcks av lager 2037 som med en antagen tillhörighet till lager 1745 daterat till före vikingatid. Det kapslar in kronologin från A2 till lager 2037 som varande 500-800, där en funktionsförändring sker två gånger efter att A2 gått ur bruk. För en generell diskussion om primäranvändning och igenfyllning för A2-A3 se särskilda redogörelser nedan.

Figur 22. Detaljplan A2. Grophus från 400-500 tal i skala 1:40. Blå streckad linje=möjlig ursprunglig omfattning.

A2 grophus

A2 överlagrades i tur och ordning av flera stolphål (1174, 1183, 2073, 2464), A3 och flera lager (2037, 941, 30). Till A2 hör följande objekt: 1193, 2079, 3110, 3390, 3599, 3916 och 4177.

Volymen djurben uppgick till 745 g fördelad på 763 fragment (7 respektive 6 % av den totala volymen djurben från schakt 4-5). från A2 tillvaratogs relativt stor mängd sädeskorn (39).

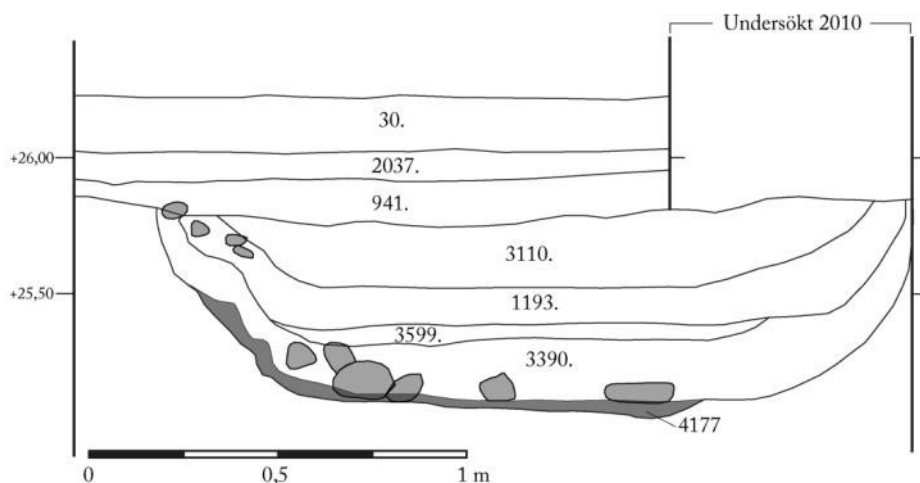

Figur 23. Sektion genom östra delen av A2, med botten av golvlager 3390 och brandlager 4177. Foto fr. NNO: Emma Sjöling

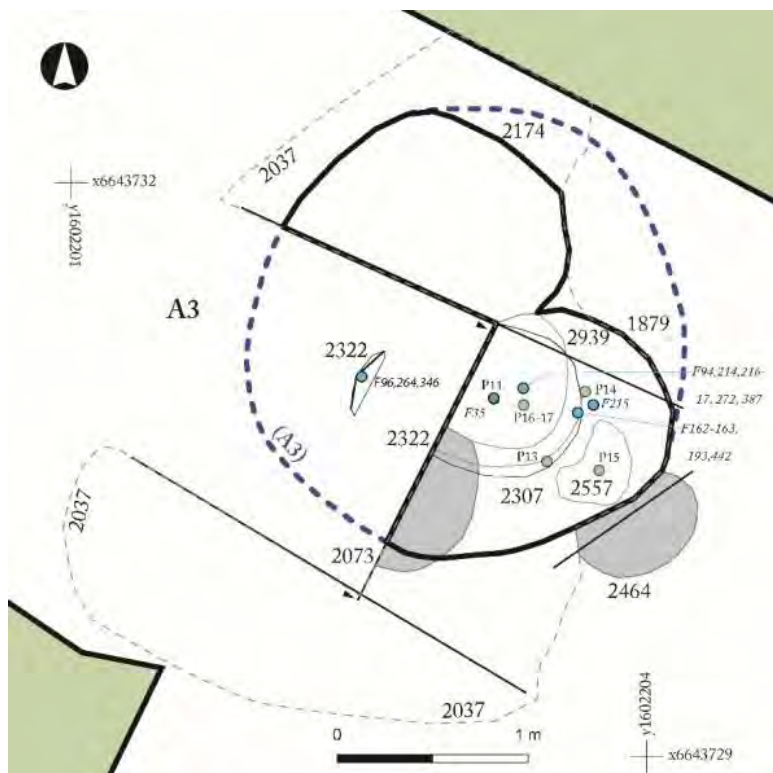
ID	Fynd
A2	F385 A-gods
941	F366 A-gods
1193	F98 järnten; F210 br. lera; F258 gjutform; F345 leraska; F361, 363 äldre svartgods.
3110	F208 br. lera.
3599	F206 br. lera; F352 leraska; F438 blå facetterad glaspärta.
3390	F207 br. lera; F353 leraska; Keramik: F362 äldre svartgods; F365, 404 A-gods
4177	F363 A-gods

Figur 24. Tabell över fynd i A2.

Fyndmaterialet utgjordes förutom djurben av bränd lera, gjutform, konglomerat av leraska, keramik av typ äldre svartgods eller typ A, en glaspärta och en järnten samt 39 makrofossiler. Merparten av fynden (66 %) uppträder i de som golvlager tolkade lagren 1193 och 3390, som också är de benrikaste tillsammans med över 70 % av antal och volym djurben. A2 var kraftigt påverkad av senare aktiviteter som stolphål och A3 varför sektionen nedan (figur 25) erbjuder en någorlunda klar bild av händelseförloppet. Den första aktiviteten i A2 utgörs av ett brandlager (4177), följt av ett sandskikt tolkat som golvlager (3390). Därefter följer ytterligare ett brandlager (3599) som följs av ytterligare ett golvlager av sand (1193) som efterföljs av ett utfyllnadslager (3110). Brandlagren (3599, 4177) har ¹⁴C-daterats till 430-559 respektive 431-560 calAD, dvs. folkvandringstid.

Figur 25. Sektion genom A2, mot söder från sydöst (v) till sydväst (h). 30, Matjord. 2037, Mörkt gråbrun lerig silt med inslag av kol och sot. 941, Mörkt gråbrun lerig silt. 3110, Sandig silt. 1193, Sand (golv). 3599, Brandlager. 3390, Sand (golv). 4177: Kol/sot (hård). Skala 1:20.

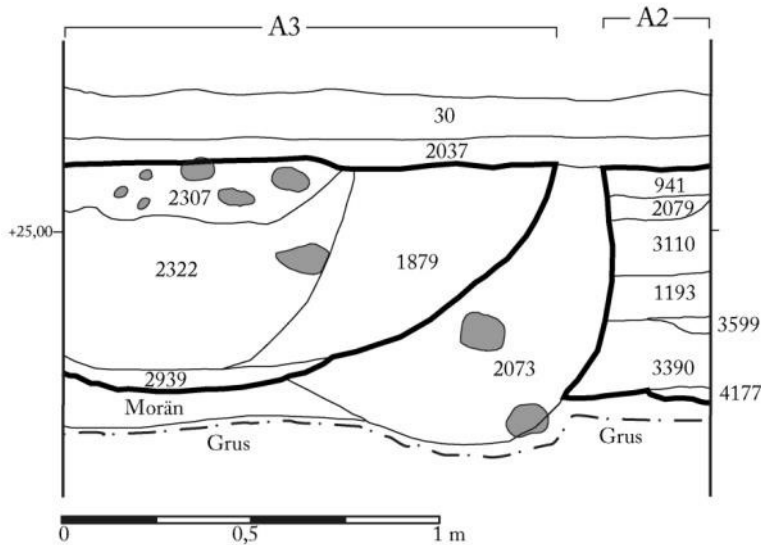
Figur 26. A3 i skala 1:40. Blå streckad linje=möjlig ursprunglig omfattning.

A3 arbetsgrupp

A3 framträdde under lager 2037 och överlgrade i sin tur en serie stolphål (1174, 1183, 2073, 2464) och A2. Till A3 hör följande: 1879, 2174, 2307, 2322, 2557 och 2939. Fyndmaterialet bestod förutom djurben av bränd/förslaggad/smält lera, degel, gjutform, glaspärkla, keramik av typ äldre svartgods eller A-gods, leraska och en järnten samt ytterligare ett järnföremål. Dessutom tillvaratogs mycket stora mängder sädeskorn (932).

ID	Fynd
A3	F400 keramik.
1879	F35 järnföremål, F162-163 förslaggad lera, F193 br. lera, F406 A-gods; F442 gjutform.
2174	F348-349 leraska
2307	F215 br. lera.
2322	F94 järnten; F96 järnnit; F214 förslaggad lera; F216 br. lera; F217 ugnsdela; F264 degel; F272 glaspärkla; F346 leraska; F387 A-gods.
2559	
2939	F440 förslaggad lera.

Figur 27. Tabell över fynd i A3.

Figur 28. Sektion genom A3 mot Ö. Skala 1:20.

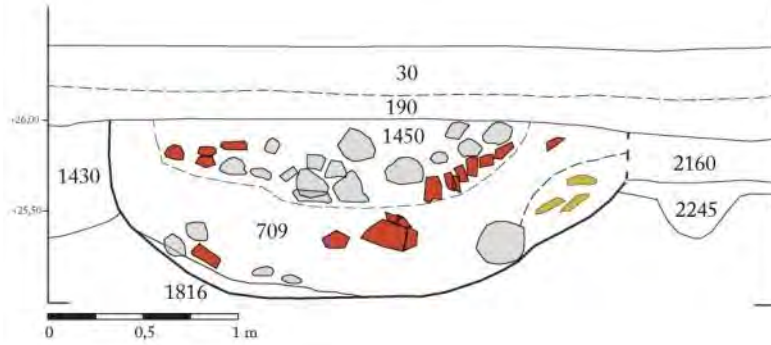
I den östra delen av A3 framkom ett större mynningsfragment med del av skuldra till kärl i hårdbränt gråbrunt A-gods. Kärlet har bedömts vara av så kallad Ladoga-typ (muntl. uppgift Torbjörn Brorsson) och kan mest sannolikt dateras till 800-900 tal och vara inhemskt producerat efter förebild. Volymen djurben var omfattande, 2,7 kg fördelat på 4 575 fragment (27 respektive 35 % av den totala volymen djurben från schakt 4-5). Merparten av fynden (81 %) uppträder i två utfyllnadslager (1879, 2322), som också är de benrikaste tillsammans med över 90 % av antal och volym djurben. I botten av A3 fanns ett tunt lager med sand, tolkat som ett golvlager (2939). Därefter följer ett utfyllnadslager och ett kol/sotlager (1879, 2557) följt av ytterligare ett utfyllnadslager (2322/2307) Som ovan sagts framkom mycket stora mängder makrofossil. Ett sädeskorn från lager 1879 har daterats till äldsta bronsålder. Dateringen har naturligtvis ingenting med aktiviteten i A3 att göra, utan tyder snarare på att äldre aktiviteter funnits i området.

Figur 29. Detaljplan källare A4, byggd före 1590. Skala 1:40.

A4 källare

Källaren var inte synlig före undersökning, överlagrades av lager 190 och utgjordes av följande objekt: 181, 709, 1181 (en tegelkoncentration), 1450 och 1823 (som var olika igenfyllnadslager) och 1816 ett förmodat sättsandslager. Därtill inmättes stenar i form av konstruktionsdetaljer för ingång och väggsyll. Källargropens nedgrävningskant inmättes som 709 och nedgrävningen för dess ingång till 1823. Källargropen hade en öst-västlig och låg i schakt 5 östra kant, nära södra Kungsgårdsplatån. Enbart den västra delen är undersökt och övriga delar antas finnas utanför schaktets östra kant. Själva källargropen framträdde i samband med att lager 190 avlägsnades, som tillkommit efter källarens igenfyllande. Källaren var sekundärt använd som avfallsgrop genom igenläggningen (709, 1450). Fyllningen bestod av ett mörkbrun, sandig silt med ljusa stråk av sand och kalkbruk, med en tydlig insjunken horisont av tegel och sten i fyllningens övre del (1450), som närmast påminner om rivningsmassor. Fyllningen innehöll rikligt med stora tegelbitar och ett mycket rikt fyndmaterial bestående främst ben, keramik och järnföremål som var välbevarade, särskilt i den lägre, fetare och fuktigare fyllningsjord (709).

Figur 30. Sektion mot öster genom A4. Skala 1:40.

Källarens största planmått var 2,75 x 1,6 m och djupet var 0,95 m. Av planbilden att döma kan källaren vara minst dubbelt så lång, dvs. minst 3,2 m. I den sydvästra delen fanns en mindre nedgrävning med lagda stenar (1834), som tolkats som en ingång eller en trappa. Efter att den slutat att användas, har väggstenar och golvbeläggning plockats bort. Det förefaller även som att källarens golv genomgrävts innan användningen som avfallsgrop börjat då ett sandlager i den norra delen, tolkat som sättsand (1816), är genombrutet. Utmed väggarnas kanter har minst ett skift med rundad natursten placerats. I södra väggen fanns stenarna kvar *in situ* (figur 31) medan endast enstaka stenar, delvis i rubbat läge, återstod av den västra och norra väggen.

Figur 31. Detalj av källarens S vägg under utgrävning. Foto fr. Ö (lod): John Ljungkvist.

Ursprungligt igenfyllnadsmaterial mellan källarens nedgrävningskanter och dess stensatta S vägg tydligt kunde ses i sektion (figur 30-32). Det är osäkert om stenarna i den södra väggen varit syll för en tråkammarmarkonstruktion eller om de utgör det understa skiftet i en kallmurad vägg. Det är troligt att källaren haft ett sten- eller tegelsatt golv.

I den norra delen av nedgrävningen fanns ett gult finkornigt sandlager (1816) som avvek markant från det naturliga åsmaterialet. Eftersom kulturjordsinblandning var låg bör det inte vara ett direkt tramlager. Det tolkas därför som resterna av ett sättsandslager för ett tegel- eller kullerstensgol. I nedgrävningens SV del anslöt en avlång, 0,9 x 0,7 m stor och 0,4 m djup nedgrävning med trappstegsformad profil som bör ha varit ingång till källaren (1834). Förutom en rad med fyra stenar, saknade nedgrävningen tramlager eller andra konstruktionselement, vilket tyder på att byggnadsmaterialet bortplockats ner till det sterila gruset. Från källarens väggar och golv tillvaratogs inga fynd. I ingångs- eller trappgropen (1834) fanns enbart bränd lera samt ett gjutformsfragment som troligen härrör från äldre fasor (F160, 260). Det finns därför inget daterbart material från källarens brukningstid utan bara från dess igenfyllning.

Igenfyllningen av källaren förefaller ha skett förhållandevis fort. Fyllningen bestod av ett homogent, fett lager i botten (709) och en avslutande igenfyllning bestående av sten och tegel med karaktär av rivningsmaterial (1450). Fyndmaterialet i igenfyllningen var synnerligen rikt. En stor del av materialet utgjordes av hushållsavfall som keramik, i ofta stora bitar, matknivar (F32, 33, 58), ett silvermynt, en fyrk (F143) slagen för Sigismund år 1593 samt flera dräkt detaljer som hyskor (F122, 123) och en ringsölja (F4). Utmärkande var det påtagliga inslaget av hästutrustningsdetaljer som en bettstång (F31), delar av en sporre (F268) och hela 19 hästkosömmar (F127). Flera fynd är sannolikt från järnålder, bland annat ett gjutformsfragment (F260) och keramik av typ A-gods (F390, 393).

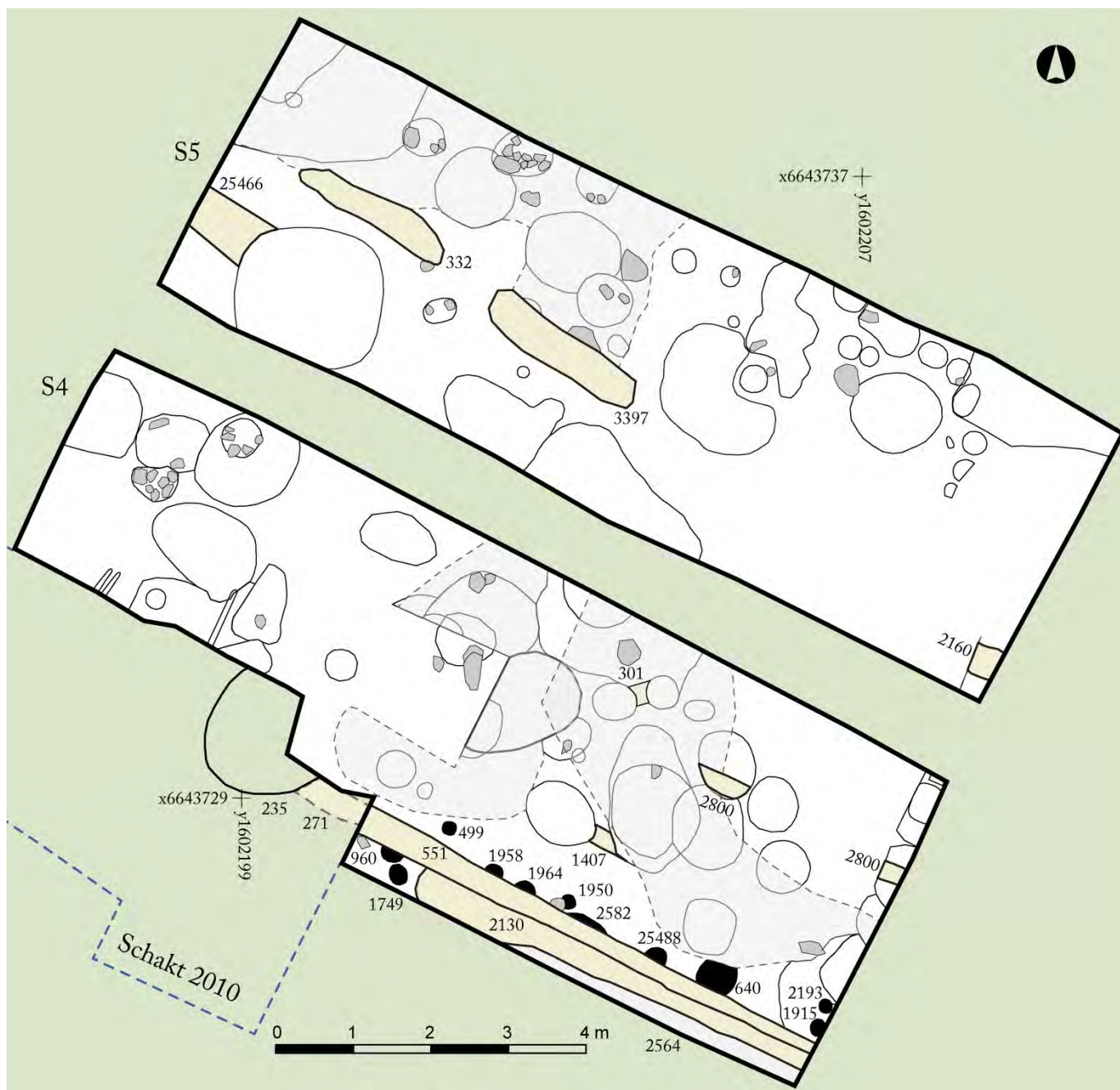

Figur 32. Källare A4, sektion mot Ö. Foto fr. V: Andreas Hennius.

Källaren har inte varit utsatt för direkt plöjning och den har förseglats av lager 190. Källarens djup på knappt 1 m (0,95 m) kan vara det ursprungliga, vilket gör att det förmodligen rör sig om en så kallad halvkällare, som varit ingrävd i en svag sluttning försedd med ingång i den lägre liggande västra delen och troligen varit försedd med sadeltak. Väggarna kan ha bestått av kallmurad sten i flera skikt men möjligen avspeglar den horisontella syllraden av stenar i söder en syll för en stockvirkesvägg. Golvet tolkas som sten- eller tegellagt men plundrat på sten. Tiden för när källaren uppförts har inte närmare gått att avgöra då inga golvlager/användningslager finns bevarade. Igenfyllningsmaterialets karaktär kan betyda på att det kommer från andra rivna näraliggande byggnader. Under 1500-talet fanns fyra kronohemman i Kungsgårdsområdet (DMS 1:2, s. 201). Den enda belagda bebyggelsen i området från detta århundrade utgörs av den aktuella källaren. Den indikerar att en av gårdarna låg belägen vid västra foten av södra Kungsgårdsplatan.

ID	Fynd
181	Järn: F116 div. föremål; F117 brodd; F118 ring; F119-120 hästskosöm + spik; F240 dekorererat föremål av skiffer; Keramik: F369, 399, F401-402 yngre rödgods.
709	Cu-leg: F4 ringsölja; F5 smälta; F121 beslag; F122-123 hyska; Järn: F31 stångbett; F32-33, F58 kniv; F124 kil; F125, 128 spik; F126 hake; F127 hästskosöm; F129, F132 föremål; F130 beslag; F268 sporre; F143 silvermynt; F233 fönsterglas; Keramik: F370 äldre svartgods; F388-389, 391- 392, 395-397 yngre rödgods; F368, 390 A-gods; F393 2 kärl varav ett med hårdbränt, grovmagrat gods & ett med lågbränt/grovmagrat kvartsrikt gods; F394 yngre svartgods. Slagg: F155-156
1450	F433 A-gods.
1816	F31 hästskosöm.
1823	F160 förslaggad lera; F260 gjutform.
25486	-

Figur 33. Tabell fynd i A4.

Figur 34. Plan visande hägnad A6 (svart fyll) och rännor (ljusbrun fyll). Markerade är också lager 2564 samt schakt 2010 (blå streckad linje) med 235 och 271. Skala 1:80.

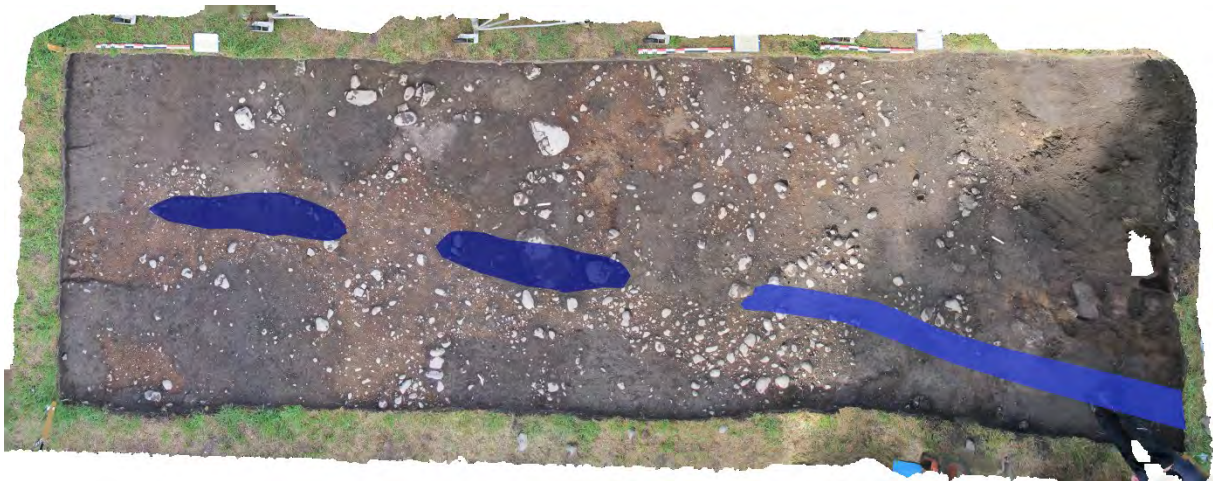
A6 hägnad och rännor

I både schakt 4 och 5 framträdde avlånga nedgrävningar dvs. rännor från järnålder som är stratigrafiskt kopplade till hägnaden A6, lager och andra arkeologiska objekt. I schakt 4 framträdde två generationer av rännor (551, 2130) av vilken 2130 var den yngre och snarare utgör en omgrävning av 551. I profilen i öster (figur 18), gick det inte att avgöra någon skillnad i fyllningen mellan 551 och 2130. Förutom ben utgjordes det enda fyndet från 551 av ett klipp i cu-legering (F97). Från 2130 tillvaratogs flera olika föremål med anknytning till hantverk och högtemperaturaktiviteter i form av smidesslagg (F166), bränd/smält lera (F262), bränd lera i form av ugnfragment (F201) samt leraska (F347). I schakt 5 centrala och västra del var den konstaterade längre rännan betydligt sämre bevarad men kunde ses som grunda, troligen av

plöjning skadade rester (332, 3397). I den östra kanten av schaktet, intill källaren A4, fanns bättre bevarade delar av rännan (2160), som troligen inte påverkats av plöjning för att den förseglats av tjocka yngre lager (2160; figur 30, 17). Från 2160 registrerades fynd av bränd lera (F202) och keramik (F418). I schaktets östra del kunde även ett stenfritt parti i lager 190 urskiljas. Detta undersöktes inte men avspeglar med största sannolikhet rännans utbredning från 2160 och västerut (figur 34). Rännorna löper parallellt med några graders skillnad i vinkel. 551 är ¹⁴C-daterad till ca 770-875 på basis av ben från nöt som tillvaratogs i botten på rännan. Då den är omgrävd (2130) och möjligen stängslad (se nedan), har den varit i funktion en längre tid och den kan möjligen relateras till en härd (599) samt fyndet av det likarmade spännet, båda från 900-talet (F1). Det östra avslutet på ränna 551 togs fram vid undersökningen 2010 (figur 34, 271). Den skars då av en härd (figur 34, 235) daterad till tidig medeltid, vilket pekar på att systemet med rännor är övergivet vid denna tid (Ljungkvist, Frölund & Göthberg 2015, s. 19ff, figur 10).

I direkt anslutning till främst norra kanten av ränna 551 noterades ett antal små grunda och utbuktningar, samt mindre fristående nedgrävningar, vilka tolkades som små stolphål hörande till en hägnad kopplad till ränna 551/2130 (figur 34, 36). Hägnaden består av elva stolphål utmed rännorna. Sju stolphål undersöktes, undantagna 1749 och 1950. De var ca 0,3 x 0,17 m stora och upp till 0,11 m djupa. Med undantag från ett enskilt ben gjordes här inga fynd.

På vardera sidan om rännorna i schakt 4 fanns lager. Norr om dem fanns dels lager 1992, relaterat till 771 och dels det mer utbredda lager 1745. Söder om rännorna registrerades en smal sektion av lager 2564. Intressant var att karaktären på 2564 skilde sig markant från de andra lagren. De är samtliga genombrutna av rännorna men kan delvis ha existerat samtidigt med dessa. Skillnaden i karaktären på rännorna kan möjligen delvis bero på att olika aktiviteter bedrivits på olika tomter, avskilda av rännor med hägnader, vilket satt avtryck i kulturlagrens sammansättning.

Figur 35a. Fotogrammetribild över schakt 5 (viss förvrängning i nedre högra hörnet). Mörkblå färg är framrensade och plogskadade delar (332, 3397) av rännan i schaktet. Ljusare blå del (till höger i bilden) är ett stenfritt stråk som inte undersöktes närmare men som knyter an till rännan 2245 i Ö schaktkanten. Det tolkas som en bevarad del av rännan, nedgrävd i det grova åsmaterialet.

Rännor från yngre järnåldersmiljöer är förhållandevis ovanliga i agrara sammanhang och brukar i de flesta fall utgöras av fundamentalsrännor för hägnader eller husväggar eller dräneringsrännor runt hus, de senare brukar vara svagt rundade då de följer huskropparna. I detta fall rör det sig emellertid om raka, parallellt placerade rännor utan tydliga spår av relaterade byggnader. Dränering torde kunna uteslutas eftersom markytan sluttade åt väster och bestod av lättdränerad

Figur 35b. Fr. h: Lager 2564 (längst upp intill schaktkanten), ränna 2130 i mitten och den påbörjat tömda ränna 551 till vänster. Notera utbuktningarna för grunda stolpar (A6) längsmed vänstra sidan av 551. Foto fr. V: John Ljungkvist.

jord. Rännorna kan närmast kopplas till härdar och avsatta lager, och det sparsmakade fyndmaterialet kan främst knytas till eldaktiviteter och kanske hantverk. Rännorna förefaller representera en parcellering i slänten nedanför höjdpartiet på Kungsgården. Strukturellt sett har rännorna sina närmaste tidigvikingatida motsvarigheter från platser som Birka och Kaupang (Pilø 2007; Ambrosiani 2013). En lokal parallell utgörs av de parallellt placerade rännor som undersökts intill stenläggningen i Norra Gärdet, strax norr om norra Kungsgårdsplatån (Alström & Duczko 1996). Rännorna förefaller representera en ny form av konstruktioner under yngre järnålder vars närmaste paralleller förefaller komma från urbana miljöer (kap. 4).

Fynd

Fyndmaterialet kommer från ett vitt spann av lager och andra arkeologiska objekt med stor kronologisk spännvidd. Vissa objekt framkom i matjordslager och vid ytlig rensning medan största delen framkom i arkeologiska objekt. Fyndmaterialet finns bilagd som lista (Bilaga 4).

Material	Fyndposter	Antal	Vikt
Benföremål	1	1	0,5
Bergart	8	13	3 559
Bly	1	1	0,5
Bränd lera	67	755	2 089
Deglar	2	4	23
Cu-leg	11	11	26,7
Flinta	2	2	3
Glas	4	6	15
Gjutformar	10	19	90
Horn	1	1	1
Järn	49	136	1 362
Keramik	44	127	1 176
Leraska	13	13	2 197
Mollusk	3	13	15
Mynt	5	5	18,7
Pärla	2	2	1
Smidesslagg	8	43	222
Tegel	4	38	126
Ugnsdelar	5	330	643
Vävttyngd	1	4	20
S: a	263	1 555	11 824

Figur 36. Fynd från schakt 4-5 fördelade efter material, fyndposter, antal och vikt (g).

Metallmaterialet dominerades helt av det rika fyndmaterialet från 1500-talskällaren (A4). Silverföremålen utgjordes av två mynt från 1592-1599 respektive 1599-1604 (F141, 142) hittade i och strax utanför källaren. Av föremål i Cu-legering tillvaratogs föremål från en blandning av perioder i odlingslager 30 och utfyllnadslager 190 i form av bleck/klipp (F101, 439) ett beslag/knapp med vargmotiv (F30), en bältessölja (F99) och ett rembeslag (F2). I övergången av odlingslager 30 och underliggande lager och andra objekt i schakt 4, tillvaratogs en avbruten arm av ett likarmat spänne av typ Aagard IV: C1 (Aagard 1984). Typen dateras till 900-tal. Från lager 709 i källaren A4 tillvaratogs ett beslag (F121), två dräkthyskor (F122, 123), en liten ringsölja (F4) och ett oidentifierbart föremål som före konserveringen tolkades som en möjlig ölthane. Det enda föremålet i Cu-legering från en järnålderskontext var ett klipp från ränna 551 (F97). Vidare tillvaratogs kopparmynt från odlingslager 30 (F102, 103 och 142), varav ett ½ skilling från 1802. Det enda blyföremålet var ett inte identifierbart föremål funnet i odlingslager 30.

Av järnföremål registrerades föremål från skilda perioder i odlingslagret 30 och utfyllnadslagret 190. Materialet domineras av medeltida eller yngre föremål i form av hästskor, hästkosömmar och generellt sett svärdaterade föremål i form av nitar och spikar. Utmärkande järnföremål fanns igenutfyllnadslager 709 i källaren A4. Förutom spik tillvaratogs tre knivar, varav två med bevarat ben/hornhandtag (F32, 33, 58) och ett distinkt antal fynd relaterade till ridning och hästhållning i form av en bettstäng (F31), 19 hästkosömmar (F127) och delar av en sporre (F268). Från objekt daterade till järnålder var andelen järnföremål mycket begränsad. De utgjordes av enstaka tenar,

Figur 37. Arm från vikingatida likarmat spänne (F1). Foto: Olle Norling.

nitar, hakar och oidentifierbara föremål i lager och stolphål 651, 1174, 1193, 1275, 1745, 1879, 2322, 2361 och 4131. Materialet dominerades med andra ord av spritt järnavfall. Särskilt noterbara fynd var en kniv (F29) från den vikingatida härden 599 samt en syl från 671 (F109).

Glasmaterialet utgjordes i flertalet fall av butelj och fönsterglas, och en stor del framkom i lager 190. I stolphål 2073 (från järnålder), tillvaratogs fönsterglas men detta kan troligen relateras till årderspår i ytan på lager och arkeologiska objekt, något som registrerades på flera ställen i västra delen av schakt 4. I fyllningen av källaren A4 (lager 709) tillvaratogs två bitar fönsterglas (F233). De är intressanta eftersom lagret dateras till omkring 1600, en tid när fönsterglas inte är särskilt vanligt i profana hus. Fragmentet av en vit, troligen facetterad pärla (F272) återfanns i lager 2322 i A3. Typen har gått av definiera närmare, men är inte av någon typisk yngre järnålderskaraktär.

Av horn- och benartefakter fanns ett bearbetat, inte närmare bestämbar fragment i lager 1745 (F139). I rensningen av lager 574 påträffades ett mittskenefragment av en sammansatt enkelkam (F273, figur 38). Fragmentet är från en avsatskam. Typen verkar inte vara av den tidigaste formen av sammansatt kam från yngre romersk järnålder utan dateras snarare mellan 400-600 (Petré 1984).

Bland stenartefakter fanns ett fragment eldslagningsflinta (F238) från arbetsgrop 898. Detta stärker ¹⁴C-dateringen av arbetsgrop 898 från 600-talet allmänt till ca 550-650 då eldslagningsflinta och eldstål knappt förekommer i arkeologiska sammanhang i Mälardalen före övergången mellan folkvandringstid/ vendeltid. Övrigt stenmaterial bestod av kalksten (F227) från stolphål 1174 som överlagrar A2 och troligen dateras till medeltid eller tidigmodern tid. Slipad bergart tillvaratogs från 190, 301, 898, varav de två första kontexterna är tidigmoderna utfyllnadslager respektive en lagerrest (F241, 246). Två fynd av bergart med slipyta gjordes i arbetsgrop 898 (F248 och 249).

Keramikmaterialet uppgick till 127 fragment med en sammanlagd vikt på 1176 g. Materialet är spritt mellan många objekt från järnålder till tidigmodern tid och behandlas här inte närmare. Merparten av keramiken fanns i källaren A4 där det till skillnad från järnålderskeramiken inte var högfragmenterat utan istället rörde sig om nedslängda trasiga kärl i form av stora bitar yngre rödgods från t.ex. trefotsgrötor.

Figur 38. Avsatt kamskena från sammansatt enkelkam (F273). Foto: Olle Norling.

Gjuterimaterial förekom spritt i ett flertal arkeologiska objekt. Ett degelfragment i A3 (F264) och gjutformsfragment i 30, 309, 898, 1025, 1193, 1823, 1879 och 2711 (F257, 258, 260, 442, 261, 255, 256, 253). Flest fragment hittades i arbetsgrop 898 (8 fragment) daterad till ca 550-650 och stolphålet 1025 (3 fragment).

Förslagat material registrerades i form av smidesslagg och hårdare bränd lera som placerades i samlingskategorin förslagad lera respektive smält lera. En specialregistrering av dessa material kan i framtiden precisera deras karaktär bättre.

Smidesslagg registrerades i åtta fyndposter fördelat på 43 fragment med en sammanlagd vikt på 222 g. Förutom en stor slaggbit i utfyllnadslager 190 hittades resten av fragmenten i stolphål 1025, 2193, i arbetsgrop 2711 och den vikingatida rännan 2130. Förvånansvärt nog påträffades ingen smidesslagg i arbetsgroparna A2 och A3, från vilka mest undersökt volym kulturjord undersöktes. Detta tyder på att smidet inte var frekvent under folkvandringstid-tidigaste vendeltid. Ingen smidesslagg kan heller knytas till högtemperaturanläggningen 3690. Vare sig inuti den eller i koncentrationer omkring den.

Mindre mängder smält lera påträffades i fem olika kontexter (F188, 214, 262, 359, 447). Förslagad lera registrerades i 21 poster från vitt skilda kontexter i undersökningsschakten. Markanta koncentrationer sett till såväl antalet fragment som vikt kan noteras från arbetsgropen 651, lager 1879 i A3 och lager 1745. Vissa fragment identifierades närmare som ugnsfodring. Flera fragment av detta förslagade material hade en gul, svavelaktig färg och förefaller vara en restprodukt av ett slag som inte någon av utgrävarna stött på tidigare.

Bränd lera i form av ugnsväggfragment identifierades i störst mängd i avfallsgropen 2173 (F203), som inte undersöktes i sin helhet. Den stora mängden fragment (44) med en sammanlagd vikt av 156 gram utgör inte den ursprungliga mängden i 2173. Antingen representerar de en sönderslagen ugnkupol som slängts ner i gropen när den sekundäransvänts som avfallsgrop, alternativt är 2173 en ugnsgrop som täckts av en överbyggnad. En koncentration av ugnsväggfragment tillvaratogs även från ränna 2130 (F217) som ligger mindre än två m från 2173. Bägge är med stor sannolikhet dessutom daterade till vikingatid. Ränna 2130 överlagrar 551 och i toppen av 2173 ligger härd 599, bägge från vikingatid. De enda registrerade vävtyngdsfragmenten (F190) var 4

fragment med en sammanlagd vikt av 20 gram från stolphål 1025. Inte närmare definierbar bränd lera registrerades i sammanlagt 20 poster från ett vitt spektrum av arkeologiska objekt. Tegel noterades från ploglager 30, utfyllnadslager 190 samt från härden 2202. Det fanns även en markant förekomst av tegel i igenfyllningen av A4. Till stor del verkar detta tegel representera igenfyllningen av källaren med rivningsmassor.

Analyser

Makrofossil

32 makroprover samlades in och analyserades. Av dessa har 28 prover gett resultat i form av brända fröer eller växtdelar (Ekblom bilaga 7). Id i tabellen nedan avser kontext.

Prov Id	Förkolnade odlingsväxter	Förkolnade växtdelar
3	551 4 korn, 4 säd obest	1 obest
5	73 5 havre, 39 korn, 122 säd obest	1 målla, 1 måra
6	779 5 havre, 8 korn, 50 obest	1 målla, 3 måra
8	A4 2 säd obest	
101	A4 2 korn, 15 säd obest	
11	A3 2 havre, 36 korn, 56 säd obest	2 måra, 1 målla, 2 obest
13	A3 4 havre, 67 korn, 3 vete, 164 säd obest	1 målla
14	A3 16 havre, 392 korn, 4 vete, 966 säd obest	9 målla, 7 måra, 1 penningört, 1 starrväxt, 15 obest
15	A3 2 havre, 22 korn, 78 säd obest	1 knylhavre, 1 losta, 1 måra, 3 obest
16	A3 7 havre, 53 korn, 1, vete, 180 säd obest	1 knylhavre, 1 kålgårdsväxt, 1 måra, 5 obest
21	A2 2 säd obest	
32	A2 2 vete, 7 säd obest	
33	A2 1 korn, 1 vete, 15 säd obest.	1 måra, 2 obest.
34	A2 4 korn, 20 säd obest.	1 måra
37	A2 5 korn, 4 säd obest	
47	A2 2 säd obest	
104	A2 1 korn, 9 säd obest	
20	2073 3 korn, 25 obest	1 måra, 3 obest
22	2965 15 korn, 9 obest	
23	1174 2 havre, 6 korn, 9 obest	1 knylhavre, 1 obest
28	2361 8 obest	
31	1174 2 havre, 2 korn, 4 obest	2 obest
36	2711 1 korn, 4 obest	
94	898 1 havre, 4 korn, 1 vete, 11 säd obest	
95	989 1 havre, 9 säd obest	
96	651 12 havre, 280 korn, 6 vete, 679 säd obest	1 knylhavre, 1 losta, 4 målla, 5 måra, 1 trampört, 2 obest
102	843 1 havre, 5 korn, 2 vete, 24 obest	1 måra
103	2054 2 vete, 10 obest	1 målla, 1 obest

Figur 39. Tabell över fynd av makrofossil.

Osteologi

Det osteologiska materialet var relativt omfattande (Sjöling bilaga 9). I basregistreringen registrerades över 12 000 fragment med en sammanlagd vikt på nästan 10 kg, fördelat på 1168 poster. För vissa av de större kontexterna som A2-4 har benmaterialet närmare kommenterats. En fullständig analys är planerad att ingå i en studie 2018 (se kap. 3.3).

Vedart

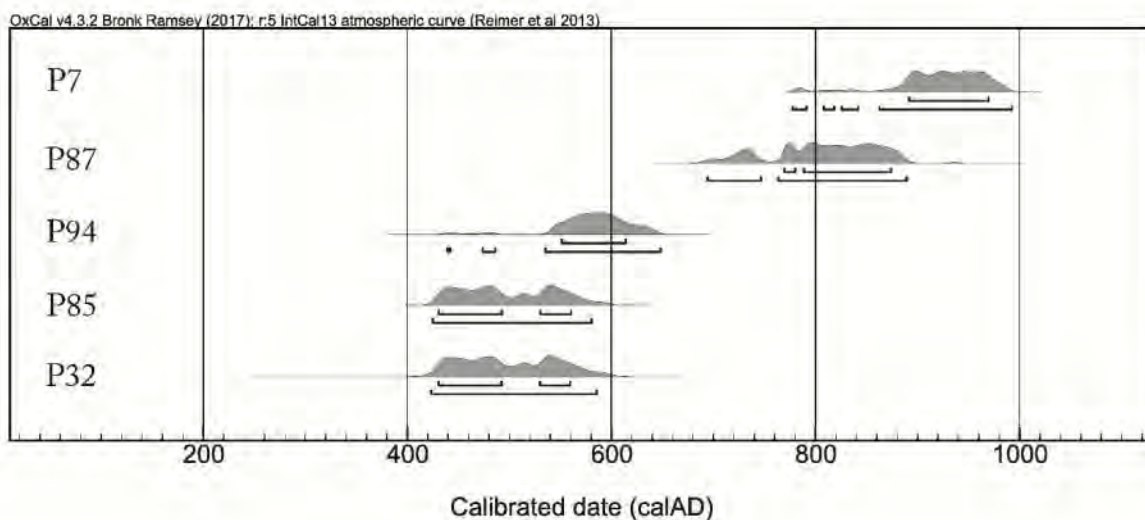
Sammanlagt samlades 14 kolprover in. Ett av dessa, prov 7, har vedartsanalyserats (Bartholin bilaga 8). Prov 7 togs i härd 599 i schakt 4. Provet visade sig bestå av björkved från yngre stammar max 30 år gammal stam. Till ¹⁴C-analys togs ett prov med en maximal egenålder av 30 år

¹⁴C-analys

Från schakt 4-5 har sex ¹⁴C-analyser på organiskt material utförts. Det daterade materialet består av makrofossil (3), djurben (2) och träkol (1) från fem olika kontexter. Kolprovet P7 bestod av förkolnad björkved från härd 599. Från A2 har två prover daterats, ett sädeskorn och ett ben av nöt (P32 lager 3599, P85 lager 4177). Från A3 har ett sädeskorn daterats (P13). Ränna 551 har daterats med ett prov från ett ben av nöt (P87). Arbetsgropen 898 har daterats med sädeskorn av vete (P94).

Prov	Id	¹⁴ C ålder BP	Cal 1 S 68,2%	Cal 2 S 95,4%
7	599	1124, 30	892 (68.2%) 969calAD	777 (2, 3 %) 791calAD 808 (1, 1 %) 818calAD 825 (1, 9 %) 842calAD 862 (90, 1 %) 992calAD
13	A3	3608, 32	2012 (68.2%) 1992calBC	2113 (1, 4 %) 2101calBC 1984 (1, 4 %) 1925calBC 2036 (94, 0 %) 1887calBC
32	A2/3599	1545, 33	430 (46, 5 %) 492calAD 530 (21, 7 %) 559calAD	423 (95.4%) 585calAD
85	A2/4177	1544, 30	431 (45, 8 %) 492calAD 530 (22, 4 %) 560calAD	425 (95, 4 %) 580calAD
87	551	1215, 30	769 (7, 6 %) 780calAD 788 (60, 6 %) 874calAD	694 (16, 0 %) 746calAD 763 (79, 4 %) 889calAD
94	898	1483, 32	551 (68, 2 %) 614calAD	439 (0, 3 %) 442calAD 474 (1, 4 %) 468calAD 535 (93, 7 %) 648calAD

Figur 40. Tabell över ¹⁴C-analyser från schakt 4-5. OxCal v4.3.2 Bronk Ramsey (2017); r: 5 IntCal13 atmospheric curves (Reimer et al 2013).

Figur 41. Diagram över ¹⁴C-analyser (undantaget prov 13). Kalibrering enligt ovan.

4.2 Södra Kungsgårdsplatån

Figur 42. Södra Kungsgårdsplatån i maj 2011. Foto från V: John Ljungkvist.

I den norra änden av södra Kungsgårdsplatån placerades tre schakt (6a-c; figur 14 & 47). De omfattade en sammanlagd yta av 92 m² (25, 60 resp. 7 m²). Tillsammans var de tre schakten lagda i formen av ett U (figur 43). Schakten placerades dels för att täcka ett tvärsnitt hallens och platåns bredd, dels för att följa byggnadens ytterväggar fram till platåns skadade norra ände. Skadan är sannolikt en jordtäkt som skurit av platåns hela norra del (figur 43). I platåns nordöstra del hade Hedlund & Nordahl undersökt ett mindre sökschakt 1992 och där funnit delar av hallens östra yttervägg (figur 14; Hedlund 1993; Nordahl 1993). Under grästorven fanns ett upp till ca 0,2 m tjockt lager av lera (lager 40). Det utbreddes över hela den uppschaktade ytan. Lagret var homogent och av relativt lucker konsisten. Lagret metalldektades och undersöktes för hand ner till anläggningsnivå. I skilda delar av lagret påträffades fynd från olika tider. Keramik av typ B2 och fragment av kritpipor kan dateras till efterreformatorisk tid medan järnföremål som beslag, kniv och spiralformade beslag liksom lerklining kan dateras till järnålder.

Figur 43. T.v. Grävda schakt på södra Kungsgårdsplatån åren 1957-2011. T.h. Grävda schakt mot bakgrund av 1935 års karta över Gamla Uppsala fornlämningsområde. Notera markerad grop i kanten av schakt 6a.

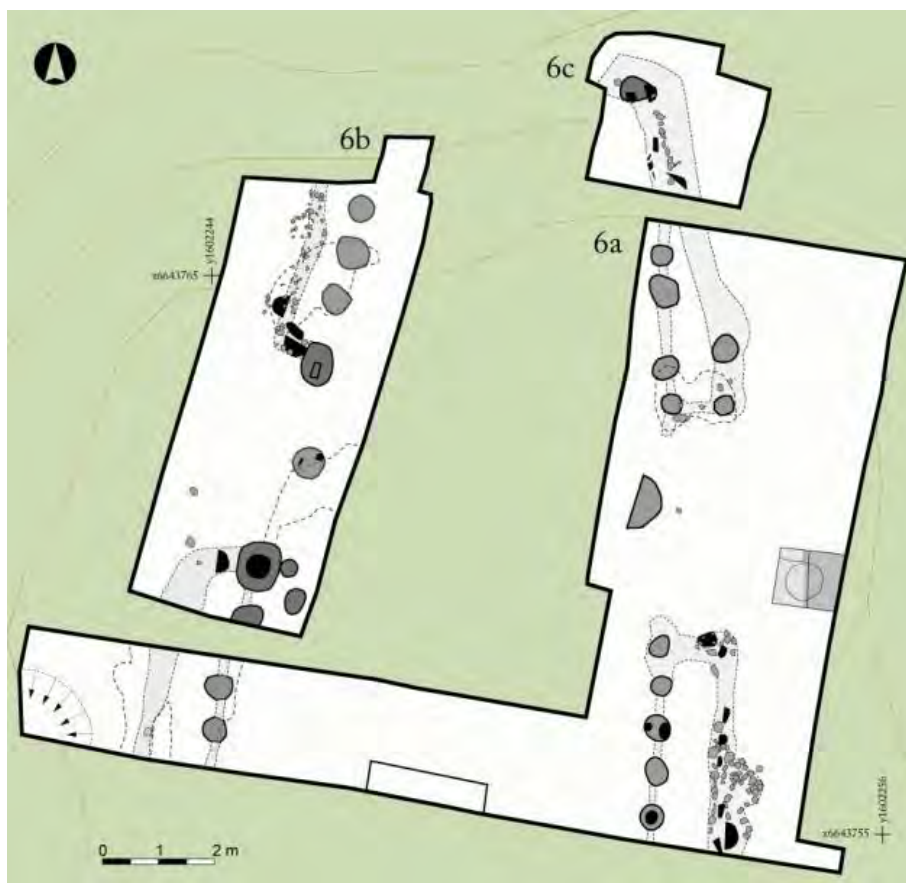
Figur 44. Den skadade, norra delen av södra Kungsgårdsplatån. De norra ändarna på schakt 6b (t.h.) och 6c (t.v.) ansas. Foto fr. N: John Ljungkvist.

Figur 45. Södra Kungsgårdsplatåns avgrävning i norr. Lager 2481 ses i den norra änden av schakt 6b. Foto fr. S: Fredrik Thölin.

Figur 46. Södra Kungsgårdsplatåns avgrävning i norra änden av schakt 6b. Sektion genom väggränna 4032 och stolphålen 2912, 2893, 2580, 2608. Foto fr. Ö: Fredrik Thölin.

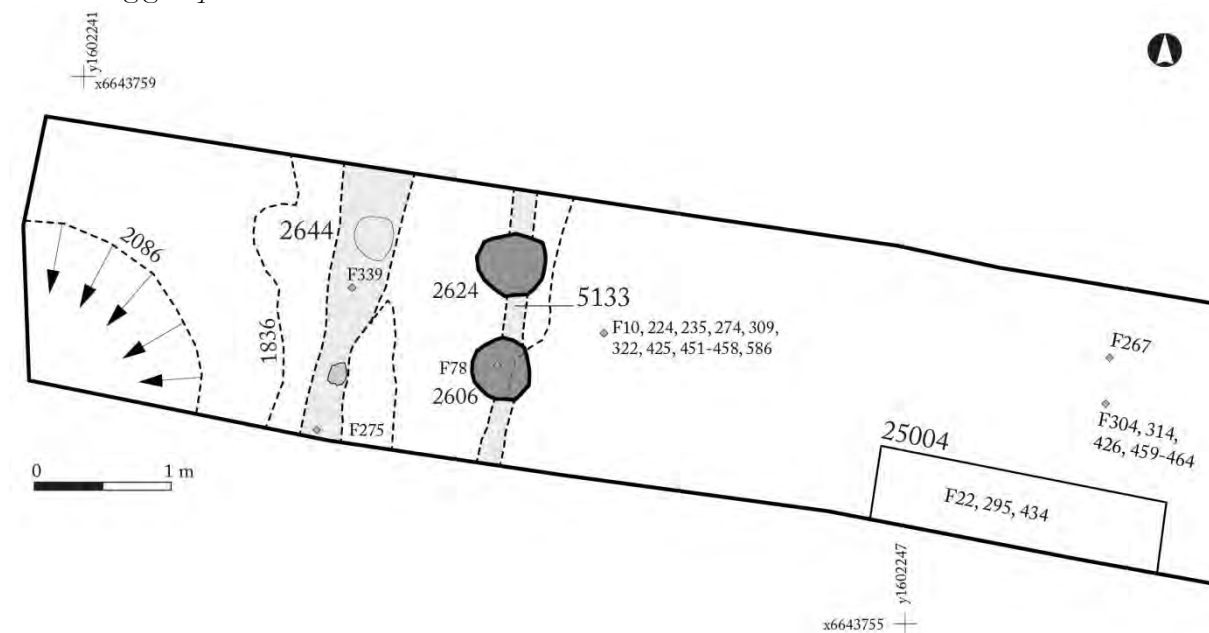
Figur 47. Schakt och arkeologiska objekt på södra Kungsgårdsplatån.

Lerlagrets luckra karaktär och homogena struktur tyder på att odling eller någon form av jordbearbetning skett av ytan. Platsens markanvändningshistoria kan spåras från slutet av 1700-talet. Kartor från tiden 1796 - 1858 (figur 7-8, storskifte 1798 akt 03-GAM-77) visar att det på södra Kungsgårdsplatån fanns ett band av smala betes- och kalvhagar. På den ekonomiska kartan 1952 är hagarna borta. Beteshagarna kan tidvis ha plöjts, med årder av djupet att döma eller på annat sätt jordbearbetats för att förbättra gräsväxten. Lagrets horisontella och vertikala utbredning tyder på att det lagts över och förseglat den underliggande brända byggnaden. De yngre fynden från lager 40 kan ses som spår efter agrara aktiviteter på kalvhagarna, medan de äldre fynden visar att samma agrara aktiviteter påverkat och skadat lämningar från järnålder. Mot botten av lager 40 kunde flera arkeologiska objekt anas. Under lager 40 framträdde ett till färgen snarlikt lager av lera (lager 45), men som till skillnad mot lager 40 hade en mycket hårdare och packad konsistens. Vid upprensningen av lager 45 framkom bränd och sintrad lera och lerklining över hela schaktets yta, ett 30-tal järnföremål däribland 20 spiralformade beslag och en glaspärla.

Arkeologiska objekt

Ett större antal arkeologiska objekt trädde fram, bland annat kunde byggnadens väggar följas fram till södra Kungsgårdsplatåns avgrävda norra del. Totalt dokumenterades 77 arkeologiska objekt bestående av lager (7), nedgrävningar (17), stolphål (24) samt förkolnat byggnadsvirke (29). 49 arkeologiska objekt undersöktes i varierande omfattning.

Södra Kungsgårdsplatåns västra sida

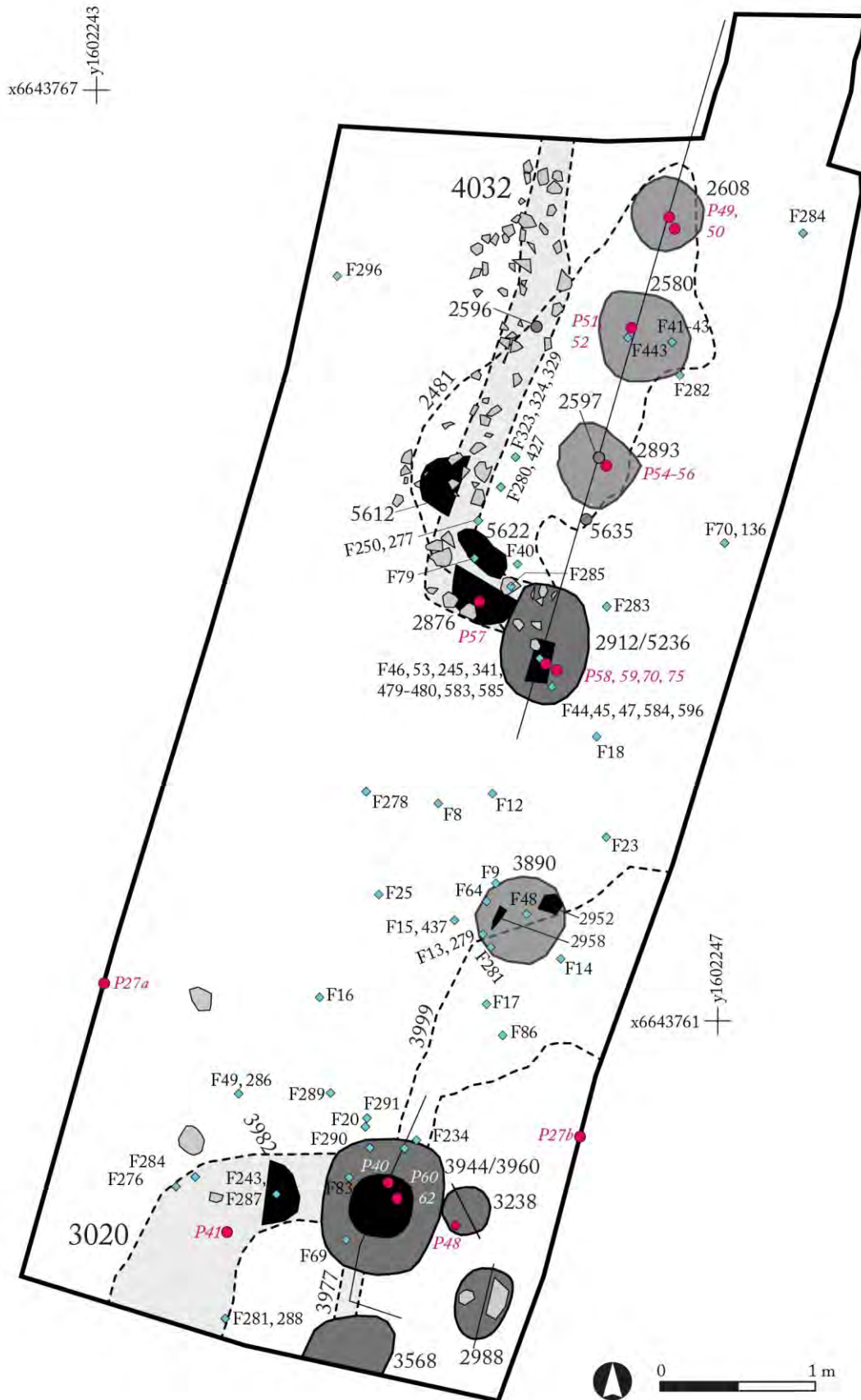

Figur 48. Plan över V delen av schakt 6a. Arkeologiska objekt, sektioner, fynd och prover är markerade. Skala 1:40.

Den arkeologiska situationen på södra Kungsgårdsplatåns västra sida fångades av schakt 6a:s västra del och av schakt 6b (figur 48, 50). I denna del av schakt 6a framkom ett ca 2,2 x 2 m stort lager (1836) och väster om det fanns en nedgrävning (2086). Förutom mörk kulturjord hade lager 1836 inslag av småsten, kol, bränd lera/lerklining och fynd av tre spiralformade järnbeslag. Lagret täckte i sin tur två avlånga och parallella nedgrävningar (2644, 5133). I den inre, östra nedgrävningen (5133) framkom två stolphål centrerade i nedgrävningen (2606, 2624). Vid rensning av stolphålet 2606 påträffades två spiralformade järnbeslag (F78). Nedgrävningen 2086 rensades fram och hade en fyllning av lucker matjord.

Figur 49. Lager 1836, det mörkare svagt upphöjda partiet i bildens mitt. Foto fr. S: Reidar Magnusson.

Figur 50. Plan av schakt 6b. Arkeologiska objekt, sektioner, fynd och prover är markerade. Skala 1:40.

Figur 51. Sektion (N-S) genom stolphål 2912. Foto fr. Ö: Andreas Eriksson.

Nedgrävningen 2086 utbredning stämmer väl med en grop markerad på 1935 års karta och kan troligen vara en potatisstuka (figur 43). I schaktets centrala del grävdes en ruta i ett rödbränt parti av lager 45 (25004). Lagret bestod av hårt bränd lera och lerklining. Fynd av 10 delar från spiralformade järnbeslag påträffades (figur 48). I schakt 6b (figur 50) framträdde efter matjordens borttagande två lager av liknande karaktär som det i schakt 6a (1836), ett i den norra delen (2481) och ett i den södra delen (3999). Bägge lagren hade en ojämn utbredning ca 2 x 0,8 m och överlagrade avlånga nedgrävningar som i sina respektive ändar böjde av åt öster. Inom nedgrävningarna kunde förkolnat byggnadsvirke av olika form och storlek dokumenteras. Det förkolnade byggnadsvirket har kunnat identifieras som klovor av olika storlek, bjälkar eller plank samt rundvirke. I den norra delen av schaktet hade tre stolpar av liten dimension (0,05 m i diam., 2596, 2597, 5635) grävts genom lager 2841. I detta lager påträffades förutom lerklining flera järnfynd, bland annat delar av spiralformade beslag, ytterligare beslag, två broddar, hästkosöm samt keramik av typ A-gods.

Figur 52. Avtryck efter rektangulär bjälke i botten av stolphål 2912. Lodfoto: Andreas Eriksson.

Under och vid sidan av lagret framträdde tre stolphål och en avlång rätlinjig nedgrävning (4032) som i söder böjde av åt öster där den anslöt till ett ytterligare ett stolphål (2912). Dessutom rensades tre brända klovor fram (2876, 5612, 5622, samtliga belägna i nedgrävningen (4032). Efter friläggandet av stolphålen lades en sektion i riktning nord-syd, som täckte de fyra ovan nämnda stolphålen (figur 54). Stolphål 2608, 2580, 2893 och 2912 undersöktes. De tre första visade sig vara påverkade av platåns avgrävning (figur 44-46), medan 2912 visade sig vara något särskilt välbevarat och informationsrikt (figur 50-52, 54).

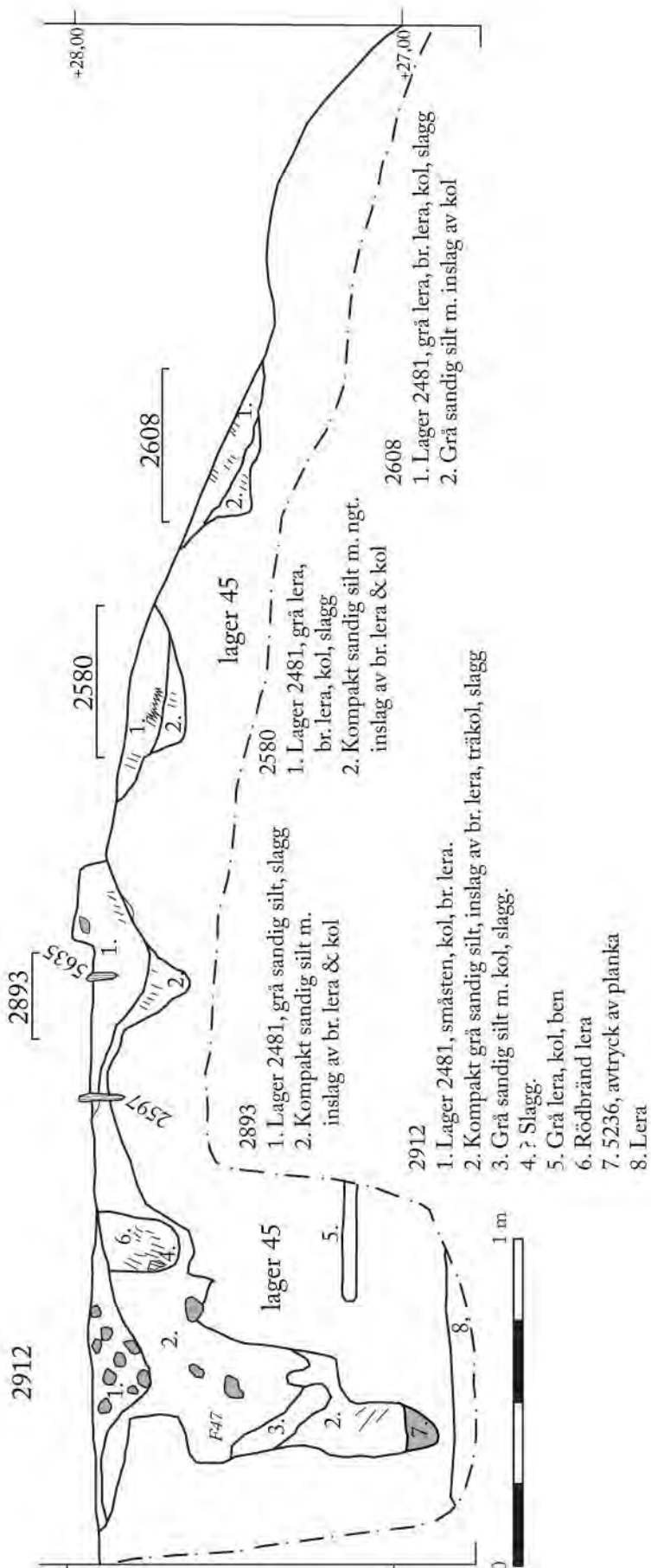

Figur 53. Sektion genom stolphål 3944. Under linjalen ansas delar av en bendepposition (F4098; P86). Foto fr. Ö: Fredrik Thölin.

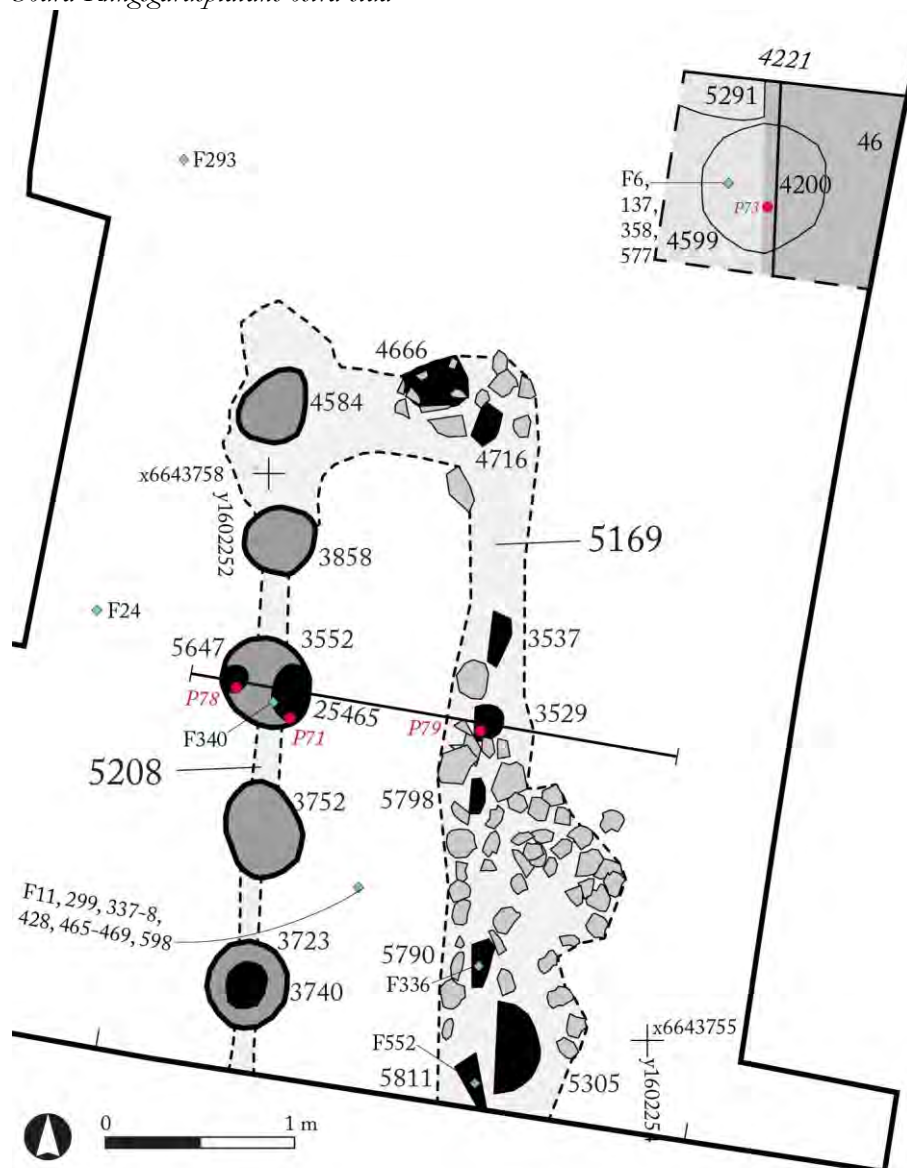
Stolphålet var 0,8 x 0,7 m stort och 1,15 m djupt. I botten fanns ett 0,3 x 0,13 m rektangulärt avtryck efter en bjälke. Fyllningen utgjordes av olika blandade fraktioner silt och lera med fynd av bränd lera, obrända ben och flera obrända föremål av järn som spiralformade beslag, spik och nit. Mot botten, strax ovanför bjälkavtrycket påträffades ett hakgångjärn (F45, figur 64) och 13 obrända tänder av nöt (F3250). Det var tydligt att bjälken hade dragits upp och att de obrända föremålen därefter deponerats i stolphålet.

I schaktets södra del täckte lager 3999 delvis ett stolphål (3890) som vid framresning visade sig innehålla två brända klovor (2932, 2958). I lager 3999 påträffades tre delar av spiralformade beslag. Strax söder om lager 3999 framträdde efter rensning en nedgrävning (3020) av samma form som 4032 ovan, som i sin östra ände anslöt till ett stolphål (3944). I nedgrävningen kunde en halvklova plandokumenteras (3982).

Mindre än 0,5 m söderom stolphålet 3944 fanns ytterligare ett stolphål (3568) intill schakt 6b:s södra ände. Mellan dessa två stolphål framträdde en del av en väggränna i form av en mindre rektangulär nedgrävning (3977). Ytterligare två stolphål dokumenterades (2988, 3238). Efter friläggandet lades en sektion i riktning N-S över stolphålet 3960. Förutom 3960 undersöktes även stolphålen 2988 och 3238. På fyllningen i stolphålet 3960 påträffades en obränd käke och obrända tänder från häst och svin tillsammans (F4098). 3960 var 0,8 m i diameter och 0,6 m djupt och var anlagt i väggränna 3020, centralt i stolphålet fanns spår efter en 0,35 m i diameter och 0,27 m djup bränd stolpe.

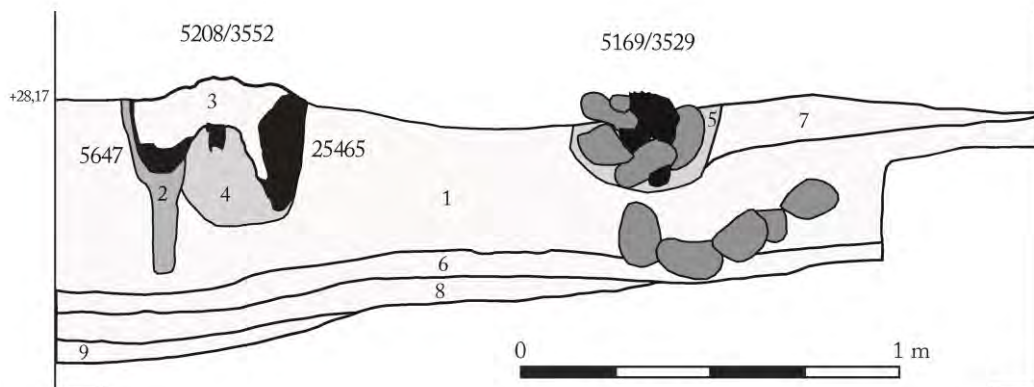

Figur 54. Sektion mot V genom 2912, 2893, 2580 & 2608. Skala 1:40.

Figur 55. Plan över sydöstra delen av schakt 6a. Arkeologiska objekt, sektioner, fynd och prover är markerade. Skala 1:40.

I den östra delen av södra Kungsgårdsplatån inramas den arkeologiska situationen av schakt 6c och östra delen av schakt 6a. I den sydöstra delen av schakt 6a uppträdde en situation mycket lik den som tidigare beskrivits (figur 55). Där fanns en uppemot fyra m lång och 0,3-0,6 m bred nedgrävning (5169) som i sin norra del böjde av mot väster. Inom nedgrävningen kunde brända byggnadsvirkesdelar av olika form och storlek dokumenteras. Det brända byggnadsvirket har kunnat identifieras som halvkloror, 8-delskloror, bjälkar eller plank och rundvirke (5811, 5305, 5798, 3529, 3537, 4716, 4666). Innanför och västerom denna nedgrävning framträdde en nedgrävning (5208) av klenare dimension, interfolierad på jämna avstånd av fem stolphål (3723, 3752, 3552, 3858, 4584). I två av stolphålen (3723, 3552) fanns tydliga spår av byggnadsvirke (3740 resp. 5647, 25465). De två avlånga nedgrävningarna rundar av mot norr och går där samman. Nedgrävningarna var fyllda med lera som i sin övre del var uppblandad med småsten. På och i fyllningen framkom rikligt med hårdbränd lerklining och bränd lera. Av fynd framkom förutom lerklining två spikar.

Figur 56. Sektion genom 5208 och 5169 mot N. Skala 1:20.

1. Lager 45, hård flammig brunviolett lera	2. Grusig brun lera med kolstänk
3. Rödbränd lera	4. 5208, hård flammig gråbrun lera
5. 5169, hård flammig gråbrun lera	6. Lager 46, mjuk nötbrun lera
7. Hård melerad grå lera	8. Ljust brun lera
9. Mörk nötbrun lera med kol	

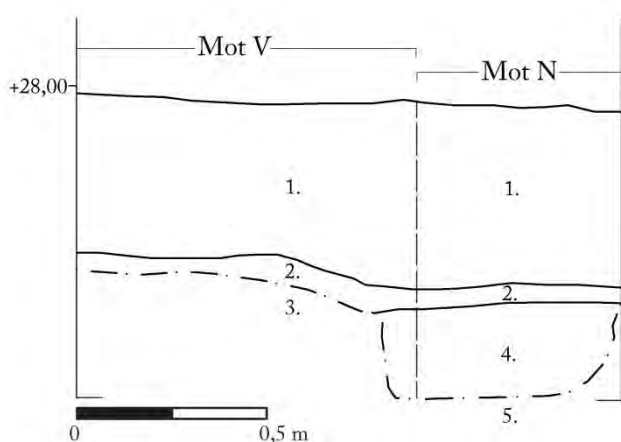
En V-Ö orienterad sektion över den inre (5208) och den yttre nedgrävningen (5169) undersöktes (figur 55, 56). Sektionen berörde stolphål 3552 innehållande två brända stolpar (5647, 25465) i den inre västra nedgrävningen(5208) och den stensatta klovnan 3529 i den östra yttre nedgrävningen (5169).

Figur 57. Väggränna 5169 med halvklova 5169 intill schaktkanten frampreparerad. Sektionen genom 5208-5169 syns i bildens nedre del. Foto fr. N: Per Frölund.

Sektionen genom 5208-5159 visar väggrännornas konstruktion och det brända stående virkets förhållande till dem (figur 56). Både 5208 och 5169 är nedgrävda i lager 45 som här var mellan 0,3-0,5 m tjockt. För 5208 ses nedgrävningens begränsningskant i den östra delen och att stolpe 25645 står inom nedgrävningen. I den västra delen syns tydligt hur stolpe 5647 bryter nedgrävningens begränsning varför den därför måste vara nedsatt efter 5208 och 25465. En mindre bit stående bränt virke (ca 5 cm stort) fanns centralt i 5208 kan vara en del av ett flätverk. Vad beträffar 5159 är nedgrävningen något grundare än den för 5208 (0,22 respektive 0,32 m). Det brända stående virket (2125) är här omgärdat av 10-15 cm stora stenar. Under 5169 i lager 45 vid övergången till underliggande lager (littera 6, figur 56) fanns en samling sten. Det brända virkets dimensioner är av ungefär samma storlek, knappt 0,2 m i diameter.

1 m nordöst om detta parti intill den östra schaktkanten grävdes en 1,15 x 1 m stor ruta (4221) för att få en uppfattning om stratigrafin i platåns kant (figur 55, 58).

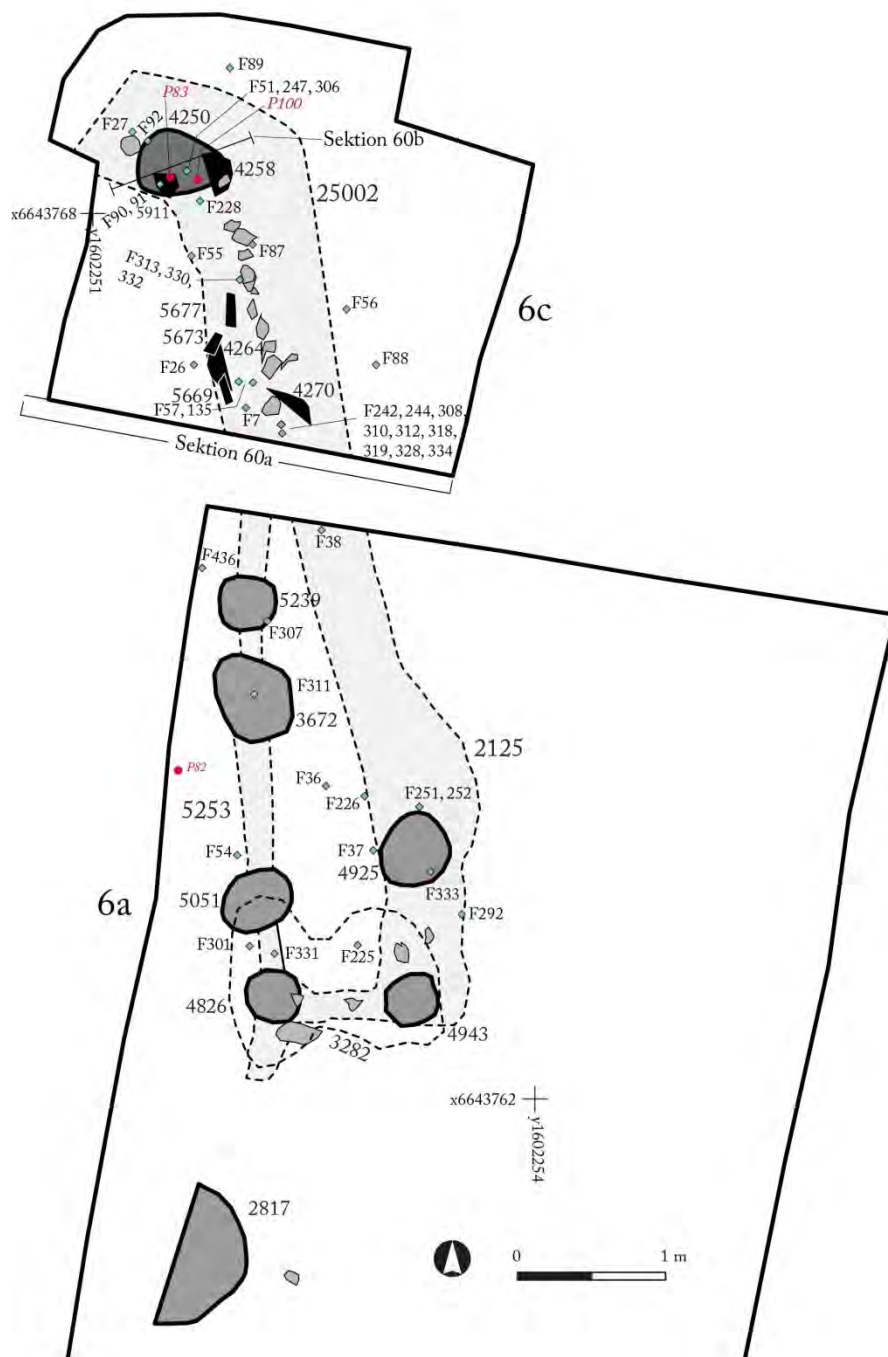
Figur 58. Sektion mot V & N i ruta 4221.

1. lager 45; brungrå hårt packad lera m liten inblandning av andra material.
 2. lager 46; grå lera m rikligt inslag av kol & br. lera, ngt ben.
 3. Grå lera, som 1 men mjukare lera m enstaka kol, möjl. förmultnat trä
 4. Nedgrävning 5291, brun mkt humös
 5. Som 4 fast högre inslag av lera.
- Skala 1:20.

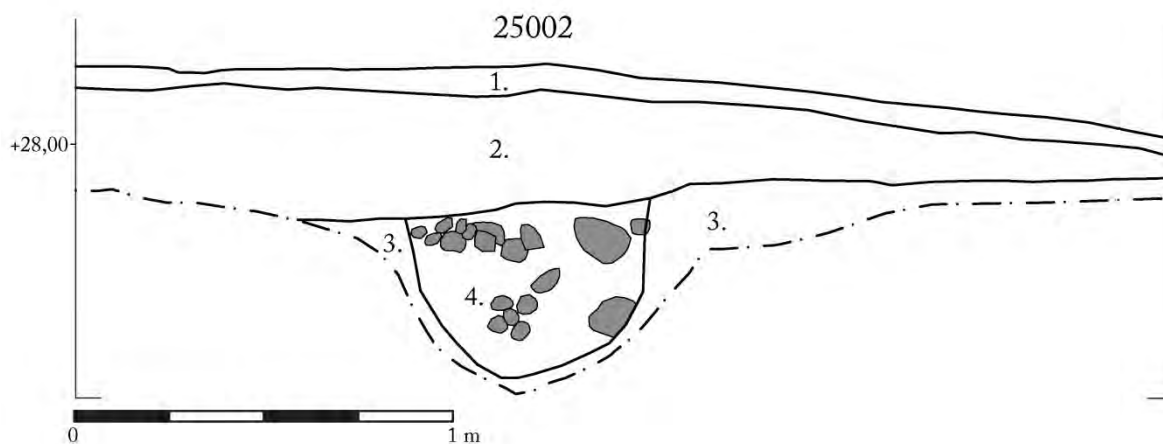
Rutan grävdes till ett djup av knappt 1 m. Överst framträdde lager 45 som här var 0,42–0,48 m tjockt. Under lager 45 framträdde ett 0,04-0,06 m tunt lerlager (lager 46). I lager 46 påträffades ett järnföremål (F6) som senare visade sig vara en ringformad portklapp (figur 65). Under lager 46 i den västra delen av rutan framkom ett grått lager lera med organiska inslag, möjligen förmultnat trä. I rutans norra del framkom en mindre nedgrävning (5291), nedgrävd av allt döma i det föregående lagret.

I den nordöstra delen av schakt 6a och schakt 6c, drygt 3,5 m norr om ruta 4221, fanns en närmare sju m lång nedgrävning som i schakt 6a var tvådelad men i schakt 6b hade gått samman (figur 59; 2125, 5253). I sin södra del, där de bägge nedgrävningarna var sammanbundna, täcktes de av ett lager med en utbredning av 1,4 x 0,9 m, bestående av kulturjord, småsten, kol och bränd lera (3282). I den yttre nedgrävningen (2125) framträdde två stolphål (4925, 4943). I den inre smalare nedgrävningen uppträdde fyra stolphål som verkade vara grupperade två och två (4826, 5051 respektive 3672, 5239).

1 m söder därom fanns en bränd halvklova (2817), 1 x 0,5 m stor, placerad i liv med den inre nedgrävningen och dess stolphål. I norra delen av schakt 6a påträffades förutom lerklining, två spikar, ett spiralförmigt beslag (F37), en silversmälta (F38, troligen ett smycke) samt obrända tänder från nöt.

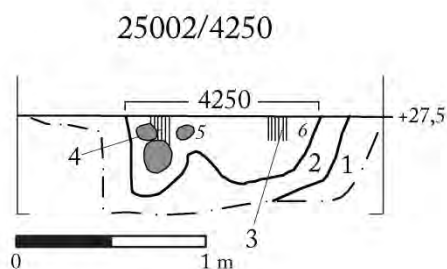

Figur 59. Plan över NÖ delen av schakt 6a och schakt 6c. Arkeologiska objekt, sektioner, fynd och prover är markerade. Skala 1:40.

Figur 60a. Sektion genom 25002. 1. Grästorv. 2. Lager 40. 3. Lager 45. 4. Väggränna 25002
Skala 1:20.

I schakt 6c (figur 59) hade de bägge nedgrävningarna gått samman till en (25002) och i den norra delen böjde denna av mot av mot öster, där skadan i platåns norra del också hade stört nedgrävningen. Inom denna del av väggrännan fanns ett stolphål (4250) samt förkolnade byggnadsvirkesdelar av olika form och storlek. Det brända byggnadsvirket har kunnat identifieras som kloror och plankor. En sektion ritades av schakt 6c:s södra kant (figur 60a) samt en sektion genom stolphålet 4250 (figur 60b). Stolphål 4250 var 0,5 m i diam. och ca 0,2 m djupt och hade i sin övre del skadats av platåns avgrävning. Inom nedgrävningen ses stående bränt byggnadsvirke (4250, 4258). I sektionen syns, dock inte med samma tydlighet, samma form och struktur som sektionen för 5208 visade. Skillnaden är att den sist tillfogade delen (5911) finns på husets yttersida. I schakt 6c framkom stora mängder lerklining, 11 järnbeslag däribland nio spiralformade, spik och nit, bryne och del av malsten, smidesslagg samt en sölja. Vidare påträffades sex depositioner av obrända djurben, varav 11 tänder från får och ett 50-tal tänder av nöt samt del av käke från nöt.

Figur 60b. Sektion genom 25002 & 4250 mot S.
1. Sandig silt. 2. Väggränna 25002
3. Klova 4258. 4. Klova 5911
5. F51, 247, 306. 6. F90, 91
Skala 1:20.

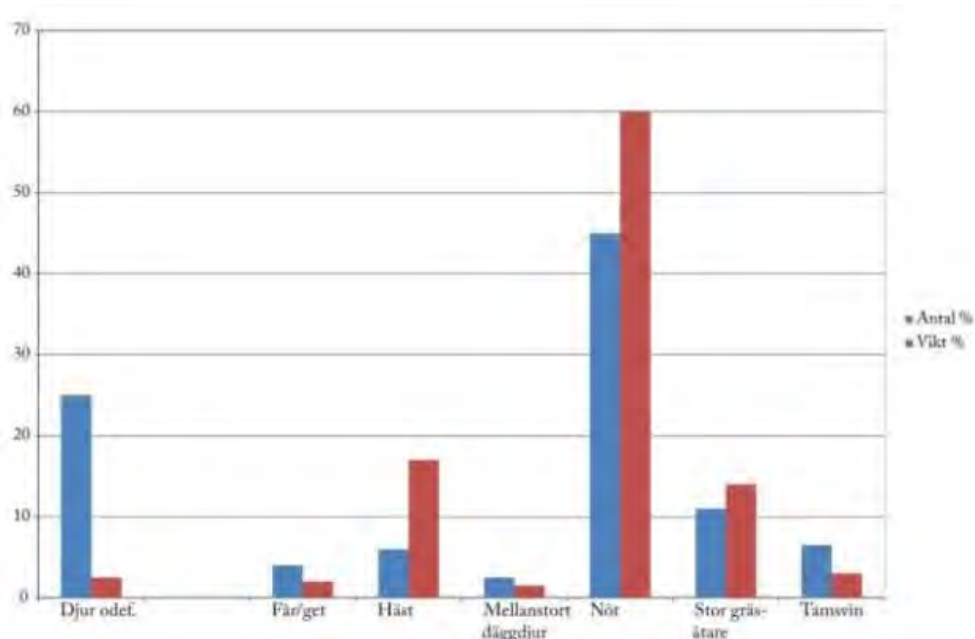
Fynd

Fyndmaterialet från södra Kungsgårdsplatån påträffades i olika sammanhang och kontexter. En andel framkom i matjordslager och ytlig rensning medan största delen framkom i arkeologiska objekt. I bilaga 5 finns en lista över fynden från södra Kungsgårdsplatån.

Material	Fyndposter	Antal	Vikt (g)
Ben	125	547	1 117,5
Bergart	10	36	5 823
Bly	1	1	4
Bränd lera	55	1821	23 506
Cu-leg	3	3	6,5
Glas	4	4	3
Järn	94	107	2 670
Keramik	7	29	172
Organiskt	1	1	4
Silver	1	1	10
Slagg	2	2	54
Textil	1	1	8
	304	2553	33 378

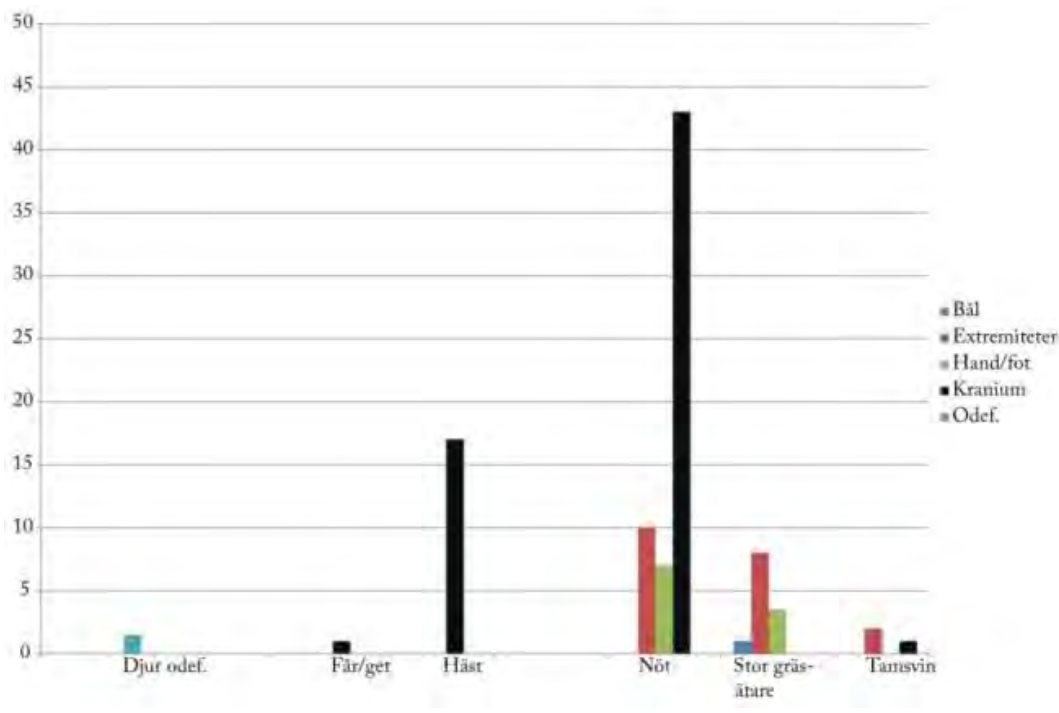
Figur 61. Sammanställning av fynd från södra Kungsgårdsplatån efter material.

Ben bestod uteslutande av djurben, både brända och obrända, varav de senare dominerade (Sjöling bilaga 9). Volymen brända ben var mycket blygsam, endast 2 %. Samtliga brända ben påträffades i lager 46. Den övervägande delen av benmaterialet påträffades vid byggnadens nordvästra portal (figur 50, schakt 6b) och vid dess nordöstra gaveldel (figur 59, schakt 6c). Majoriteten av benfynden påträffades ovanpå byggnadens väggar och i fyllningar till arkeologiska objekt knutna till dessa. Benfyndens speciella karaktär och fyndomständigheter tyder på att det rör sig om deponeringar

Figur 62. Diagram relativ fördelning arter efter vikt (N=1 117,5 g).

Benfyndens karaktär och fyndomständigheter tyder på att det rör sig om deponeringar med särskilda syften utförda efter att byggnaden brunnit (figur 68 t.h.). Det understryks av benen var obrända, fördelningen av kroppsdelar, till viss del artfördelning och inte minst av dateringarna.

Figur 63. Diagram relativ fördelning kroppsdel/art efter vikt (N=1 117,5 g).

Störst både sett till antal fragment och vikt var nöt, 45 respektive 60 %. Den vanligaste kroppsdel oavsett art var kranier (2/3), därefter följde extremiteter, hand/fot och bål. Ben från nötkreatur dominerade klart när det gällde kranier (43 %) följt av häst, får/get och tamsvin.

Av bergart framkom ett antal stenar med slipad yta (F247, 250-252), delar av bryne i sandsten (F244) samt en del av en malstensunderliggare (F242) och en löpare (F243). Bränd lera bestod till 99 % av lerklining, merparten påträffad i väggrännor och stolphål. Tre föremål av kopparlegering (Cu-leg) påträffades. Det rör sig om ett medeltida bokbeslag (F7) och två kantbeslag (F135, 577). F7 och F135 framkom vid rensning av väggrännan i schakt 6c (figur 59) medan F577 påträffades tillsammans med dörringen F6. Av kategorin glas fanns fyra poster varav två pärlor (F8-9). Övriga två glasfynd var fönsterglas (F436-437, i lager 40 & vid rensning av lager 45). Föremål av järn utgjorde den största gruppen efter bränd lera och ben. Olika typer av beslag utgjorde den största kategorin (76 %). Bland beslagen dominerade delar eller intakta spiralformade beslag (85 %), därutöver fanns ett ankarbeslag (F296) och inte närmare bestämda beslag (figur 68 t.v.).

Figur 64. T.v. Hakgångjärn F45. T.h. Torderad spik F288. Foto efter konservering: Olle Norling

Figur 65. Portklapp av järn (F6) efter konservering. Foto: Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

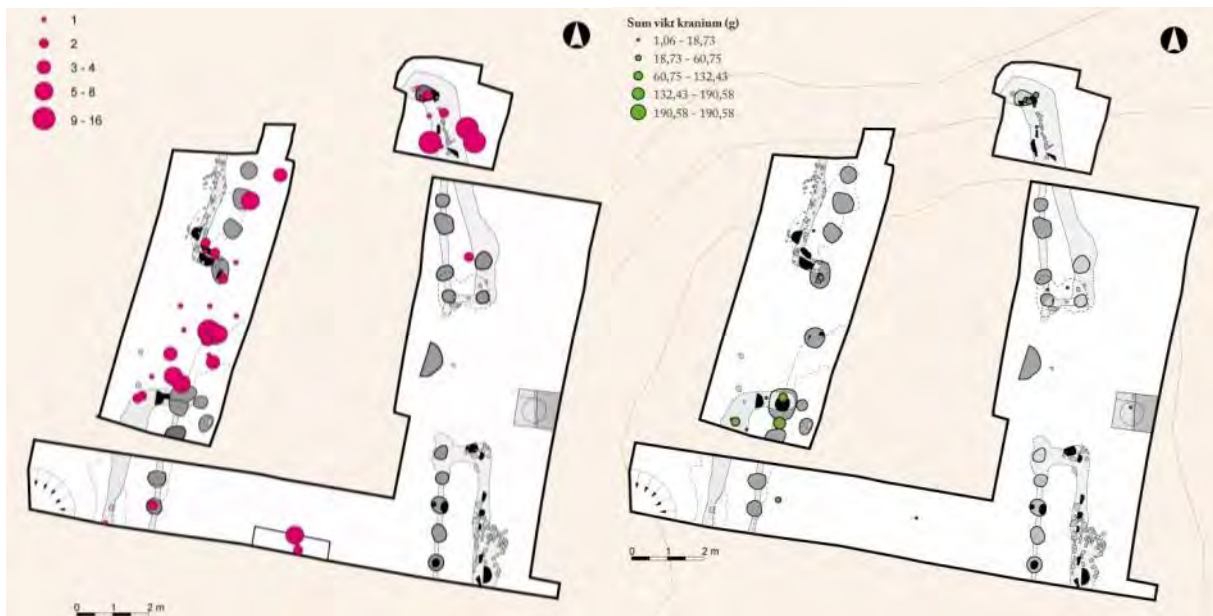
Övriga föremål av järn bestod av en brodd (F42), hästkosöm (F280), kniv (F14), nitar (F53, 89), ring (F18), 13 spikar varav tre torderade, tenar (F82, 291) samt en troligen medeltida sölja (F27). Mycket speciella fynd var hakgångjärnet (F45) som påträffades deponerat i portstolphålet 2912:s återfyllning, och portklappen F6 (figur 67). Portklappen hittades dock i ett lager under hallens anläggningslager, varför den troligen hör till en fas äldre än denna hall. Ett obestämt föremål av organiskt material (F137) framkom bredvid portklappen i lager 46. Ett smälta av silver (F38) påträffades i en väggränna (2125). Det rör sig sannolikt om ett försmält spänne. Av slagg registrerades två poster, dels en inte närmare bestämd typ av slagg funnen i ett stolphål (F234) och dels ett stycke smidesslagg påträffad i en av väggrännorna (F228, 25002).

Figur 66. T.v. Spiralformat beslag (F40) *in situ* strax N om stolphål 2912 (figur 50). Foto: Fredrik Thölin. T.h. Fynd *in situ* vid väggränna 25002, stolphål 4250 (se figur 59). 1. Spiralformat beslag och spik (F90-91). 2. Spiralformat beslag (F92). Foto: John Ljungkvist.

Figur 67. T. v. Hakgångjärn *in situ* i botten av stolphål 2912 (F45). Foto fr. Ö: Andreas Eriksson. T.h. Den ringformade portklappen av järn (F6) tas upp i preparat av John Ljungkvist & Andreas Eriksson. Foto fr. S: Jonna Sarén Lundahl.

Figur 68. T.v. Rumslig fördelning av spiralformade beslag. T.h. Dito av djurkranier. Skala 1:200.

Analys

Makrofossiler

35 makroprover samlades in och analyserades (Ekblom bilaga 7). Av dessa gav fem prover från olika kontexter ett resultat i form av brända fröer eller växtdelar. Fyndkontexterna var lager 45 (P81), stolphålen 2912 (P75) och 3944 (P60) och nedgrävning 5291 (P72) samt väggräna 2125 (P80). De största volymerna framkom i stolphål 2912 och lager 45.

Prov	Kontext	Förkolnade odlingsväxter	Förkolnade ogräs
60	3944	2 säd obest	
72	5291		1 obest.
75	2912	1 skalkorn, 5 säd obest. 8 sädeskorn fragm. obest.	2 gräs
80	2125	2 säd obest	
81	45	5 korn obest., 11 säd obest.	1 obest., 1 örtstam

Figur 69. Sammanställning av makrofossiler från södra Kungsgårdsplatån.

Osteologi

För den osteologiska analysen, se avsnitt Fynd ovan, och kapitel. 3.3 samt Bilaga 9.

Vedarter

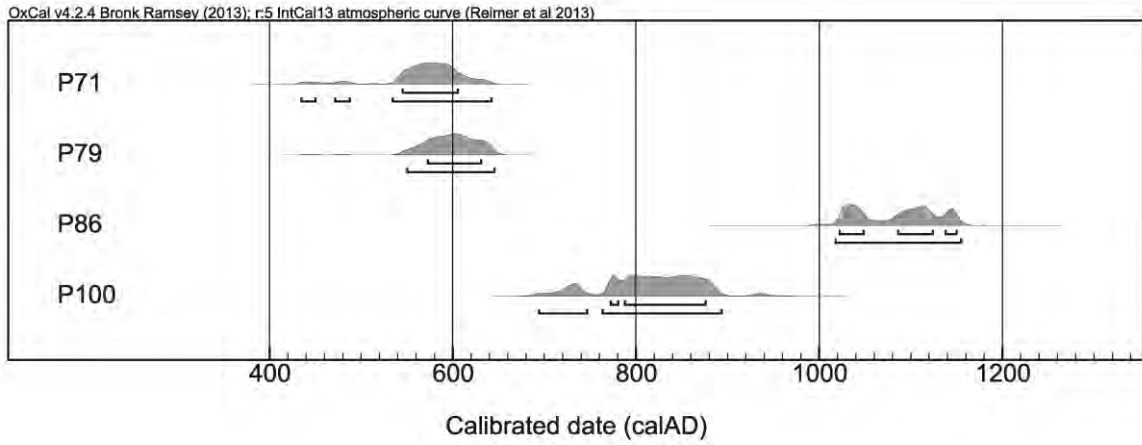
Två prover av förkolnat trä har analyserats (Bartholin bilaga 8). Prov 71 bestod av träkol från en förkolnad stolpe, 3552 *in situ*, tillhörande hallens östra innervägg (figur 50, 56). Provet bestod av tall från en max 50 år gammal stam. Till ¹⁴C-analys togs ett prov med de 2 yngsta årsringarna. Flera av kolstyckena från provet visade spår efter yxhugg. Prov 79 togs av en förkolnad klova, 3529 *in situ*, tillhörande hallens östra yttervägg (figur 50, 56). Provet bestod av tall från en yngre stam. Till ¹⁴C-analys valdes en del ut med en egenålder på max 5 år, och togs av 2 årsringar, som bedömdes vara de yngsta.

¹⁴C-analys

Från södra Kungsgårdsplatån har förutom två kolprover (P71, P79) också djurben (P86, P100) från två kontexter ¹⁴C-analyserats. Kolproverna är tagna från byggnadsvirke till husets väggar (se figur 3.2–12, 3.2–13) och ¹⁴C-analysen daterar byggnadsvirke. Prov 86 (häst), påträffades vid framrensning av väggräna 3020 vid stolphålet 3944 (se figur 3.2-7, 3.2–10). Prov 100 (nöt), framkom vid framrensning av väggräna 25002 vid stolphål 4250 (se figur 3.2–16).

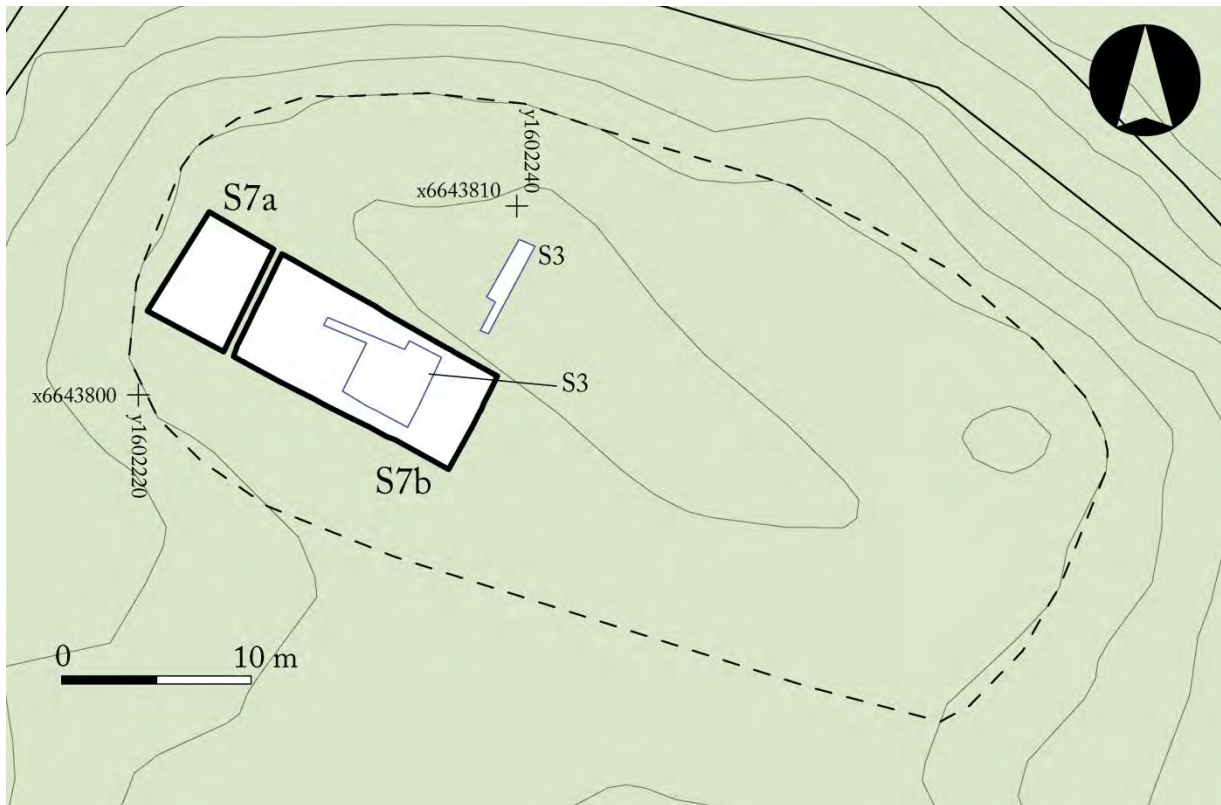
Prov	¹⁴ C ålder	BP	68,2%	95,4%
71, i-vägg hall	1493, 30	545calAD (68.2%)	605calAD	434calAD (2.1%) 450calAD 434calAD (2.1%) 450calAD 534calAD (90.6%) 642calAD
79, y-vägg hall	1466, 30	572calAD (68.2%)	630calAD	550calAD (95.4%) 645calAD
86, bendep.	966, 30	1022calAD (25.8%)	1048calAD 1086calAD (32.9%) 1138calAD (9.5%)	1150calAD 1018calAD (95.4%) 1154calAD
100, bendep.	1208, 32	772calAD (5.6%)	780calAD 788calAD (62.6%)	876calAD 694calAD (12.6%) 746calAD 763calAD (82.8%) 893AD

Figur 70. Tabell över ¹⁴C-analys södra Kungsgårdsplatån. OxCal v4.2.4 Bronk Ramsey (2013); r: 5 IntCal13 atmospheric curves (Reimer et al 2013).

Figur 71. Diagram ^{14}C -analyser södra Kungsgårdsplatån. Kalibrering enligt ovan.

4.3 Norra Kungsgårdsplatån

Figur 72. Plan visande 2011 års schakt på norra Kungsgårdsplatån. 2010 års schakt har markerats. Streckad linje markerar platåns plana övre del. Skala 1:400.

Inför provundersökningarna 2010 var den arkeologiska kunskapen om norra Kungsgårdsplatån mycket liten. Provborrhningar under 1920- och 1990-talet visade att platån delvis var konstgjord och att det stått byggnader på platsen sedan 1700-talet. Förutom resterna av den 1963 rivna mangårdsbyggnaden Kungsgården 1, fanns det indikationer på aktiviteter från 1800-talet och bakåt. De tydligaste konstruktionerna som framkom under lager med yngre dateringar var rester av en bränd byggnad och kulturlager från vendeltid med hantverksinslag i form av smidesslag och sågat horn (figur 72, schakt 3 2010). I ett smalt provschakt (figur 72, schakt 2 2010) som nådde till ett djup av ca 1.5 m, daterades kol från bottenlagret till sen romersk järnålder/tidig folkvandringstid.

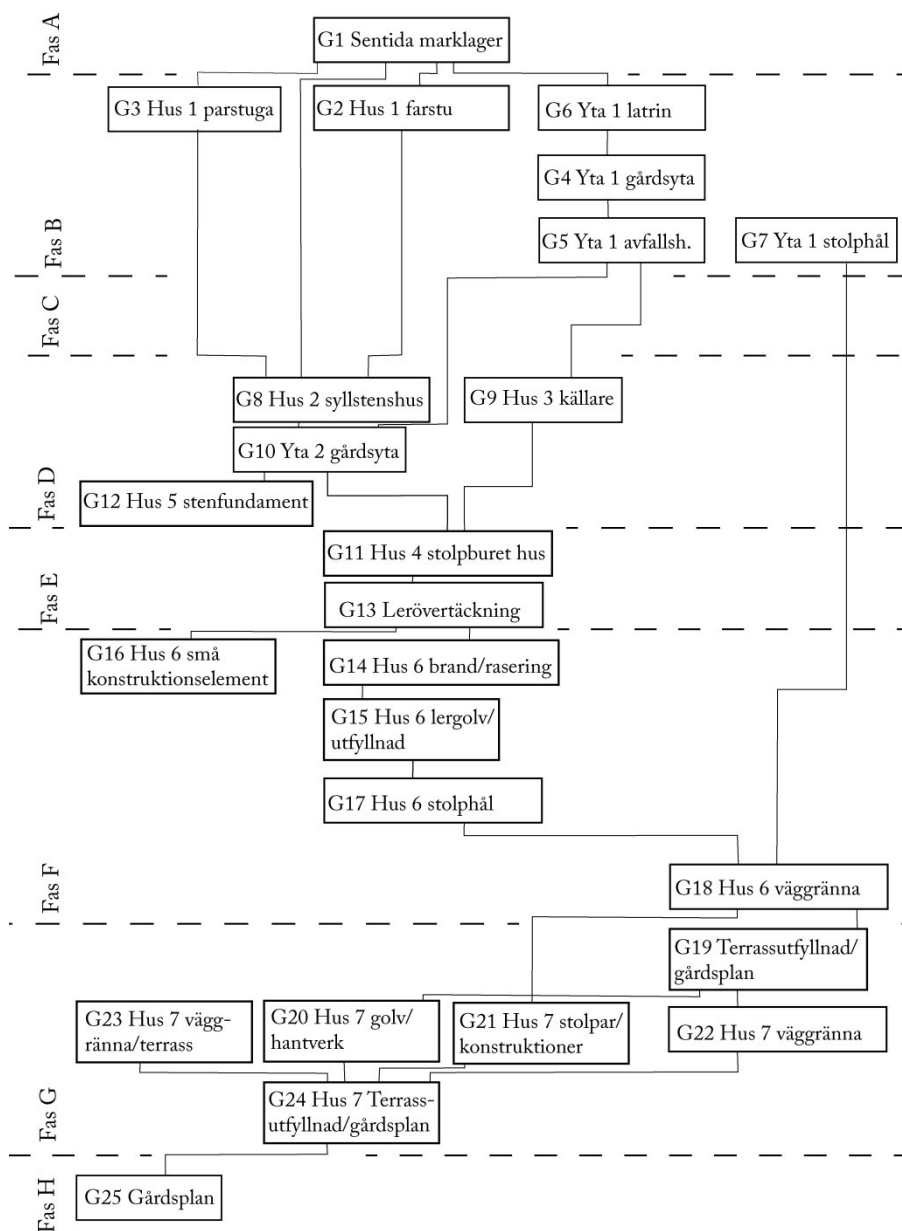
Vi visste att utgrävningen på norra Kungsgårdsplatån skulle bli en stratigrafisk utmaning vilket föranledde användning av en modifierad form av *single context*-metoden och ett särskilt behov av medeltidskompetens. Det visade sig att det sista huset på platsen var orienterat i närmast exakt samma riktning som äldre byggnader och att lagerföljden krävde stor noggrannhet. Efter hand som arbetet fortskred så framgick det att äldre lager inte var störda i särskilt stor omfattning av yngre bebyggelse. Undantaget var nedgrävningar för en medeltida källare (se nedan). Under sentida lager framträdde ett pålagt kulturinblandat lerlager med material från vikingatid till efterreformatorisk tid (samt även mindre lager och anläggningar från motsvarande period). Det

vikingatida inslaget visade sig inte vara särskilt tydligt. För närvarande verkar det inte finnas tydliga bebyggelsepåspår mellan de två huvudfaserna som urskilts. Dessa är 1300-tal till modern tid, samt vendeltid och ännu äldre perioder (troligen folkvandringstid och yngre romersk järnålder).

Under ett påfört lerlager och kulturlager/äldre matjordslager från vikingatid/medeltid framträdde kulturlager och anläggningar från vendeltid och troligen ännu äldre perioder. De översta lagren rensades fram, nedgrävningar från senare perioder tömdes och dessa kraftiga nedgrävningar användes för att ta fram sektioner genom äldre lager. Kulturlager grävdes inom mindre ytor, men i de flesta fall inte ner till ursprunglig markyta. De mest distinkta konstruktionerna utgjordes av en längre (mer än 15 m lång) och kortare (mindre än 10 m) stenfylld ränna som visade sig vara väggdiken med förkolnade stolpar. Konstruktionsmässigt finns det en rad paralleller till hallen på södra kungsgårdsplatån. Innanför den bäst bevarade rännan fanns en sekvens med upprepat anlagda golv i form av sandlinser samt avsatta mörka golvlager. Trots att järnålderslagren främst bara rensats fram på ytan, visar de sig vara tydligt hantverksrelaterade. Det mest uppseendeväckande fyndet var över 500 granater som hittades i en större och en mindre koncentration med ca 10 m avstånd. Vidare framträdde en koncentration av sekundärt deponerat smidesslagg, en trolig pärltillverkning representerad av troliga smältklumpar av gult glas och en halvsmält pärla, samt sågat horn från 2010.

Redan 2010 fanns det indikationer på medeltida aktiviteter på platån. Det var intressant eftersom så pass lite är känt om platsen under period. I schaktets östra del fanns konstruktioner som pekar på ett större hus byggt på syll och nedgrävda stolpar, parallellt anlagt med de vendeltida husen. I västra delen av schaktet låg en 1,9 m djup källare med fem urskiljbara stockvarv av vilka de tre understa var bevarade och övriga förkolnade. Materialet kan definieras som högkvalitativt trots att bara ett provschakt på ca 1 m² grävts i källaren. Den kan dateras till 1300-talet och innehöll äldre rödgods, Siegburgkeramik, minst tre pilspetsar, ringbrynjelänkar, tärning, en rad beslag och troliga mynt, sågade bärnstensplattor och en varuplomb.

Schaktet som upptogs på den norra Kungsgårdsplatån uppgick till sammanlagt 100 m² och var ursprungligen indelat i tre likstora ytor åtskilda av två profilbänkar. Efter avtorvning och rensning avlägsnades den östra profilbänken då den artificiella indelningen av ytan komplicerade dokumentationen av de underliggande lämningarna. Då det var oklart i vilken omfattning den västra tredjedelen skulle kunna undersökas, kvarlämnades bänken i detta område genom hela undersökningen. Den västra tredjedelen kom i praktiken att fungera som avlastningsyta då personalstyrkan varierade i omfattning. Denna yta kom att under projektets gång att rensas och mätas in men endast ett mindre del av schaktet i närmast anslutning till profilbänken kom att undersökas på djupet. Ett annat mer djupgående schakt upprättades i N-S riktning i anslutning till det kraftiga sentida spisfundamentet (Grupp 3) och en sentida verandautbyggnad (Grupp 2). Här utnyttjades befintliga störningar till att dokumentera mer djupliggande lämningar inom en begränsad del av undersökningsytan. Vidare gjordes i en djupare undersökning i schaktets nordöstra hörn (Grupp 20) för att erhålla närmare kunskap om golvlagersekvenser relaterade till de två vendeltida hus som konstaterades vid undersökningen (hus 6 -7). I övriga delar av schaktet dokumenterades och avlägsnades lager och konstruktioner hörande till gården från 1600-talet och framåt, medeltida lager öster om kvarstående profilbänken (schakt 7b), merparten av vikingatid/tidigmedeltida lager samt förslutningslager/brandtomtslager över det yngre vendeltida huset (hus 6). Det äldre vendeltida husets konstruktionselement (hus 7) rensades enbart delvis fram på ytan och lämningar av detta, samt äldre lämningar, dokumenterades enbart i ovan nämnda dokumenterade störningar samt inom de mindre djupgrävda undersökningsytorna.

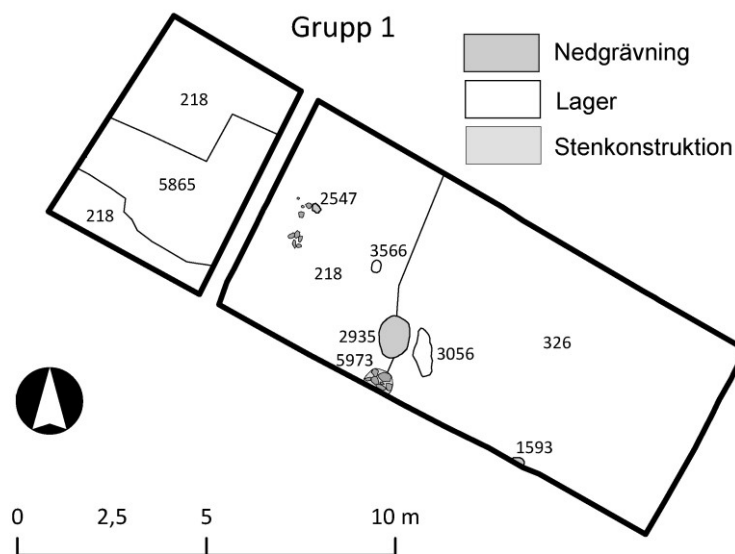
Figur 73. Matris över gruppernas inbördes relationer.

Den i regel mycket täta och kompakta lagersekvensen innebar ibland svårigheter att exakt följa övergången mellan olika lager. Till exempel kunde yngre lagerrester vara nedpressade mellan stenar i äldre konstruktioner. Detta förklarar i hög grad varför medeltida och yngre fynd i vissa fall finns knutna till äldre kontexter och vice versa.

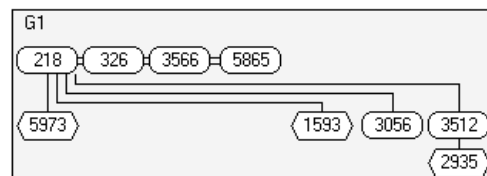
De stratigrafiska relationerna mellan samtliga dokumenterade lager, nedgrävningar och konstruktioner från undersökningen på den norra Kungsgårdsplatån 2011 finns redovisade i form av ett relationsschema, en så kallad Harris matris här ovan. Matrisen har upprättats i programmet Stratify och finns lagrad tillsammans med dokumentationsmaterialet. I denna rapport framställs av utrymmestekniska och överskådlighets skull endast relationerna mellan grupper medan relationerna mellan de individuella kontexterna förenklats. För en fullständig matris på kontextnivå hänvisas till den digitala dokumentationen lagrad på Upplandsmuseet.

Grupper

Grupp 1 – Sentida marklager

Kontext	Typ	Undertyp
218	Lager	Marklager
326	Lager	Marklager
3566	Lager	Marklager
5865	Lager	Marklager
5973	Stenkonstruktion	Stenläggning
1593	Nedgrävning	Stenlyft
3056	Lager	Marklager
3512	Fyllning	Igenfyllnad
2935	Nedgrävning	Grop

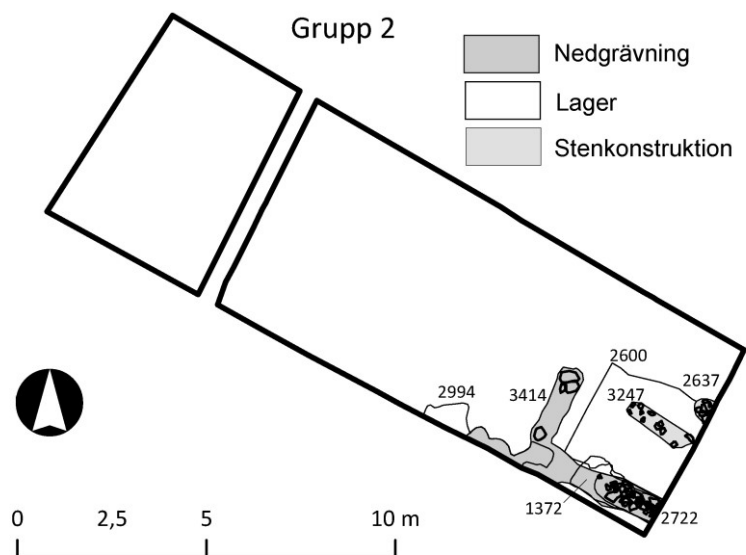
Figur 74. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 1 markerade. Skala 1:200.

Grupp 1 karakteriseras av sentida lager, konstruktioner och nedgrävningar som kopplats till den yngsta fasen av markanvändning. Kontexterna i gruppen har alla tolkats som tillkomna efter att den senaste bebyggelsen avhysts från den norra Kungsgårdsplatån, dvs. efter 1963. Merparten av lämningarna har troligen tillkommit i samband med rivnings och utjämningsarbeten, exempelvis stenlyftet 1593 och fyllningen 3512. Den lilla stenläggningen 5973 är troligast en rest av den sista bebyggelsen som kvarlämnats då inget tyder på återkommande aktiviteter efter att bebyggelsen avhysts. De fynd som kan kopplas till fasen är antingen av recent karaktär eller enstaka äldre föremål som rörts upp i samband med rivningsarbetet, såsom exempelvis tygplomben F1 från 1600-tal och F3, en 1/3 skilling banco från 1818-1844.

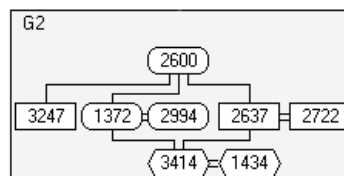

Figur. 75. Blyplomb (F1) från 1600-talet.
Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

Grupp 2 – Hus 1: Farstu

Kontext	Typ	Undertyp
2600	Lager	Marklager
3247	Stenkonstruktion	Stenläggning
1372	Lager	Utfyllnadslager
2994	Lager	Utfyllnadslager
2637	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
2722	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
3414	Nedgrävning	Grund
1434	Nedgrävning	Grund

Figur 76. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 2 markerade. Skala 1:200.

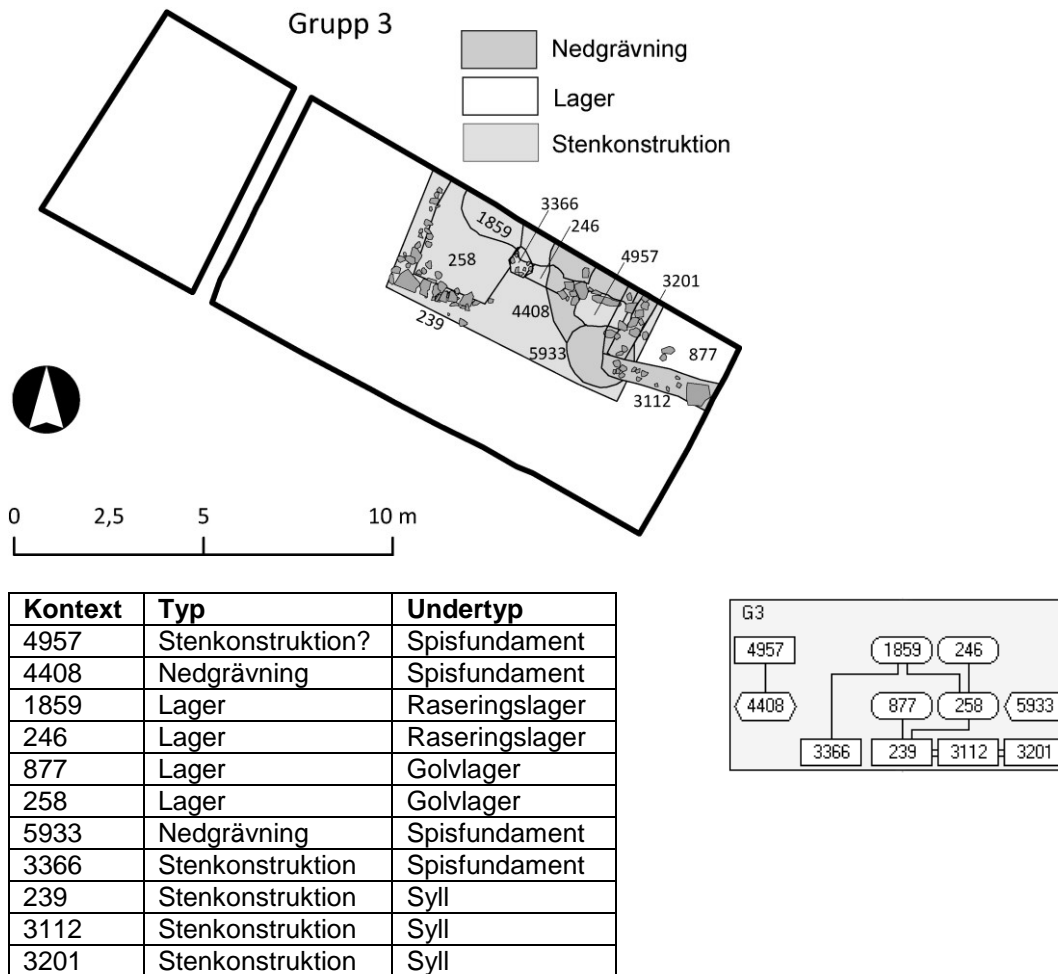
Grupp 2 utgörs av konstruktioner och konstruktionslager kopplade till en senare tillagd utbyggnad till hus 1. Den äldre parstugan har under senare delen av 1800-talet utrustats med en för tiden stor och inbyggd farstu. Utbyggnaden har vilat på en kraftig fundamentering av

stenfyllda nedgrävda rännor, 3414 och 1434. Den utgjordes av fyllnaderna 2637 och 2722 som var av småsten med inslag av bruk och cement. Innanför de stenfyllda rännorna fanns ett tunt marklager, 2600, med sentida fyndmaterial. Här fanns också en fragmentarisk stenläggning, 3247, vilken tolkades som tillkommen strax före utbyggnaden och tolkades som ingående i en möjlig föregående farstu.

Figur 77: Bild på de kraftiga nedgrävningarna för parstugans utbyggnad. Foto fr. Ö: Robert Davidsson

Grupp 3 – Hus 1: Parstugan

Figur 78. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 3 markerade. Skala 1:200.

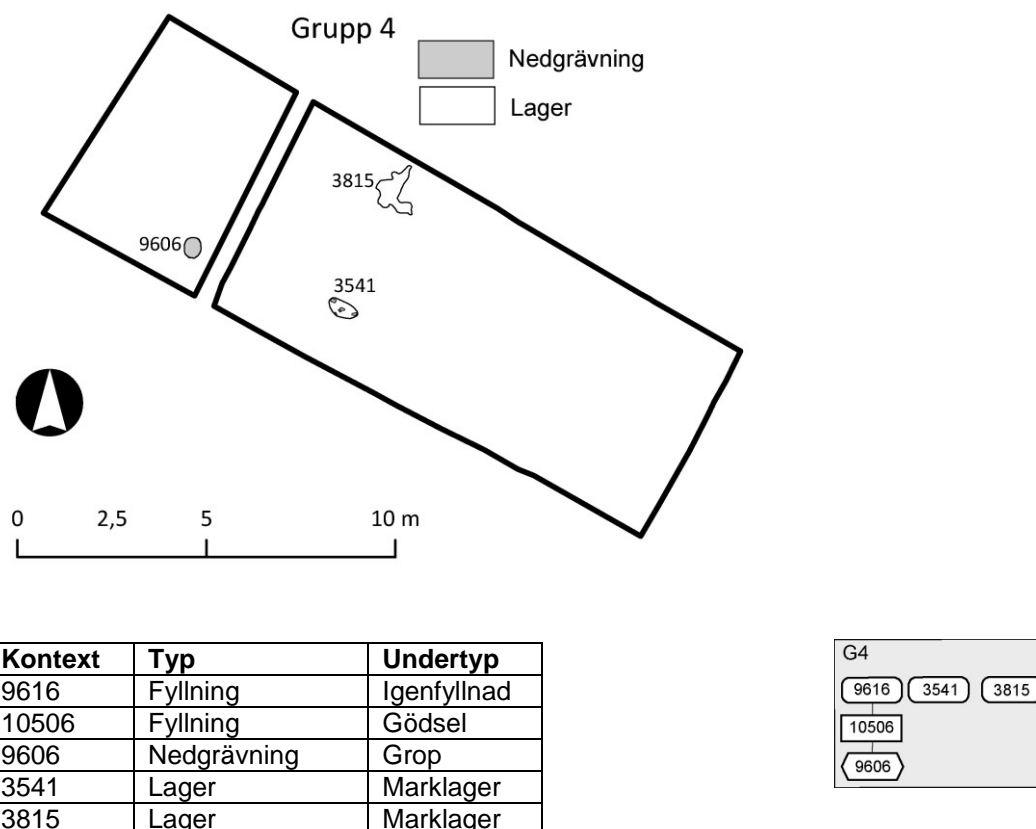
Grupp 3 utgörs av lämningarna efter en parstuga, hus 1. Byggnaden stod troligen på platsen 1709 och möjligen redan så tidigt som före 1679. Huset var därefter bebott fram till rivningen 1963 (Grupp 2 ovan). Som tidigast kan den ha uppförts efter 1640 då Kungsgårdarna benämns som ödehemman (kap 2.3). Planformen är en parstuga om två rum och i det västra rummet, dagligstugan, fanns fundamentet efter en stor murad spis, 3366. Att ugnen haft en skorsten i tegel syntes av det tegelbemängda raseringslagret 1859. Den högsta koncentrationen av tegelkross i 1859 fanns väster om fundamentet men rikligt av tegelkross förekom också i raseringslager 246. Lagren innehöll inga hela tegelstenar vilka därför torde ha sparats för återanvändning. Framför spisen och söder om fundamentet återfanns en stor nedgrävd håll (5933), vilken gjort stor skada på underliggande lämningar. Nedgrävningen rensades på sin sandfyllning och kunde sedan

Figur. 79. Syllen i parstugans västra gavel. Foto fr. N: John Ljungkvist.

utnyttjas som en provgrop i vars sektioner äldre lämningar kunde dokumenteras i ett tidigt skede av projektet (figur 79). Parstugans delvis bevarade stensyllar, 239, 3112 och 3201, omslöt två påförda lerlager som troligast utgjort underlag för trägolvet i byggnadens båda rum; 877 i det västra och 258 i det östra rummet. Inga rester av själva trägolvet fanns bevarade. Stensyllarna hade anlagts på ett kompakt påfört lerlager, som inte kunde skiljas från 877 och 258 men som delvis också återfanns under och strax utanför syllarna. Föremålen som kan kopplas till lämningar i gruppen utgörs av två malstensfragment, spikar och keramik. Keramiken utgörs av två fragment av svartgods (F62 och 69) och ett fragment av äldre rödgods (F373) vilka, tillsammans med ett fynd av sintrad lera (F267) tolkas som omrörda fynd från äldre kontexter.

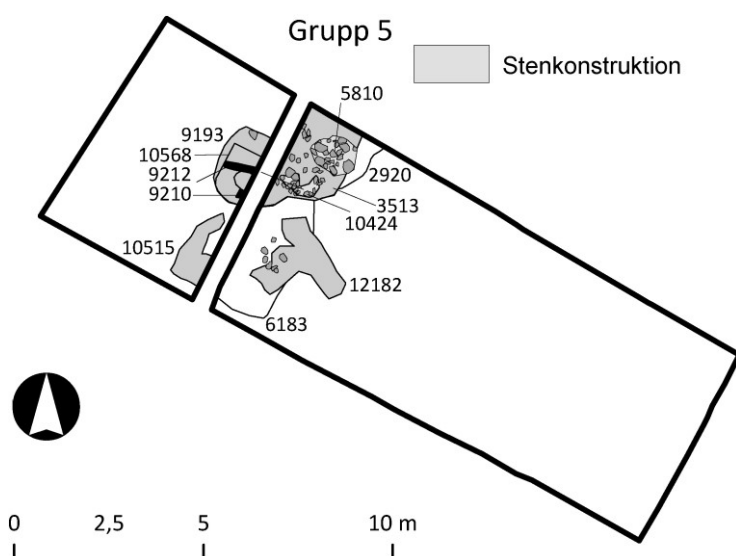
Grupp 4 – Yta 1: Gårdsyta

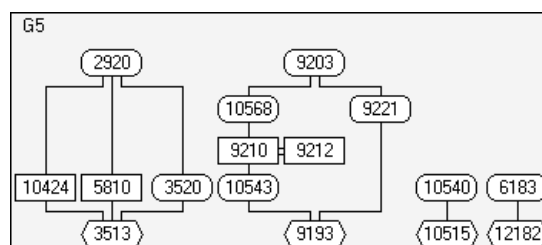
Figur 80. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 4 markerade. Skala 1:200.

Grupp 4 utgörs av lämningar som tolkats som ingående i den gårdsmiljö som legat närmast utanför parstugan, hus 1. Någon tydligt avsatt gårdsplan i form av tramphorisonter eller hårdgjorda ytor fanns inte. Däremot fanns inom hela schaktet kompakterat material i varierande grad inom de marklager som i fält dokumenterades som 218 och 326 (Grupp 1) och 4340 (Grupp 10). De stenbemängda lagren 3815 och 3541 uppfattades som två hårdgjorda ytor, men inte som regelrätta stenpackningar. Marklager 3541 hade anlagts i västra hörnet av hus 1 och tolkades som underlaget för en regnvattentunna eller liknande. Möjligen skulle även marklager 3815 kunna ha haft en liknande funktion. Gropen 9606 med fyllningarna 616 och 10506 tolkades som en avfallsgrop. De fynd som kunnat kopplas till Grupp 4 utgörs av bränd lera och tegel (F214 och F231), en möjlig brynjering (F299) och ett oidentifierat järnföremål (F324).

Grupp 5 – Yta 1: Avfallshantering

Kontext	Typ	Undertyp
2920	Lager	Igenfyllnad
10424	Stenkonstruktion	Rasering/ avfall
5810	Stenkonstruktion	Rasering/ avfall
3520	Fyllning	Igenfyllnad
3513	Nedgrävning	Grop
9203	Fyllning	Igenfyllnad
10568	Lager	Gödsel
9221	Fyllning	Gödsel
9210	Träkonstruktion	Syll
9212	Träkonstruktion	Syll
10543	Fyllning	Igenfyllnad
9193	Nedgrävning	Avfallsgrop
10540	Fyllning	Igenfyllnad
10515	Nedgrävning	Avfallsgrop
6183	Fyllning	Gödsellager
12182	Nedgrävning	Ränna

Figur 81. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 5 markerade. Skala 1:200.

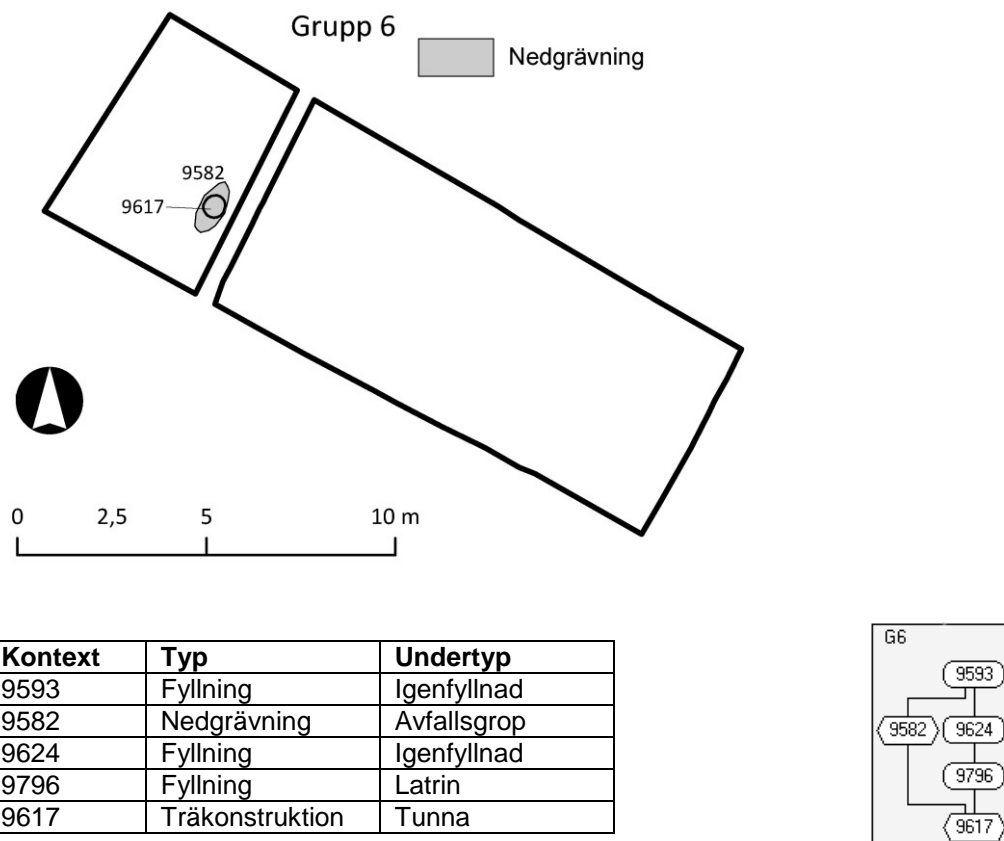
Grupp 5 består av lager och nedgrävningar vilka tolkas som spår av avfallshantering med koppling till aktiviteter i hus 1. Dessa aktiviteter har till stor del koncentrerats till området väster om byggnaden och skapats i svackan för en medeltida källargrop (Grupp 9). De har alltså använts som utfyllnader av en vid tiden ojämn markyta. Endast lämningar inom den del som djupgrävdes i tranchén för den medeltida källaren kunde dokumenteras (figur 89). Ett antal gropar med igenfyllnader av avfallsmaterial påträffades under ett större och mer utbrett gödselblandat lager, 2920 och 6183. Mot den svacka som fylldes av gödsellagret ledde en grund ränna, 12182, vilken tolkades som en medveten anlagd dräneringsränna med syfte att leda bort vatten från gårdsytan och hus 1. Lager 6183 och 2920 var mycket luckra, men hade i övrigt karaktären av det mer kompakta underliggande lagret 4340. Ett förhållandevis stort antal föremål har kunnat knytas till gruppen, vilket torde bäst förklaras med att avfallsmaterial dumpats i området under lång tid. Bland fyndmaterialet återfinns såväl föremål med medeltida som tidigmoderna dateringar. Ett mynt, F4, med datering 1636 utgör det enda mer exakt daterande föremålsfyndet. I keramikmaterialet återfinns stengods från Siegburg med en troligaste datering till mellan 1270-

1400 (F397) samt stengods från Köln med datering till 1500-tal (F400; figur 82). Ett rektangulärt eldstål (F361) med trolig datering till senmedeltid påträffades emedan fynd av fönsterglas, flaskor och kritpipor tillsammans med yngre rödgods, flintgods och fajans ger en datering från 1600-talets andra hälft och fram till 1900-talet.

Figur 82. F400, delar en stengodskanna från Köln med datering till 1500-1600-tal. Foto: Olle Norling, Upplandsmuseet.

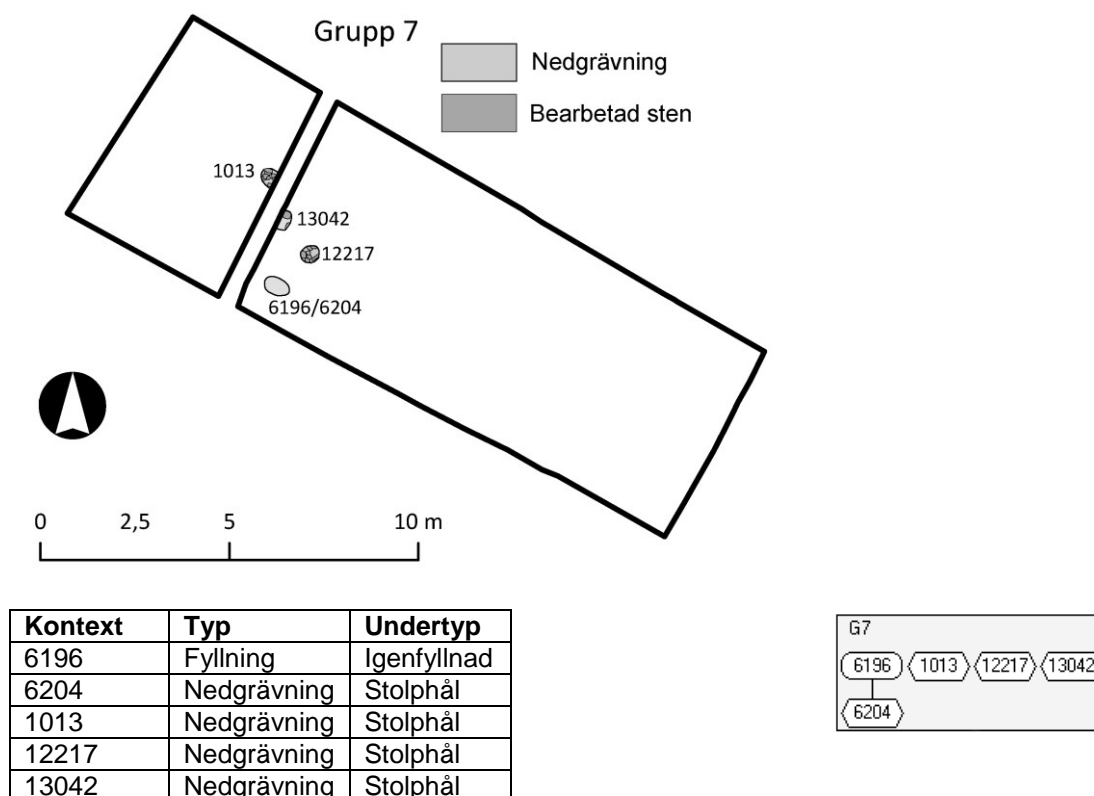
Grupp 6 – Yta 1: Latrin

Figur 83. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 6 markerade. Skala 1:200.

Grupp 6 utgörs av en väl avgränsad nedgrävning i vilken resterna efter en nedgrävd tunna tillsammans med gödselbemängda lager framkom. Gruppen tolkades som en latrin, troligen en av den sista fasen av avfallsgropar som anlades i detta område. Inga daterande föremålsfynd har kunnat kopplas till gruppen.

Grupp 7 – Yta 1: stolphål

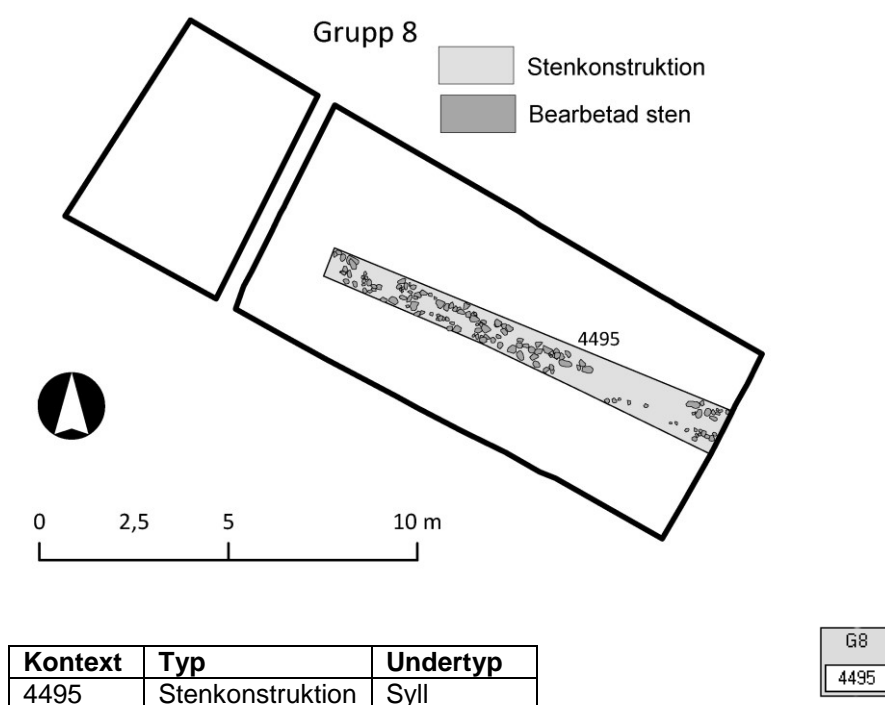

Figur 84. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 7 markerade. Skala 1:200.

En grupp av stolphål påträffades väster om hus 1, och kan möjligen ha ingått i någon form av mindre uthusbyggnad. Någon direkt form eller funktion av byggnaden kunde inte utrönas och det är möjligt att dessa stolphål härrör från konstruktioner av olika ålder. På samtliga detaljerade historiska kartor finns det en inritad vinkelställd byggnad i förhållande till mangårdsbyggnaden (hus 1). Lämningsarna kan delvis utgöra norra kanten på denna/dessa byggnader.

Fynd av ett kritpipskaft, F407, och yngre rödgods, F409, i två stolphålsfyllningar indikerar en förhållandevis sen datering.

Grupp 8 – Hus 2: Syllstenshuset

Figur 85. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 8 markerade. Skala 1:200.

Grupp 8 utgörs av ett enda stratigrafiskt objekt, 4495, vilket utgör en stensyll till en mycket stor byggnad eller en långa av mindre byggnader, kallat hus 2. Stenkonstruktionen löper ovan och i samma riktning som de undre väggrännorna för det vendeltida hus 7, vilket försvårade tolkningen i fält. Stenmaterialet utgjordes av runda och ej brandpåverkade naturstenar med en diameter av omkring 0,2-0,3 m i diameter vilka avvek från det mindre stenmaterialet i de äldre stenfyllda rännorna (hus 7). Mellan och under en av stenarna framkom ett litet fragment av rödgerskeramik med äldre karaktär, F384, men utan tillräcklig diagnostik för att kunna fastställa en närmare datering. Övrigt fyndmaterial utgörs av främst lerklining som troligen sekundärt omlagrats från den äldre bebyggelsen (hus 7). Stensyllen 4495 ligger dock i förbindelse med nedgrävningen för träkällare i Grupp 9, vilket tolkas som att de båda byggnaderna har ingått i en och samma övergripande konstruktion. Att tolka syllen från Grupp 8 som en central medeltida byggnad bedöms i nuläget vara osäkert av två huvudsakliga skäl. För det första kan man strax norrut urskilja en svag förhöjning bakom hus 1 (kap. 5). Denna förhöjning bedöms representera en konstruktion som definitivt är yngre än järnåldersbebyggelsen men äldre än hus 1. För det andra noterades 2010 dels äldre syllar dels tendenser till en koncentration av medeltida fynd i form av fönsterglas av samma typ som i källaren (hus 3, Grupp 9) samt en sporrrissa (Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2015). Det finns med andra ord troligen flera medeltida konstruktioner på syll på norra Kungsgårdsplatån.

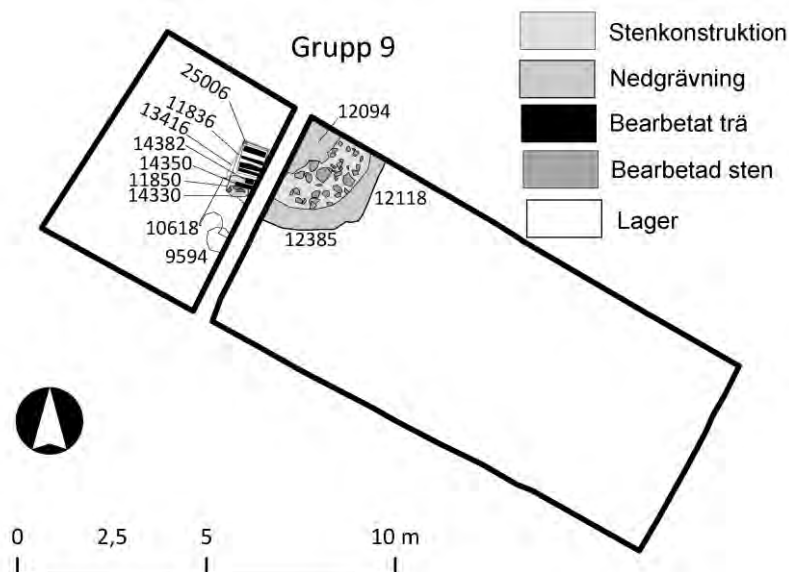

Figur 86. Översikt av grupp 8, medeltida syll. Foto fr. V: John Ljungkvist.

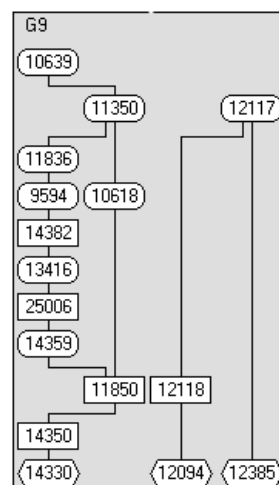

Figur 87. Detaljbild av den medeltida syllen, grupp 8. Foto fr. Ö och ovan: Robert Davidsson.

Grupp 9 – Hus 3: Källare

Kontext	Typ	Undertyp
10639	Fyllning	Igenfyllnad
11350	Fyllning	Igenfyllnad
11836	Fyllning	Igenfyllnad
9594	Lager	Raseringslager
10618	Lager	Raseringslager
14382	Träkonstruktion	Golv
13416	Lager	Golvlager
25006	Träkonstruktion	Golv
14363		Planka
14367		Planka
14371		Planka
14377		Planka
14359	Lager	Golvlager
11850	Träkonstruktion	Vägg
14337		Förkolnat
14341		väggtimmer
14345		Väggtimmer
14350	Träkonstruktion	Syllstock
14330	Nedgrävning	Källargrop
12117	Fyllning	Igenfyllnad
12118	Stenkonstruktion	Stenpackning
12094	Nedgrävning	Källare
12385	Nedgrävning	Källare, brätte

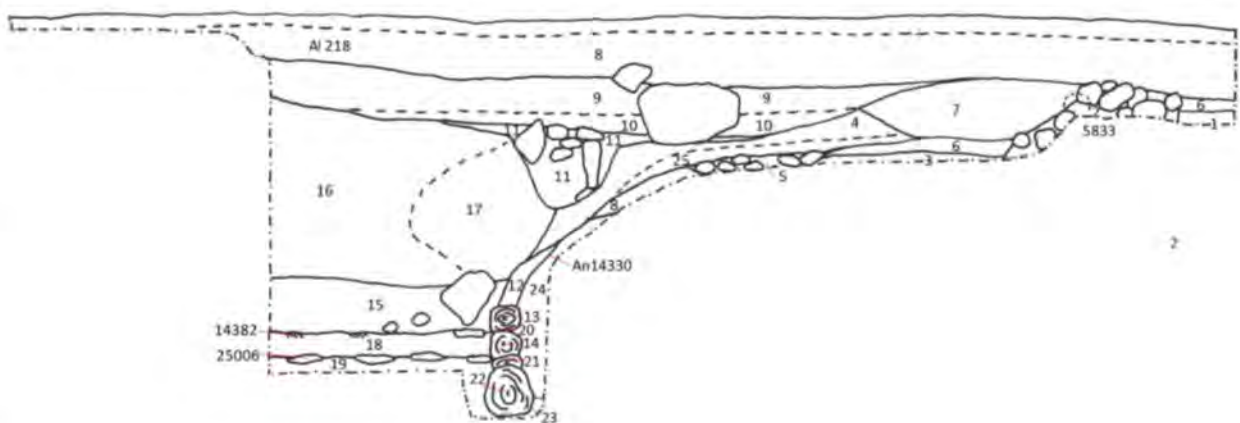
Figur 88. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 9 markerade. Skala 1:200.

Grupp 9 utgör lämningar efter hus 3 som tolkats som en källarbyggnad, eventuellt kopplad till hus 2 (Grupp 8). Om dessa två konstruktioner varit helt sammanbyggda eller ingått i samma huslänga har inte varit möjligt att avgöra då direkt förbindelse mellan de båda konstruktionerna saknas. De förefaller dock vara samtida. Syllen (hus 2) och den sydöstra begränsningen av källarens nedgrävning ligger i liv med varandra och förefaller vara orienterade i samma riktning. Paralleller med andra stora medeltida byggnader visar att källardelar kunde vara inbyggda under större mangårdsbyggnader, exempelvis från Grådönäset (Nordin 2005) och vid Ornässtugan som båda ligger i Dalarna. Det bör dock betonas att stora frågetecken återstår kring de medeltida syllkonstruktionerna på platån (se Grupp 8).

Endast en mycket liten del av källarens yta kunde undersökas inom ramen för undersökningen. Då nedgrävningen för byggnaden först undersöktes öster om profilbänken kunde det konstateras att den uppgick till ett stort djup innan rester efter en stenkonstruktion och tegel framkom i botten. Detta föranledde källartolkningen. För att utreda hur konstruktionen sett ut, togs ett smalare och djupgrävt schakt om ca 1 meters bredd upp utmed profilbänkens västra sida. Det kunde snart konstateras att källarens konstruktion var tydligare i denna del och att en mer markant nedgrävning kunde följas till ett djup av ca 2 m under nuvarande markytan. I kanten av den markanta gropen framkom fyra stockvarv av en liggstimrad konstruktion med två lager av brädgolv. De översta två stockvarven visade tydliga spår av brand. De brända resterna hade avsiktligt fyllts igen med ett tjockt lager av homogen och mycket kompakt lera, sannolikt kort efter branden då ingen humushorisont kunde urskiljas mellan brandrester och igenfyllnad.

Ovan det fragmentariska brädgolvet påträffades flera fynd av högstatuskaraktär som tolkades tillhöra byggnadens brukningsfas. Trots att endast en mycket liten del av källarens golvlager har undersökts kan de närmaste parallellerna till fyndsammansättningen sökas i medeltida borgmaterial. Till föremålen som påträffats hör pilspetsar och armborstspetsar (F312, 352), brynjeringar (F428), hästkosömmar (F340), flera söljor och bältesbeslag (F300, 304, 305, 308) skärvor från ett krus i nästanstengods, samt en tärning (F285). Fynd av enstaka tegelfragment och två bitar av fönsterglas (F287, 288) tolkas som tillhörande källarens överbyggnad. Ett av fönsterglasen visade dessutom spår av bemålning och båda var tillverkade av s.k. vedaskglas av högmedeltida typ (muntligen Georg Haggren). Fönsterglas i byggnader under denna tid är mycket ovanligt och visar på byggnadens höga status.

I anslutning till de brända stockvarven i 11850 påträffades en så kallad strålringsbrakteat (F5) utfärdad av kung Magnus Eriksson, troligast mellan åren 1354-1363 (bestämning KMK). Bland de i övrigt daterande föremål som kan kopplas till brukningsfasen finns ytterligare keramikfynd av nästanstengods (F387, 389, 390). Det genomsintrade stengods som blir vanligt från 1400-talet och framåt saknades helt. De närmare daterbara beslagen (F304, 305) är av 1300-talstyper (Egan & Pritchard 2002, s. 189, 207). Det tolkades som att källaren övergivits i samband med en brand, troligen under 1300-talets senare del. Det är extra intressant att eventuellt kunna koppla denna byggnad och dess högstatusföremål till de skriftliga beläggen för två fogdar och kungliga förvaltare som skriver sig i Gamla Uppsala under andra halvan av 1300-talet (DMS 1:2, s. 202f.).

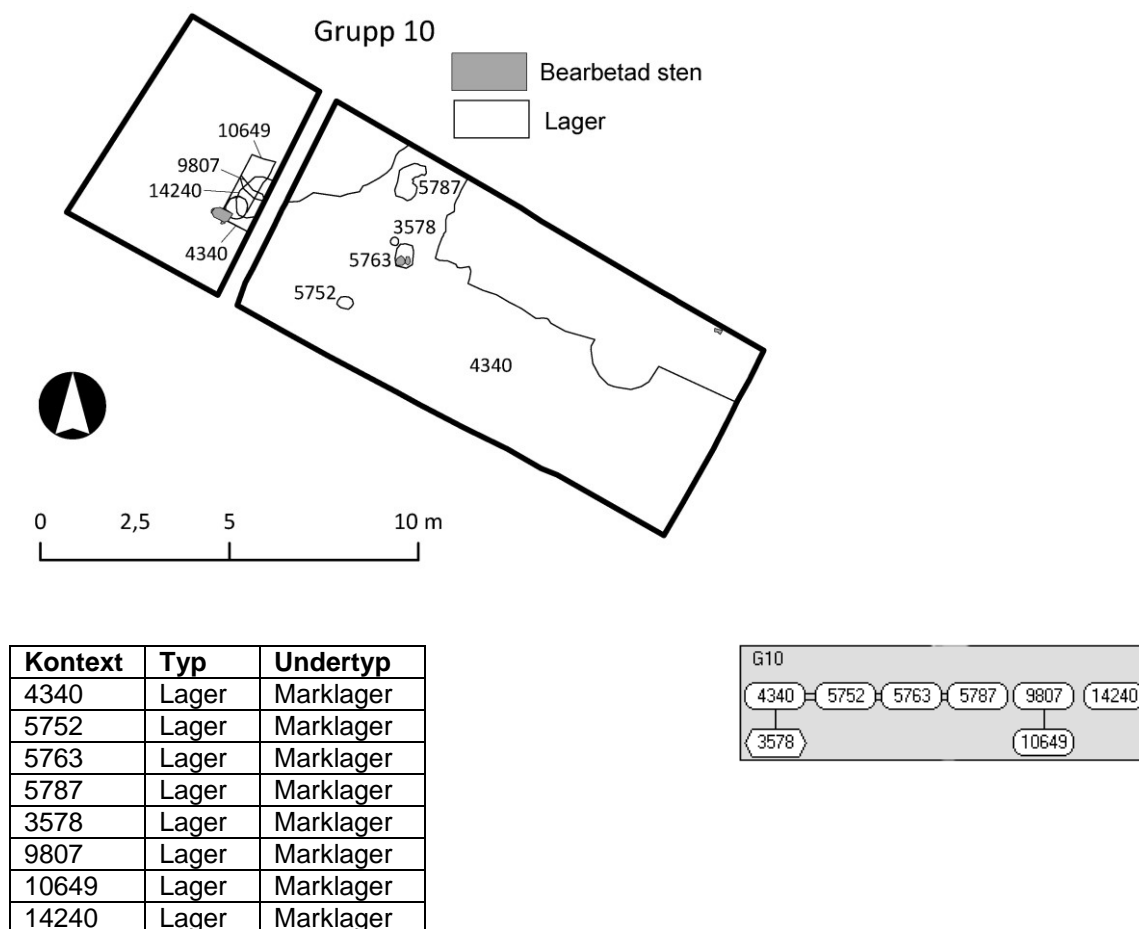
Figur 89. Profil av den medeltida källaren med lagerbeskrivning. Skala 1:20.

1. Gulbrun kompakt homogen lera. Liknar 1050.
2. Mörk gråbrun lucker fyllning i nedgrävning 10515, Stenkonstruktion hus 7, 5833.
3. Ljus brunröd homogen grovkornig sand, linser av grus. Sondad till ett djup av 30 cm under dokumenterad nivå, tolkas som opåverkad.
4. Raseringslager med rikligt av kol, tegelkross och små stenar 10618.
5. Gråbrun kompakt lera med rikligt av små stenar. Botten av väggränna hus 6, 14493.
6. Gråbrun mineraliserad sandig silt med lera och sintrad lera, 9819. Järnålderskulturlager 5958.
7. Grop med ljus gulbrun – rödgrå lera med rikligt av gödsel. Avfallshantering till parstugan, 10515/10540.
8. Matjord med recent material, 218/5865.
9. Igenfyllnadslager 9203.
10. Gödsellager 10568/9221.
11. Stolphål 1013.
12. Område med förkolnat trä, avryck efter två stockar, 11850 och 14337. Hus 3.
13. Väggtimmer 14341. Bränd och kompakterad men troligen bilad stock med ursprungligt rombiskt tvärsnitt, 0,15 – 0,2 m diameter. Hus 3.
14. Väggtimmer 14345. Bränd och kompakterad men troligen bilad stock med ursprungligt rombiskt tvärsnitt, 0,17 – 0,22 m diameter. Hus 3.
15. Raseringslager med rikligt av kol, tegelkross och små stenar, 10618.
16. Igenfyllnad av kompakt, torr gråvit lera med tegelflis och enstaka stenar. Ursprungligen inmätt som flera lager: 10639, 11836, 11350.
17. Del av 16 men gödselinfiltrerat.
18. Fyllnadslager, 13416, av kompakt ljus sandig silt, mot botten inslag av lera med tegelflis och brända ben. I lagrets överyta framkom fragmentariskt bevarade och parallellt lagda plankor, golvnivå 14382, Hus 3.
19. Kulturlager, 14359, med mycket obrända djurben, kompakt gråbrun lera med tegelflis, enstaka större brottstycken. I lagrets överyta framkom fragmentariskt bevarade och parallellt lagda plankor, golvnivå 25006, Hus 3.
20. Homogen kompakt ljusbrun silt mellan syllstockar.
21. Väggtimmer, 14337, förmultnad och mycket kompakterad stock, 0,1 – 0,2 m diameter.
22. Syllstock, 14350, förmultnad och delvis nedbruten trästruktur. Tendens till ursprungligen trapetsoid form, 0,25–0,3 x 0,35–0,4 m.
23. Homogen gulbrun grovkornig sand med lerlinser. Platålager/terrasseringslager.
24. Ljusbrun kompakt och melerad lera med sand, enstaka träflis, kol och ben. Återfyllda massor i nedgrävning efter att källaren färdigställts.
25. Kulturlager (14240, 10649) av kompakt gödselblandad lera med träflis. Medeltida markyta (9807).

Figur 90. Bevarade stockar i källarens botten. Notera spåren av en förbränd svart stock ovanför det brunare obrända virket samt storregel från i raseringsmassorna ovanför stockvirket. Foto fr. N: John Ljungkvist.

Grupp 10 – Yta 2: Gårdsyta

Figur 91. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 10 markerade. Skala 1:200.

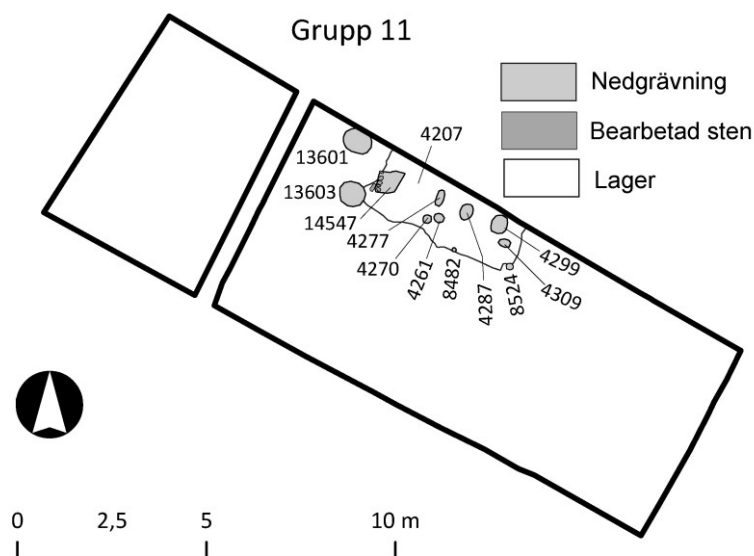
Grupp 10 utgörs av kulturlager bestående av lucker humös och gödselblandad siltig lera som upptog större delen av schaktet, med undantag för ytan innanför nedgrävningen för källaren (hus 3) och innanför stensyllarna till hus 1. Kulturlagren i Grupp 9 framkom ställvis direkt under de lerigare lagren 218 och 326. När dessa borttagits kunde det konstateras att flera från början separat dokumenterade delar hörde samman i ett mer sammanhängande lager, 4340. Lagren tolkades som markyta utvändigt om hus 2 och 3. Markytan har fortsatt fungera under den efterföljande fasen utan bebyggelse och dateringen av lagren har därför en något längre kronologisk spännvidd än hus 2 och 3. Innanför stensyllen till hus 2 var lagren mer kompakta och mindre humösa, men detta har under fältarbetet inte särskilts i dokumentationen. Inga spår av hårdgjorda ytor kunde dokumenteras men en mindre nedgrävning, 3578, med fyllning av omgivande lager kunde kopplas till gruppen.

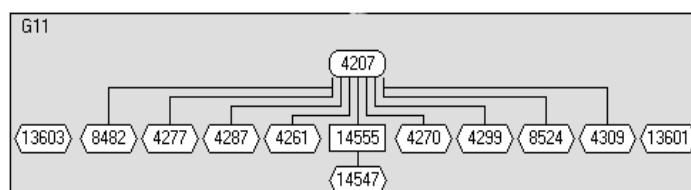
Figur 92. YXHuvud av medeltida typ *in situ* (F368). Foto: Robert Davidsson.

I lagret framkom ett antal föremål med vid kronologisk spridning, däribland en halv glaspärla av vikingatida datering (F278) och en tidigmodern glasflaska (F375). Det förekom även rikligt av bränd lera från den direkt underliggande bebyggelsen och enstaka tegelkross. Fynd från högmedeltiden dominerar i det daterbara fyndmaterialet. Till detta hör planglas i vedaskglas (F275) och två skärvor äldre rödgods (F372 och F393), varav sistnämnda utgör fragment av en kanna med bladfällsdekor. Ett troligt fragment från ett litet Salvekrus i nästanstengods från Langerwehe (F383), hör också till denna daterande kategori. Till de mer svårdaterade metallfynden, som var relativt fåtaliga, hör ett skaftholkat yXHuvud av medeltida typ (F368).

Grupp 11 – Hus 4: Stolpburet hus

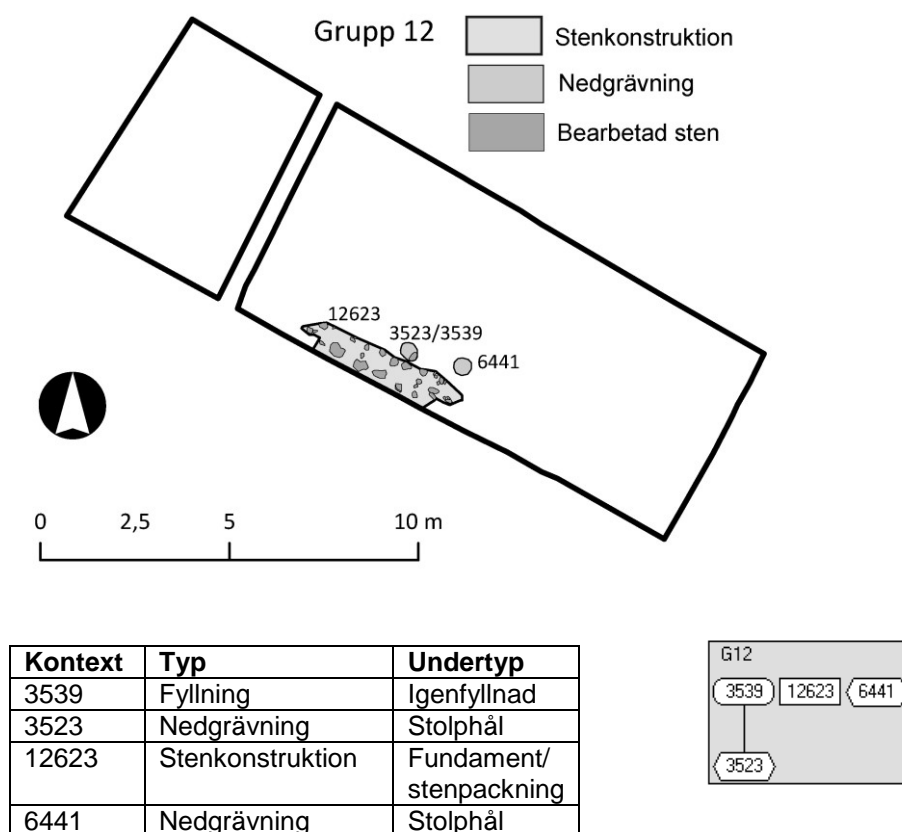
Kontext	Typ	Undertyp
4207	Lager	Golvlager
8482	Nedgrävning	Stolphål
4277	Nedgrävning	Stolphål
4287	Nedgrävning	Stolphål
4261	Nedgrävning	Stolphål
14555	Fyllning	Fyllning
4270	Nedgrävning	Stolphål
4299	Nedgrävning	Stolphål
8524	Nedgrävning	Stolphål
4309	Nedgrävning	Stolphål
14547	Nedgrävning	Stolphål
13601	Nedgrävning	Stolphål
13603	Nedgrävning	Stolphål

Figur 93. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 11 markerade. Skala 1:200.

Under de yttäckande kulturlagren i Grupp 10 framkom ett antal stolphål vilka skar igenom den s.k. lerövertäckningen i Grupp 13 (se nedan). Dessa har inte kunnat sammankopplas till någon särskild konstruktion men utgör de troliga resterna efter en eller flera byggnader. Dessa benämns hus 4 tillsammans med ett mindre men mycket kompakt lager av påförd blålera. Möjligen ska stolphålen och lagren förstås i samband med fundamentet i Grupp 12 som benämns hus 5. De kan därför ha ingått i en vikingatida eller tidigmedeltida gårdsstruktur på platån. Lämningarna har skurits och skadats av nedgrävningen för källaren (hus 3), och parstugan (hus 1) och de kan därför sägas vara stratigrafiskt äldre än dessa. De fåtaliga fynden ger ingen närmare dateringen av konstruktionen men utgörs av bränd lera, vilken delvis kan komma från underliggande bebyggelse samt ett fynd av smält glas från en degel (F272).

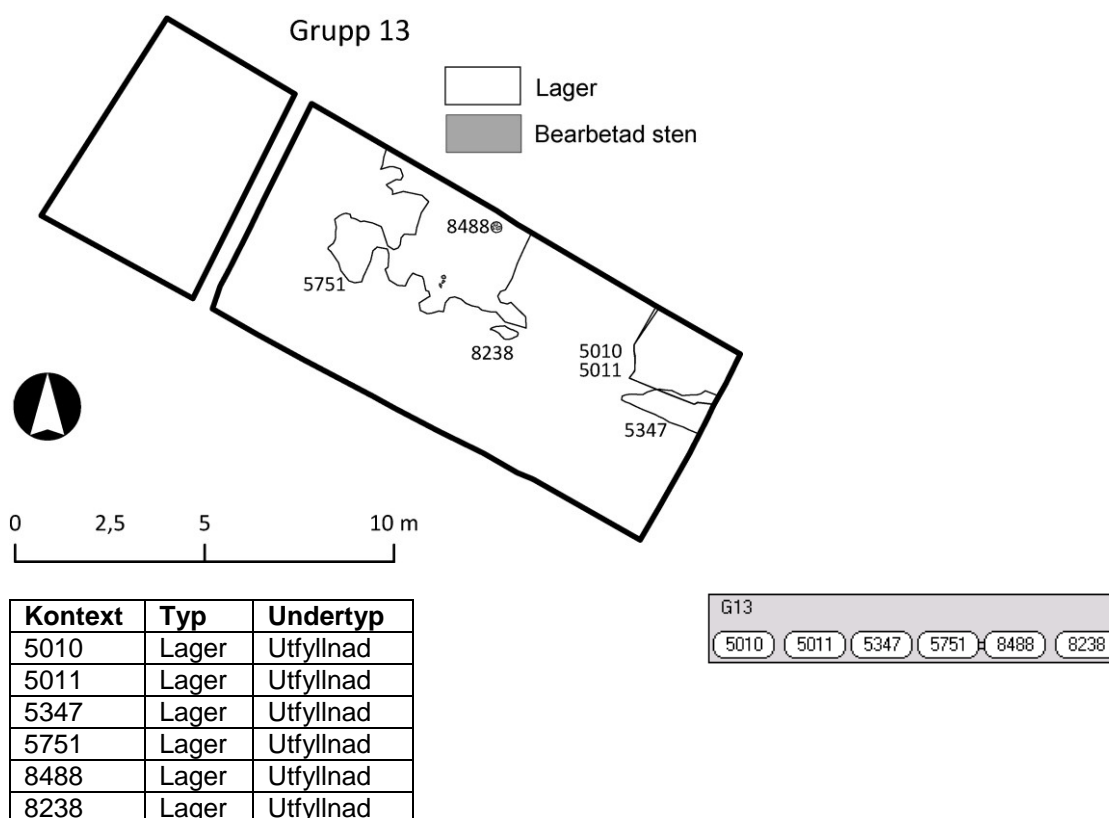
Grupp 12 – Hus 5: Stenfundament

Figur 94. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 12 markerade. Skala 1:200.

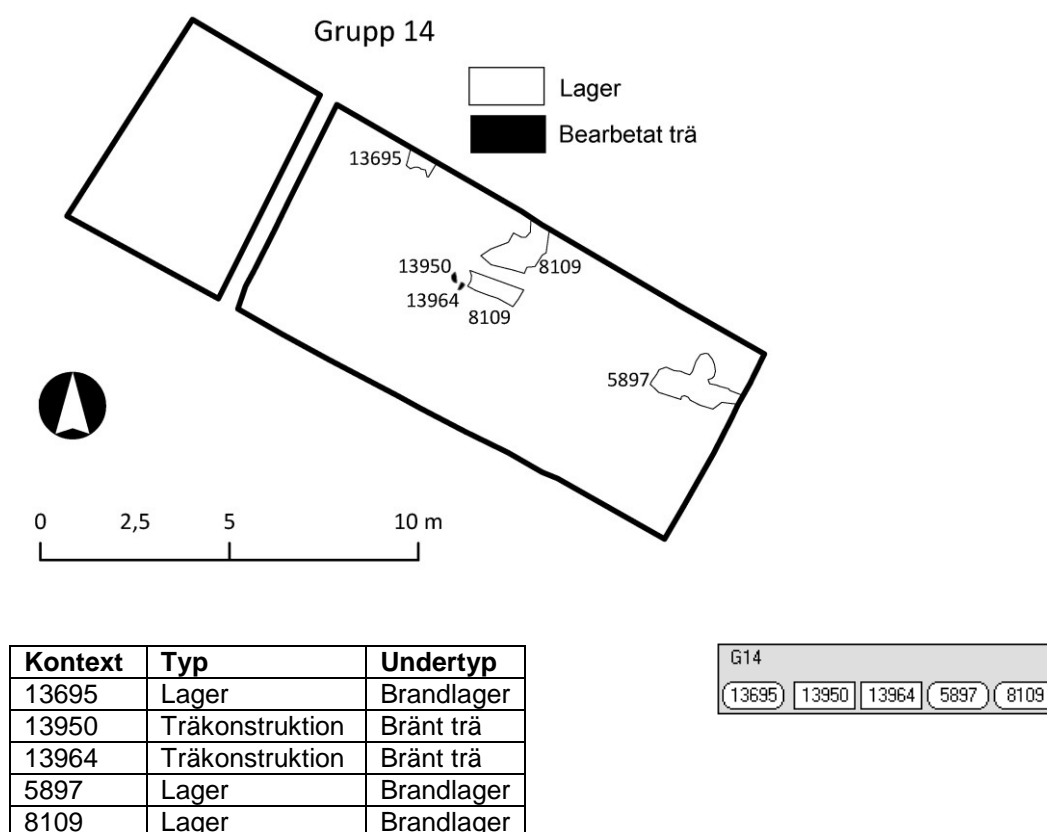
Grupp 12 utgörs av en stenpackning som begränsas av ett par mindre stolphål. Dessa har tolkats som resterna efter en byggnad, hus 5. Lämningarna framkom liksom stolphålen i Grupp 11 under det yttäckande kulturlagret i Grupp 10. Då endast delar av konstruktionen/konstruktionerna framkom inom schaktets begränsningar är de svårtolkade. Alternativt kan de utgöra resterna efter ett spisfundament, en ugn eller en stenlagd yta motsvarande en körväg eller uppfart/ingång. Ett eventuellt samband med stolphålen i Grupp 11 kan inte uteslutas även om direkt stratigrafiska relationer mellan dessa saknas. Ett litet fragment av slagg, F248 och ett bryne av sandsten, F223, är de enda fynden från gruppen.

Grupp 13 – Lerövertäckning

Figur 95. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 13 markerade. Skala 1:200.

Grupp 13 utgörs av lerlager som noterades på flera ställen i undersökningsschaktet. Det låg enbart över den dokumenterade begränsningen av hus 6 (Grupp 14). Ytan bröts av yngre störningar i form av spisfundamentet för 1600-talshuset (Grupp 3) i öster samt nedgrävningen för den medeltida källaren i västra (Grupp 9). Lagret karakteriseras av kompakt, homogen ljusbrun lera med en uppmätt tjocklek mellan 0,05 och 0,15 m. Lagret hade placerats direkt på resterna av det nedbrunna hus 6. Lager av denna typ tolkas normalt som påförda lergolv men det identifierades inga konstruktionselement som kan relateras till lagret. Det verkar med andra ord ha skett en medveten förslutning av den upprepade brandtomten av hus 6. Samma förslutning verkar ske med hallen på södra Kungsgårdsplatån (kap. 3.2). Föremålsfynden utgörs av två små fragment av svartgods keramik, F48 och F60, ett litet skifferbryne, F224 och en slaggklump, F247, vilka samtliga kan komma från underliggande bebyggelse.

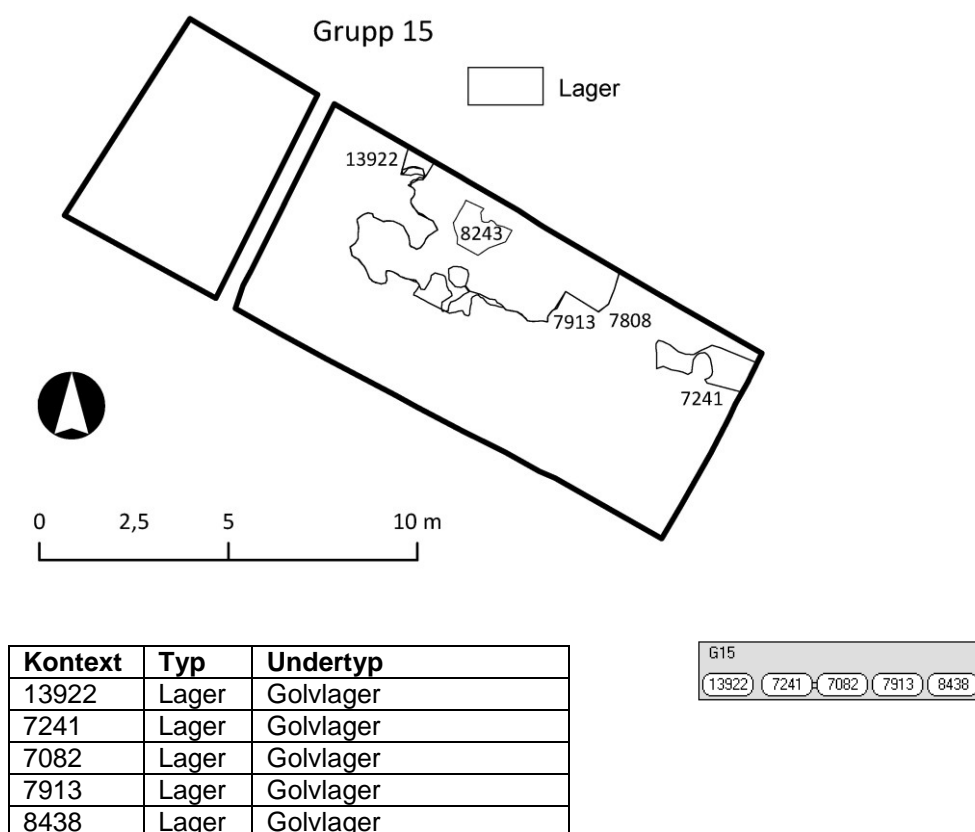

Figur 96. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 14 markerade. Skala 1:200.

Grupp 14 utgörs av brandrester kopplade till det underliggande hus 6. Kontexterna består av brandlagerrester (5897, 8109, 13695) samt bränt trä från konstruktioner (13959, 13964). Brandresterna från huset var inte distinkta. Det fanns inga tydliga spår av kollapsade tak och väggar samt ingen tillvaratagen bränd lera från golvytan. Det tyder på en uppstädning av brandtomten och att betydande delar av brandresterna fraktats bort innan huset förseglats (grupp 13). Lagren karakteriserades av mörkbrun och orange lera och silt med kolinslag samt bränd och förslaggad lera. Jordens färg är delvis kopplad till värmeutveckling som lett till järnoxidutfällningar. De noterade träkonstruktionerna är rester av virke från primärt väggar som inte bedömts vara konstruktionsvirke eller stolpar in situ.

Finndmaterialet från gruppen utgörs helt av bränd och sintrad lera. En mindre andel kunde identifieras som lerklining även om detta antagligen är den ursprungliga funktionen för merparten av leran. All bränd/sintrad lera tillvaratogs i 5897 (F82, 83) och 8109 (F132, 249). Dessa lager överlagrar väggrännans konstruktioner (Grupp 18) som i sin tur innehöll stora mängder bränd/sintrad lera.

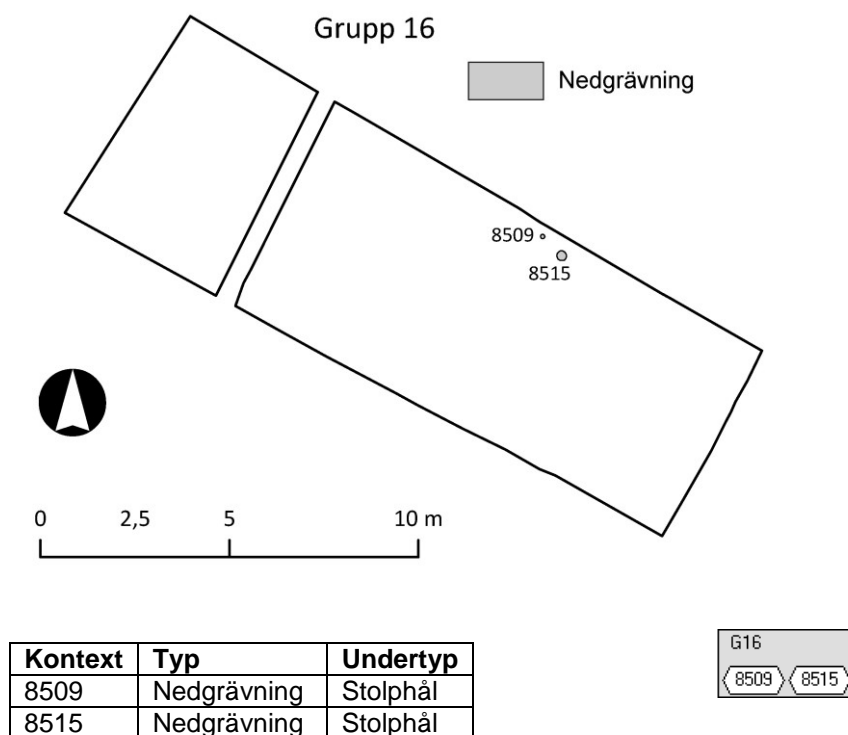
Grupp 15 – Hus 6: Lergolv, utfyllnad

Figur 97. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 15 markerade. Skala 1:200.

Grupp 15 utgörs av lager tillhörande ett golv i hus 6. Lagren var upp till 0,1 meter tjocka och bestod av tätt packad ljus lera med infiltration av kol. Golvytan skars i väster av nedgrävningen för den medeltida källaren (Grupp 9) och i öster av spisfundamentet för 1600-talshuset (Grupp 3), varefter den fortsatte in i den östra schaktkanten. Fyndmaterialet från golvlagren var sparsmakat och utan variation med undantag av lager 7241 längst i öster. I lager 7913, 8438 och 13922 utgjordes materialet mestadels av bränd och sintrad lera som huvudsakligen bör betraktas som infiltrationsmaterial från husbranden och rester från ovanliggande lager och vägglinjen. Ett avvikande fynd var ett kulliknande föremål i bränd lera (F128). I lager 7241 avvek fyndmaterialet markant. Det dominerades också av bränd och sintrad lera men dessutom tillvaratogs även ett stort antal granater (F45, 46, 47), keramik (F53, 71), glasslagg och smidesslagg (F116, 204, 254) samt en ringsölja av järn (F297). Fyndsammanställningen i lager 7241 överensstämmer helt med fyndsammansättningen i golvlager hörande till hus 7 (Grupp 20). Övriga lager från Grupp 15 har få fynd och det är sannolikt att fynden från lager 7241 till viss del innehåller fynd från den äldre fasen. Det är med andra ord i nuläget svårt att avgöra vilka aktiviteter som bedrivits i hus 6 samt vilken funktion huset haft.

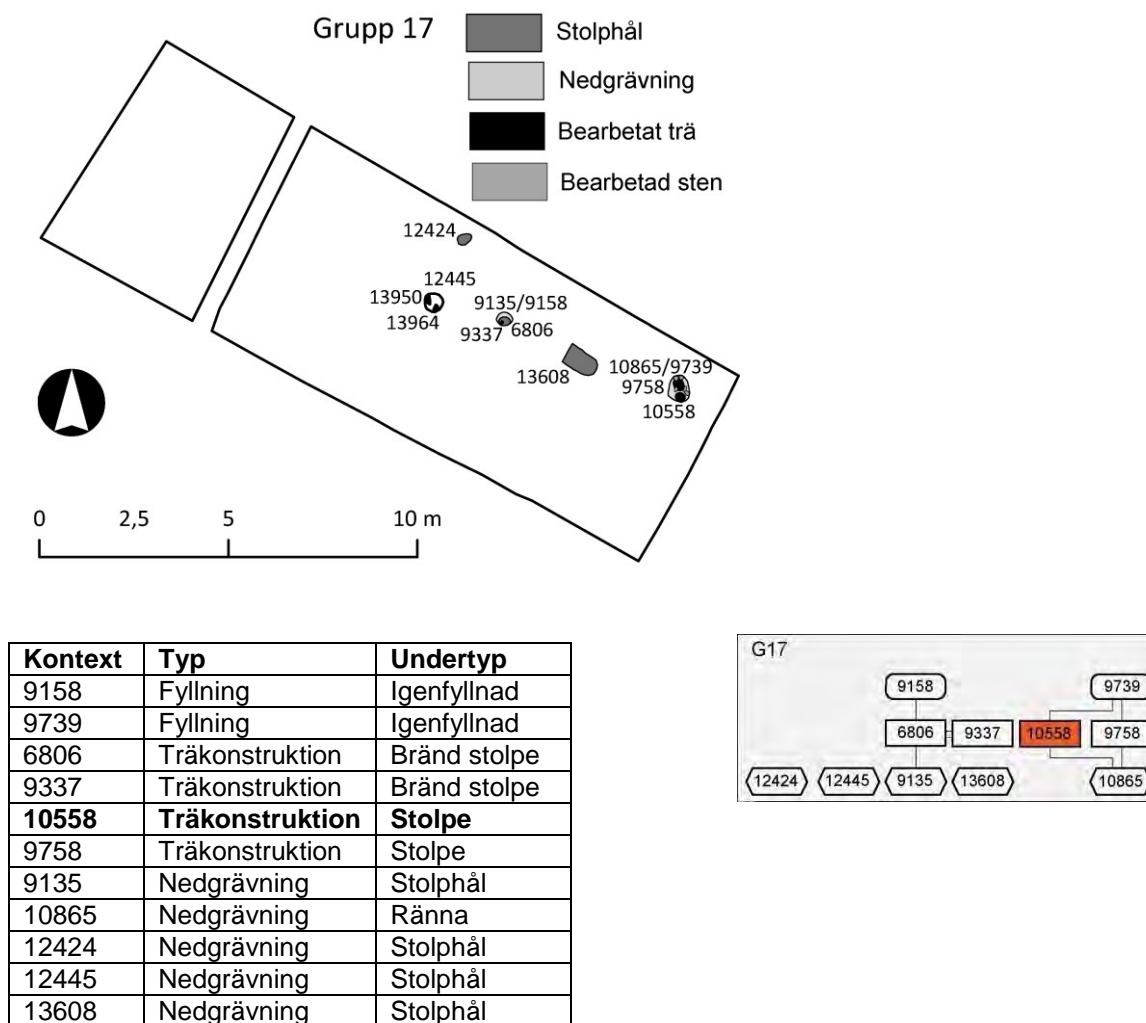
Grupp 16 – Hus 6: Små konstruktionselement

Figur 98. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 16 markerade. Skala 1:200.

Grupp 16 utgörs av två små stolphål med en diameter på 0,11 (8509) respektive 0,23 m (8515). De var smala stolphål med spetsig botten, vilka tolkats såsom tillhörande inre väggkonstruktioner, inredning i huset eller dylikt i hus 6. Det enda tillvaratagna fyndet var bränd/sintrad lera i 8515.

Grupp 17 – Hus 6: stolphål 700-tal

Figur 99. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 17 markerade. Skala 1:200. I diagrammet och tabellen är ¹⁴C-daterade kontexter markerade med röd färg respektive fet stil.

Kontexterna från Grupp 17 är knutna till hus 6 och består av stolphål av mycket varierande karaktär. Att diskutera deras funktion samt stolpmönster i huset är problematiskt av flera anledningar. Väggränsen i öster ligger nära den norra schaktväggen och det går inte att urskilja eventuella parstolpar. I väster störs bilden av den medeltida källaren (Grupp 9). 1600-talshusets spisfundament har medfört störningar i den centrala delen av schaktet (Grupp 3). Med undantag av 13608 uppvisade stolphålen spår av brand med delvis bevarade stolpar eller riklig förekomst av kol och bränd lera. Detta var särskilt tydligt i fallet 9739, där det fanns rester av två separata förkolnade stolpar. I fallet 13608 dokumenterades enbart profilen av stolphålet i en provgrop som undersöktes 2010, vilket medför ett osäkerhetsmoment.

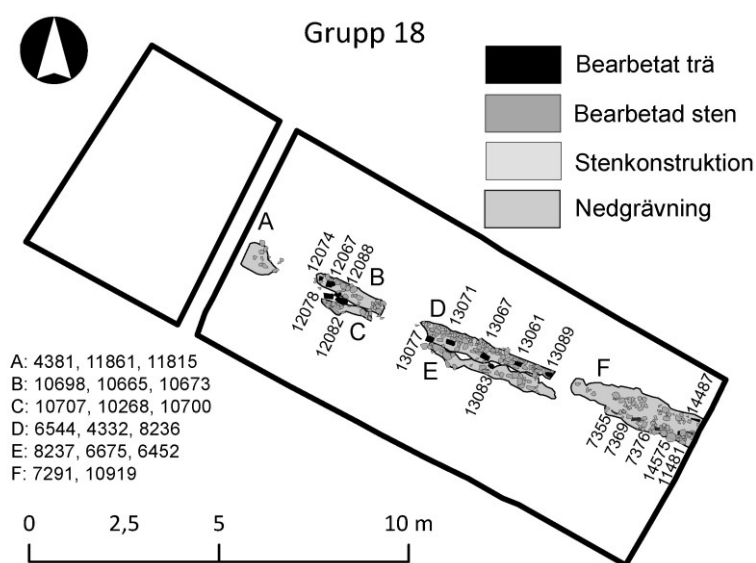
Stolphålen var av mycket varierande djup. Nedgrävningarna 12424 och 12445 var enbart 0,1 m i diameter och 0,08 m djupa men innehöll distinkta spår av virke och tolkas därför som säkra stolphål trots deras ringa storlek och djup. Nedgrävningarna 9135 och 10865 var betydligt mer

distinkta. Den första var 0,45 m i diam. och 0,32 m djup. Den andra var 0,65 x 0,6 m stor och 0,30 m djup. I båda fallen fanns rester av brända stolpar, med ovan nämnda dubbelstolpe i 9739.

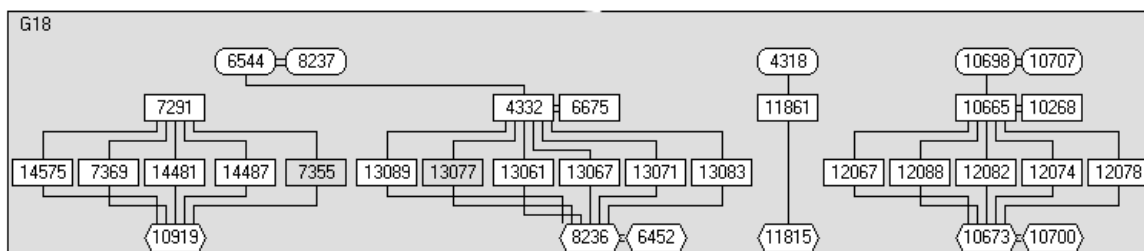
Nedgrävning 13608 var stor, minst 0,85 m i diameter och 0,26 m djup. Tolkningen som ett stolphål tillhörande hus 6 är som ovan nämnts problematisk, eftersom det saknades spår av den brand som var så tydlig i övriga kontexter från fasen. Vidare var dess övre del skadad av 1600-talshusets spisfundament, vilket skapar en osäkerhet rörande den stratigrafiska relationen. 13608 tolkas som övergiven och igenfylld redan när huset brann ner. Det är vidare inte ett säkert stolphål och kan möjligen även definieras som grop. Från fyllningen finns det även fynd av ett oglaserat rödgodsfragment (F198) vilket stärker osäkerheten.

Fyndmaterialet i övriga stolphål dominerades helt av bränd och sintrad lera som kan kopplas till husets brand. Fyllningen 9739 avviker markant genom att innehålla ett antal granater och ett ugnsväggfragment. Dessa fynd hör dock snarare till golvlagen från hus 7, då stolphålet grävts igenom dessa. Stolphål 12445, där fyllning och nedgrävning dokumenterats under samma kontextnummer, innehöll även smidesslagg (F178) och stora mängder sintrad lera, varav flera fragment med grenavtryck som pekar på lerklining (F177).

Grupp 18 – Hus 6: Väggränna

Figur 100. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 18 markerade. Skala 1:200. I diagrammet och tabellen nedan (nästa sida) är ¹⁴C-daterade kontexter markerade med röd färg respektive fet stil.

Kontext	Typ	Undertyp
7291	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
14575	Träkonstruktion	Klova
7369	Träkonstruktion	Planka
14481	Träkonstruktion	Klova
14487	Träkonstruktion	Klova
7355	Träkonstruktion	Planka
7376	Träkonstruktion	Klova
10919	Nedgrävning	Väggränna
6544	Fyllning	Konstruktionsfyllning
8237	Fyllning	Konstruktionsfyllning
4332	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
6675	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
13089	Träkonstruktion	Klova
13077	Träkonstruktion	Klova
13061	Träkonstruktion	Klova
13067	Träkonstruktion	Klova
13071	Träkonstruktion	Klova
13083	Träkonstruktion	Klova
8236	Nedgrävning	Väggränna
6452	Nedgrävning	Väggränna
4318	Fyllning	Konstruktionsfyllning
11861	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
11815	Nedgrävning	Väggränna
10698	Fyllning	Konstruktionsfyllning
10707	Fyllning	Konstruktionsfyllning
10665	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
10268	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
12067	Träkonstruktion	Klova
12088	Träkonstruktion	Klova
12082	Träkonstruktion	Klova
12074	Träkonstruktion	Klova
12078	Träkonstruktion	Klova
10673	Nedgrävning	Väggränna
10700	Nedgrävning	Väggränna
14493	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning

Grupp 18 består av nedgrävningar, fyllningar och träkonstruktioner hörande till väggen av hus 6. I huvudsak rensades konstruktionen ner till en nivå där förkolnat virke kunde dokumenteras. Den dokumenterades i profil i östra schaktkanten (figur 89), i skärningen för verandadiket till 1600-talshuset (Grupp 2, figur 79) samt i den djupgrävda delen av det västra schaktet och nedgrävningen för källaren (hus 3; figur 89). Den del av väggrännan som utgörs av 14493 dokumenterades för hand på plan och sektion vid fältarbetet och har i efterhand kopplats till gruppen, utan att några direkta stratigrafiska kopplingar till väggrännan i det östra schaktet har

kunnat göras. Rännan i det östra schaktet var i sin östra del störd av det nyss nämnda diket och i sin västra del av yngre stolphål och nedgrävningar (Grupp 5, 7). Botten av rännan kan vara delvis bevarad i väster men lagren från de yngre lämningarna i denna del avlägsnades inte helt. Längst i väster är med stor sannolikhet hela västra delen bortgrävd då källaren från medeltid anlades (hus 3, Grupp 9). En öppning i rännans mitt kan inte kopplas till störningar utan rör sig troligen om en ingång till huset. Rännan, dvs. husdikedet, uppmättes till 0,58–0,6–0,9 i bredd och till ca 0,4 m i djup. I rännan har det placerats två typer av virke. Det yttre virket, som vetter mot söder, består av tätt placerade plankor/stavar. De tolkas som att de stått intill varandra som en panel. Bakom panelen verkar det ha funnits en 0,1–0,2 m bred luftspalt innan innerväggen tar vid. Innerväggen förefaller bestå av fyrkantiga bjälkar mellan vilka det finns förkolnade konstruktionselement vars karaktär inte avgjorts med säkerhet. Den påträffade brända/sintrade lera i diket utgör med största sannolikhet lerklining som med utgångspunkt från paralleller till hallen på södra Kungsgårdsplatån bör knytas till innerväggen. Lerkliningens förmodas ha suttit i ”kassetter” mellan de regelbundet placerade stolparna i innerväggen. Största skillnaden mot hallen på södra Kungsgårdsplatån ligger i att båda väggarna i hus 6 har placerats i en gemensam ränna/vägdike.

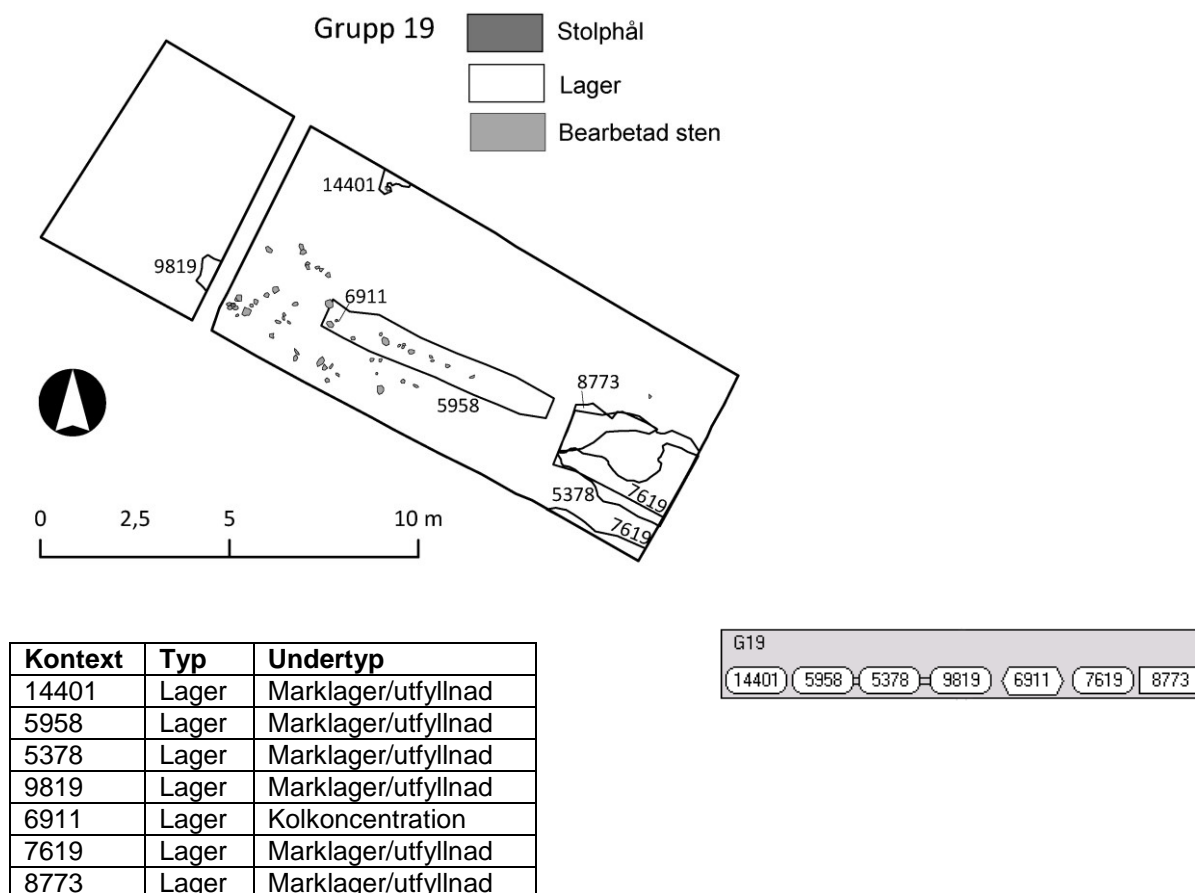
Fyndmaterialet bestod till övervägande del av sintrad lera vilken bedömdes ursprungligen varit lerklining som blivit mycket hårt bränd och sintrats till en oigenkännlig form i husbranden. Endast ett identifierbart fragment av lerklining identifierades (F67). I övrigt tillvaratogs fynd av ett fragment av en roterande kvarnsten i trolig Malungsskiffer (F225), keramik (F52, 55), tegel från troligen ovanliggande kontexter (F133) samt ett mynningsfragment av ett glaskärl (F273).

Figur 101. T.v. Profil av väggrännan till hus 6. Till höger på bilden syns en förkolnad plank/stav till husets yttervägg (blå inramning). Dess övre del har med tiden fallit utåt medan den rakare nedre delen troligen avspeglar plankans ursprungliga position. Bakom plankväggen finns en koncentration av lerklining och rödbränt material (röd inramning) och bakom denna möjliga lerklinade del av väggen återfinns ytterligare förkolnat virke som representerar en innerväggskonstruktion (blå inramning). Foto fr. V: John Ljungkvist.

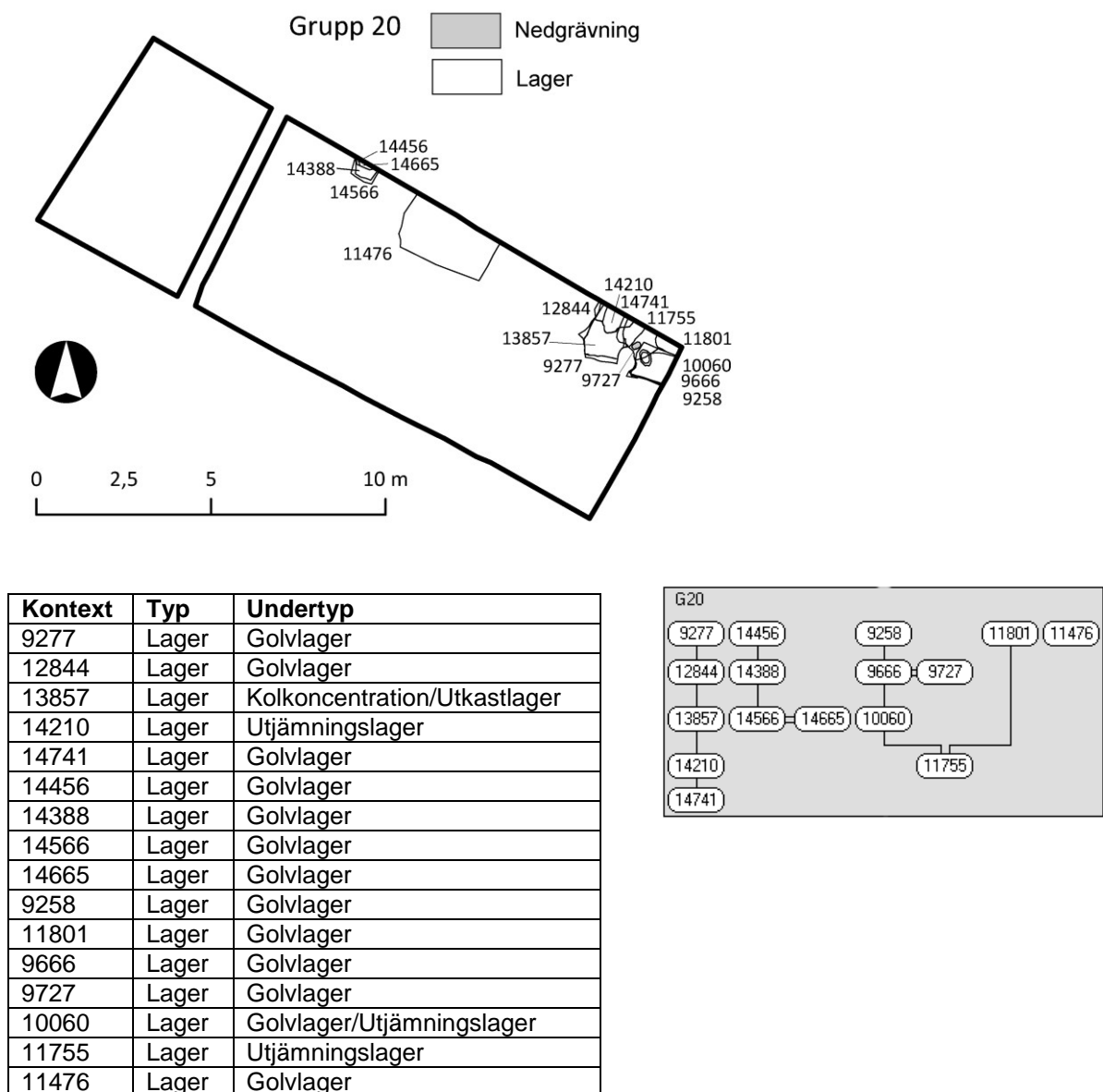
Figur 101. T. h. Avtryck av bjälke från innervägg samt plankor/stavar från ytterväggen till hus 6. Foto fr. S: John Ljungkvist.

Grupp 19 – Terrassutfyllnad/Gårdsplan

Figur 102. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 19 markerade. Skala 1:200.

Grupp 19 utgörs av marklager överlagrande resterna av hus 7 (Grupp 20-23). Efter övergivandet av hus 7 och i samband med byggnationen av hus 6, förefaller det som att rivnings-/brandtomten från detta hus, samt ytor utanför dess begränsningar, fräschats upp genom att lera och silt påförts ytan. Lagren identifierades främst i östra delen av schaktet. Lager 7619 var endast bevarat som en smal remsa mellan schaktkanten och den sentida nedgrävningen för verandan till hus 1 (Grupp 2). Detta lager har en något osäker datering, i synnerhet då tegel och en sentida spik hittades i dess östra kant. Lagret kan eventuellt utgöra rester av otillräckligt bortrensade lager tillhörande grupp 10. Fyndmaterialet domineras av bränd och sintrad lera som till stor del kan kopplas till branden av hus 6. De flesta fynden har med andra ord tillvaratagits i ytan av utfyllnadslagren. Lagren innehöll hushållsrester i form av svartgodskeramik (F54,63, 64, 66, 72, 370), en halv pärla (F281) samt ett bryne (F193). Det uppträdde även enstaka spår av hantverk i form av ett vävtyngdsfragment (F192) samt smidesslagg (F106). Yngre medeltida och senare fynd i form av nästan stengods (F244) från 5968 samt en hästskosöm (F319) från 9819, utgör troligen fynd från yngre kvarliggande lager.

Figur 103. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 20 markerade. Skala 1:200.

Golvlager som kopplats till hus 7 identifierades på tre avskilda ytor i undersökningsschaktet. De avskildes av nedgrävningen för spisfundamentet till hus 1 (Grupp 3). Längst i väster framträdde golvlager för huset vid upprepning av nedgrävningskanten för den medeltida källaren samt vid utgrävningen av stolphål 13601 (Grupp 11). I synnerhet i den öster, men även i den västra ytan framträdde en tät sekvens av påförda golvlager som pekar på att ett nytt lager av sand eller lera som påförts golvet i huset vid upprepade tillfällen. Lager 11476 utmärks genom att vara ett mycket kolrikt lager med tydligt inslag av metallhantverk i form av främst järnslag. Det är

stratigrafiskt samtida med de granatförande lager 9258 i den västra delen. Lager 11476 identifierades inte i den östra delen och inga granater påträffades i denna del av huset trots att finmaskig vattensällning utfördes. Lagerskillnaden och frånvaron av granater pekar på att huset kan ha haft flera rum med olika hantverk, alternativt att hantverket förändrats under husets bruksstid.

I den östra delen framkom i lager 9258, 9277, 9666, 10060 och 12844 ett mycket rikt fyndmaterial. Mest noterbart var över 600 granater i form av avslag, rågranater inbäddade i biotit vilket troligast är bortsorterat råmaterial samt enstaka slipade granater (Sarén Lundahl 2012). I utjämningslager 14210 framkom en blå pärla (F274). Kategorin hushållsavfall inom gruppen representerades av svartgodskeramik (F73, 57, 74). Hantverk och mer exklusiva fynd gjordes även i form av litet fragment av glaskärl (F277), pärlframställningsavfall från det äldsta lagret 11755 (F282), ett bryne (F219) samt enstaka fragment av slagg och glödskal (F271, 283).

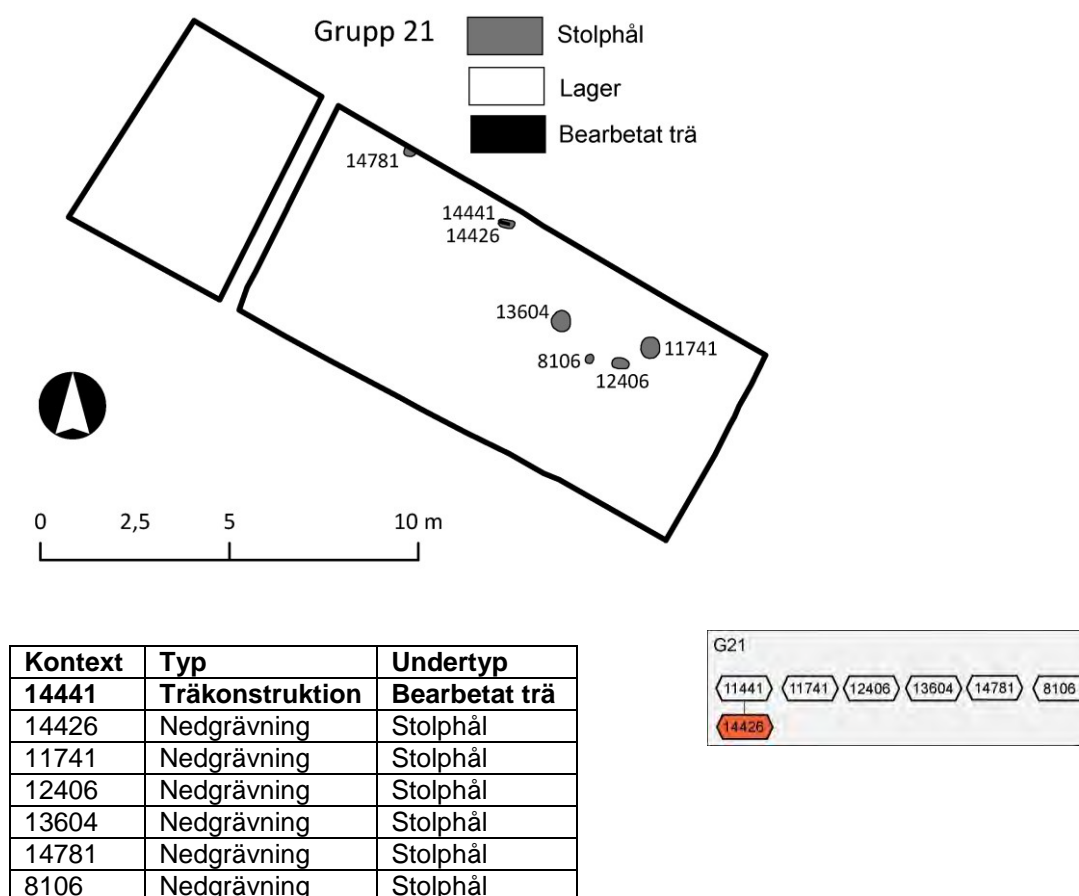
I husets centrala del innehöll det kol- och sotrika lager 11476 en stor mängd fynd i form av bränd lera som i hög grad kunde identifieras som ugnsväggfragment (F170, 172, 180, 196, 197, 238, 239), keramik av vilken en del var noterbart hårt bränd (F49, 195, 240), smidesslagg och en slaggsålla (F171, 237, 263), ett slipat bergartsfragment (F194), ett kantbeslag i Cu-legering (F309) och ett ringformat föremål i ben (F241). Lagrets fyndinnehåll var kraftigt präglat av eldrelaterade hantverksaktiviteter, främst järnsmide, vilket kan relateras till lagrets mörka, kolrika karaktär. Ugnsväggfragmenten pekar på att ugnar eller ässjor funnits i huset. Vidare fanns ett noterbart inslag av bränd och sintrad lera i lagret, av vilken en del tolkades som lerklining från husets brända väggar.

I lagren i den västra delen av schaktet fanns främst förhistoriska fynd i form av granater (F1011) samt en skärva av glaskärl (F296) i 14566 och ett bleck i Cu-legering (F8), men även medeltida eller yngre föremål i form av fönsterglas och en spik (F289, 320). De yngre föremålen avspeglar sannolikt kvarliggande lagerrester från rensning av överliggande lämningar.

Det verkar som att hus 7 varit föremål för ett antal hantverksaktiviteter där bearbetningen av granater och järnsmide är tydligast framträdande. Även indikationer på glaspärltillverkning finns representerade. Notabelt är två små fragment av glasbägare som tyder på återanvändning av glas i ett hantverkssammanhang. I provrutan från 2010, som bröt igenom golvlagen till huset, framkom ett halvfabrikat i horn för kamtillverkning (F16). Det påträffades i provrutan i lager 509 (2010), vilket som motsvarar lager 11476 vid undersökningen 2011 (Ljungkvist, Frölund & Göthberg 2015, s. 27, 29).

Hantverk som därmed säkert kan beläggas från hus 7 är granatbearbetning, järnsmide och kamtillverkning. Troligen har även pärltillverkning, och möjligen också hantering av kopparlegeringar utförts. Dessa förefaller, utifrån fyndspridningen och golvlagens karaktär, ha skett i olika rum i byggnaden.

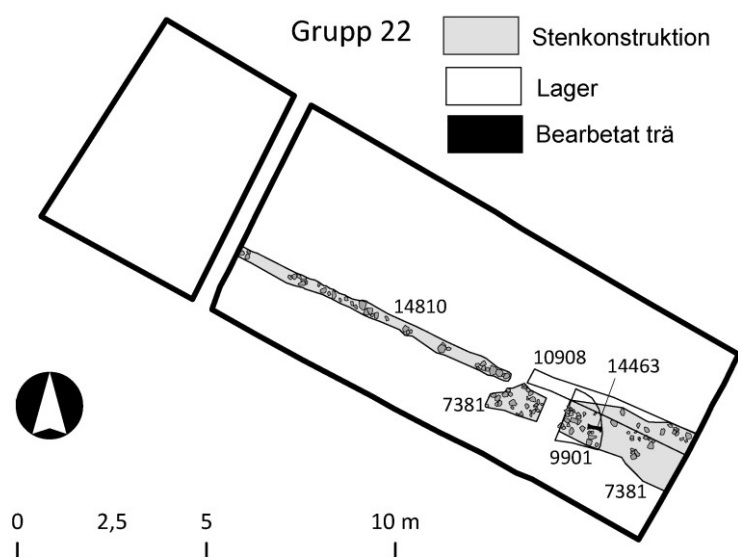
Grupp 21 – Hus 7: Stolpar/ konstruktioner

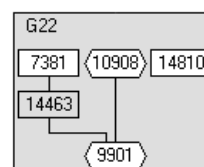
Figur 104. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 21 markerade. Skala 1:200. I diagrammet och tabellen är ¹⁴C-daterade kontexter markerade med röd färg respektive fet stil.

Kontexterna tillhörande Grupp 21 framträdde främst efter avlägsnandet av golvlager hörande till hus 6 och i ett fall, 13604, i botten/sidan av en provruta från 2010 års undersökning. Samtliga stolphål har varit svåra att funktionsbestämma då de inte kunnat passas in i ett stolpmönster. Två av dem, 11741 och 13604, var kraftiga med en bredd på 0,55 m och ett uppmätt djup på 0,33 m. Dessa kan utgöra eventuellt takbärande stolphål. Iögonfallande är 14441 som endast rensades fram på ytan. Här framträdde i det kolsvarta golvlagret, en mycket välbevarat rektangulärt avtryck av en bjälke med delvis bevarat virke.

Fyndmaterialet var sparsmakat och utgjordes av ett kamfragment till en sammansatt enkelkam (F199) samt ett bryne (F210), bägge påträffades i 11741.

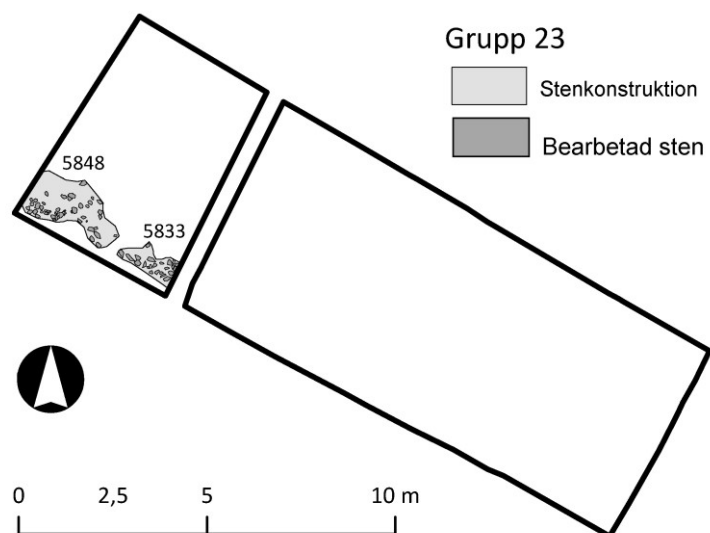
Kontext	Typ	Undertyp
10908	Nedgrävning	Väggränna
14810	Nedgrävning	Väggränna
7381	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
14463	Träkonstruktion	Klova
9901	Nedgrävning	Väggränna

Figur 105. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 22 markerade. Skala 1:200. I diagrammet och tabellen är ¹⁴C-daterade kontexter markerade med röd färg respektive fet stil.

Grupp 22 består av lämningar till det äldre vendeltida hus 7 i form av separat registrerade delar av en väggränna, stenfyllningen i rännan samt en inmätt träkonstruktion. Husets väggkonstruktion är inte lika tydligt definierad som hus 6. Väggrännan och dess innehåll är tydlig i schaktets östra parti (7381) medan västra utbredningen är betydligt mer diffus och dess fulla begränsning osäker (14810). Detta betyder att den angivna bredden i figur 105 inte är helt fastslagen. Rännan rensades inte fram i sin helhet på grund av tidsbesparing då en överlagrades av yngre lager, alternativt saknas den i västra delen av schaktet, vilket dock bedöms som ytterst osannolikt. Konstruktionen framträdde tydligt intill profilbänken och nedgrävningskanten (14463) för den medeltida källaren och för yngre latringropar (Grupp 6, 9; lager 2, figur 89). Den stenfyllda rännan framgår i sektionen för 10908 som 0,55 m i bredd och 0,3 m djup. Stenfyllningen består huvudsakligen av rundat åsmaterial men även mindre spräckta stenar av skärvstenstyp. Stenfyllningen verkar huvudsakligen ligga i rännans norra sida och vetter mot husets insida. Det fanns tydliga spår av en brand i rännans fyllningslager genom en förkolnad stock i västra kanten av 7381 samt i form av klova (14463) i schaktets västra del. I sektionen för 10908 var emellertid inte brandresterna lika tydliga som motsvarande från hus 6. Golvlagen från huset saknade tydliga brandspår men samma sak gällde även för hus 6 vilket bevisligen brunnit. Fyndmaterialet utgjordes huvudsakligen av bränd och sintrad lera som i viss grad tolkas som lerklining. Samtliga registrerade fynd påträffades i väggrännan 9901.

Grupp 23 – Hus 7: Väggränna/terrass

Kontext	Typ	Undertyp
5833	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning
5848	Stenkonstruktion	Konstruktionsfyllning

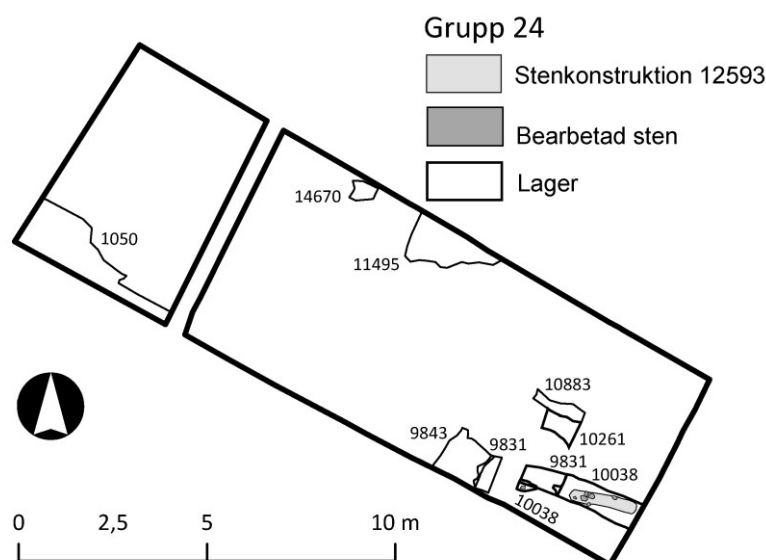
G23
5833 5848

Figur 106. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 23 markerade. Skala 1:200.

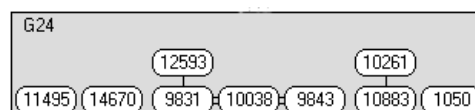
I ett tidigt skede av undersökningen framträdde två stenpackningar direkt under matjordslagret i schaktets sydvästra hörn. Packningarna tolkades initialt som sentida men de ansluter till 5833 som bedöms vara en säker del av hus 7 (figur 89). Ytterligare ett parallellt drag är att en del stenar i 5848 låg mycket fint på rad, vilket överensstämmer väl med hur inre delen av väggrännans stenar låg placerade för hus 6 (figur 89). Ett frågetecken som kvarstår är dock varför västra stenansamlingen låg så ytligt och inte överlagrats av yngre lerlager från vare sig hus 6 eller senare. Möjligen kan detta förklaras av att markytan utjämnats genom avplaning i denna del i ett senare skede, möjligen i samband med markberedning i samband med den medeltida bebyggelsen. Väggrännan för det yngre hus 6 framträdde inte i den västra delen av schaktet, framträdde inte men detta kan förklaras med att den medeltida källaren förstört västra delen av hus 6 helt men att dess nedgrävning inte berört 5848 i samma omfattning (kap. 4.).

Inga fynd har registrerats från gruppens kontexter.

Grupp 24 - Hus 7: Terrassutfyllnad/gårdsplan

Kontext	Typ	Undertyp
11495	Lager	Marklager
14670	Lager	Marklager
12593	Stenkonstruktion	Stenpackning/fundament
9831	Lager	Marklager
10038	Lager	Marklager
9843	Lager	Marklager
10261	Lager	Marklager
10883	Lager	Kolkoncentration
1050	Lager	Marklager

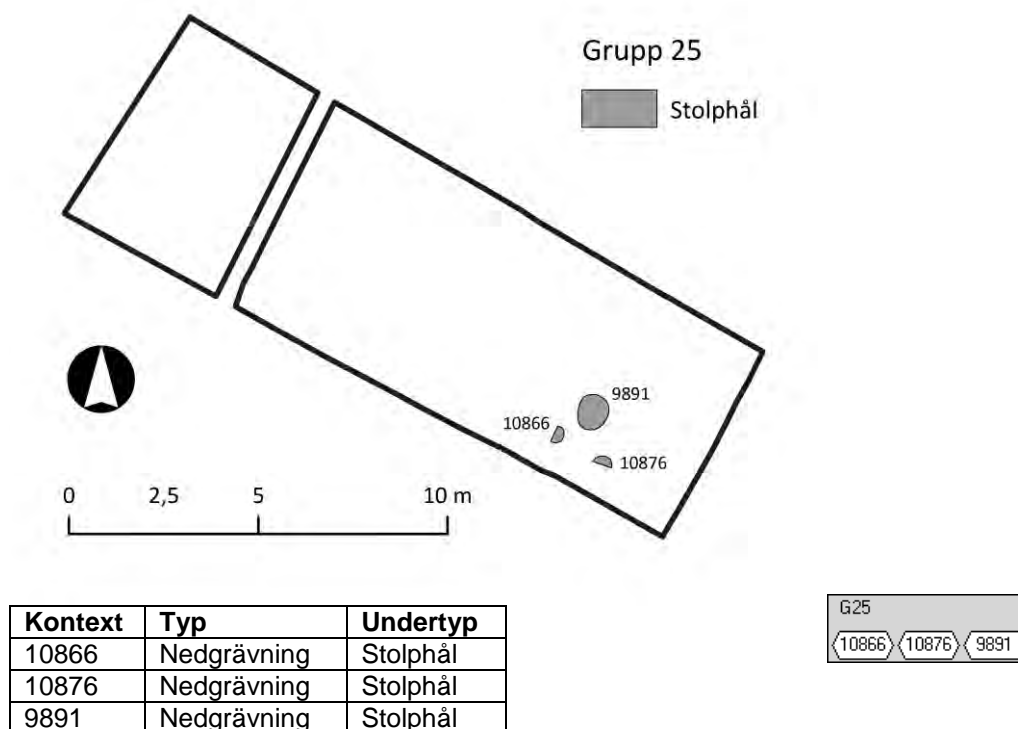

Figur 107. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 24 markerade. Skala 1:200.

Grupp 24 består av ett antal lager som relaterats till terrasseringen av och gårdsplanen kring hus 7. Dessa lager och konstruktioner är svåra att knyta till specifika konstruktioner och har inte exponerats i större ytor. De är stratigrafiskt äldre än hus 7 och kan delvis vara samtida med äldre konstruktioner som är fragmentariskt representerade av stolphålen i Grupp 25. Lager 10261 framträdde som en rännliknande fördjupning i det sterila åsgruset tillsammans med kolkoncentrationen 10883. Lager 10261, som framträdde i profilen till 7391, kan tolkas som ett av flera golvlager hörande till hus 7 eller ett äldre lager till en äldre byggnad (9891), vars utsträckning inte avspeglas av inmätningen. Förhållandena är problematiska då den övre stratigrafien var störd av nedgrävningar för spishållen till 1600-talshuset. Stenkonstruktion 12593, har tolkats som ett eventuellt fundament, överlagrande två lerlager, 9831 och 10038. Lerlagren skars av rännan för hus 7. De tolkas inte som nödvändigtvis mycket äldre än detta hus utan snarare som terrassutfyllnad för huset i likhet med 9831 och 9843 som ligger strax västerom. Lager 14670 är ett tunt siltlager som undersöktes i schaktets nordvästra del och som framträdde i

nedgrävningskanten för den medeltida källaren (Grupp 9). Det låg under golvlager som kan knytas till hus 7 och utgör således en äldre markhorisont. Lager 1050 framrensades vid början av undersökningen. Det skärs i öster av medeltida och senare nedgrävningar för källaren. Det framträdde förhållandevis ytligt och är med stor sannolikhet yngre än övriga lager i gruppen men kan eventuellt vara en motsvarighet till lager som byggts upp kring husrännan för hus 7 (se grupp 19). Fyndmaterialet utgjordes mestadels av boplatmaterial i form av bränd lera och keramik samt två pärlor funna i lager 9831. Inslaget av tegel från 9831 (F203) är troligen material från det intilliggande, avsevärt yngre verandafundamentet (Grupp 1). Fragmenten av sintrad lera från 11495 (F175) är troligen material hörande till stolphål 12445 som är knutat till det nedbrunna och yngre hus 6 (Grupp 17). En halv pärla (F280) samt en del av den sintrade leran, kan möjligen kopplas till hantverksaktiviteter på platån. Den halva pärlan uppvisade spår av sekundärbränning på brottytan och kan vara avfall från pärltillverkning då den gula glasmassan överensstämmer men annat smält glas från schaktet (Grupp 20).

Grupp 25 – Stolpar

Figur 108. Översiktsplan med kontexter tillhörande Grupp 25 markerade. Skala 1:200.

Vid undersökningen nåddes endast den ursprungliga marknivån och därmed de äldsta lämningarna på platån vid ett tillfälle. När grunden för 1600-talshusets yngre veranda grävdes ut och tömdes nåddes naturligt åsgrus och kontexter vilka i sin tur överlagrades och/eller skars av

yngre nedgrävningar. I botten av verandaschaktet framträdde tre stolphål. I två av fallen, 9891 och 10876, var de av sådana dimensioner att de bedöms kunna vara stolpar till hus. Diametern på 9891 uppgick till 0,9 m med ett uppmätt djup på 0,35 m (men störd av ränna från hus 7), vilket är att betrakta som ovanligt stort. Inga fynd påträffades.

Stolphålen dateras stratigrafiskt till före 600-talet. ¹⁴C-datering från de äldsta lagren som undersöktes 2010 låg i 300 - 400-talet (Ljungkvist, Frölund & Göthberg 2015, s. 30). Detta är tillsvidare den äldsta belagda aktiviteten på norra Kungsgårdsplatån.

Faser

Fas A - 1963- 2011

Fas A är synonym med Grupp 1, dvs. att den utgörs av lager som påträffades närmast under grästorven och som handrensades fram i undersökningens inledning. Fasen utgörs av lämningar som tillkommit i samband med eller efter rivningen av den senaste bebyggelsen på platsen, dvs. från 1963- 2011. Efter rivningen av Kungsgårdens mangårdsbyggnad och ekonomibyggnader har hela området norr om Gamla Uppsala kyrka, inklusive norra Kungsgårdsplatån, markplanerats och transformerats till ett gräsbevuxet parkområde. Samtliga ovan mark synliga spår av bebyggelse togs då bort och byggnadsresterna täcktes av jordmaterial. De enda stående spåren av gården idag utgörs av några äldre träd i slutskedet av sina liv samt svagt uppstickande delar av gårdens betonggjutna källare vilken ligger i östra delen av platån.

Fas B - 1640 och 1709

Någon gång mellan 1640 och 1709, troligast före 1679, fick de två Kungsgårdarna återigen en mangårdsbebyggelse (Grupp 2-7) efter att ha varit ödehemman. Undersökningen 2011 berörde gårdens huvudbyggnad som utgjort en parstuga på kallmurad stensyll (hus 1). När gården anlades påbörjades en transformering av platåns topografi. Det förefaller inte ha skett några markanta terrasseringsar, men däremot har ojämnheter i landskapet suddats ut genom att en stor källargrop från medeltiden fyllts igen med avfall och använts som plats för avträde. Den aktuella mangårdsbyggnaden stod på platsen under flera hundra år och huskroppen förefaller inte ha byggts om markant mellan 1600-talets byggnation och rivningen. Den största noterade förändringen bestod av en veranda som troligen byggdes någon gång omkring 1900 och vars fundamentdike kom att störa de äldre lämningarna.

Fas C - 1380/1400-1640/80

Under perioden 1380/1400-1640/80 stod den medeltida gården som ödetomt och det fanns inga spår av bebyggelse eller andra aktiviteter på platån från denna tid i undersökningsschakten. Den medeltida källaren utgjordes antagligen av en stor öppen grop som inte helt fylls igen förrän 1600-talsgården anlagts. Eventuella murrester har troligen använts som stentäkter (Duczko 1996, s. 43). Fortfarande under 1800-talet sägs det ha funnits fullt med sten i backen på platån som antyder omfattande byggnader som undersökningarna bara genererat små glimtar av (kap. 1.3). Det kan med andra ord diskuteras om det stått ruinrester från exempelvis spisrösen mm på platån under denna fas eller om stenbrytningen berört stora stensyllar eller till och med murar.

Fas D – 1250-1400

Någon gång mellan 1250-1350 togs beslutet att utföra omfattande byggnationer på norra Kungsgårdsplatån (Grupp 8-10, hus 2-3). De arkeologiska undersökningarna har avslöjat en stor källare med stockväggar och rester av ett troligt hus på stensyll samt dessutom spridda fynd på gårdsplanen. Undersökningarna 2010 avslöjade ytterligare syllar som löper i Ö-V riktning i

de norra delarna av platån där terrängen också är något högre, något som indikerar fler medeltida byggnader. Undersökningarna har med andra ord bara avslöjat fragment av en troligen omfattande medeltida gård.

I medeltida brev nämns 1358 en *promus*, dvs. en kunglig förvaltare i Gamla Uppsala. Åren 1376-1388 skriver sig Ragvald Tyrbjörnsson, fogde i Uppsala och därefter häradshövding i Ulleråker härad, till Gamla Uppsala (DMS 1:2, s. 202f.). Dessa individers närvaro på platsen överensstämmer med dateringarna av materialet från Fas D vilka i nuläget inte sträcker sig bortom sekelskiftet 1400. Fyndmaterialet är i sig av hög kvalitet och rikt, särskilt i förhållande till hur liten grad som undersökningarna berört medeltida lämningar. Utmärkande är importerat stengods, tärningar, vapen- och ridutrustning och framförallt förekomsten av fönsterglas, som är mycket ovanligt i profana miljöer på landsbygden under den aktuella tiden.

Gården förefaller ha mött ett dramatiskt slut. Källaren uppvisade mycket tydliga spår av brand och det finns inga spår av reparationer eller återuppbyggnader. Det är lockande att tänka sig ett slut på gården i samband någon av de många oroligheterna under det så kallade avsättningskriget 1388-1395 då Albrekt av Mecklenburg avsätts av Margareta av Danmark (Sundberg 1999, s. 190–198). Ragvald Tyrbjörnsson var nämligen en av Albrekts män och han försvinner ur dokumenten efter 1388.

Fas E - 750/800-1250

Efter branden av det sista vendeltida huset på norra Kungsgårdsplatån vidtar en arkeologiskt diffus period på mer än 400 år (Grupp 11-13, hus 4-5). Huslämningarna täcks av ett lerlager som antingen kan tolkas som en medveten, tom rituell förslutning av huset om än inte lika tydlig som motsvarande på södra Kungsgårdsplatån (kap 3.2). Lerlagret fungerar även som fundament för senare men svårdefinierade aktiviteter. Det verkar inte som att distinkta lager avsatts under denna tid. Det finns emellertid ¹⁴C-daterade djurben från undersökningarna 2010 som kan kopplas till denna fas och dessutom en troligen vikingatid pärla. I schaktets norra del fanns en distinkt koncentration av lager, stolphål och stenkonstruktioner som inte kunnat kopplas ihop till en tydlig byggnad men som pekar på någon form av bebyggelse på platån under denna fas. Lämningarna har i nuläget inte kunnat karakteriseras och dateras närmare. Aktiviteterna verkar hursomhelst inte ha varit lika intensiv som 600-talets och 1300-talets aktiviteter vilka avsatt betydligt fler spår.

Fas F – 650-750/800

Efter att hus 7 brunnit ner verkar det snabbt tas ett beslut om att bygga det nya hus 6 (Grupp 14-18, hus 6-7). Denna tolkning grundas på att byggnadsvirket från de båda husen verkar dateras med mindre skillnad än 100 år. Husen har precis samma orientering och väggkonstruktionen är närmast identisk. Det finns inga tecken på att kulturlager avsatts under tiden mellan brand och byggnation av de båda husen. Efter branden av hus 7 läggs ett nytt lerlager på den sotiga brandtomten. Den nya byggnaden placeras bara en meter norrut, parallellt med det äldre huset. Detta kan ha varit en ganska praktisk lösning då det kanske var enklare att gräva ett nytt dike i platåns sandiga lager än att hacka bort tätt packad sten från det äldre husets väggdike. En stor skillnad gentemot det äldre huset är att tydliga spår efter hantverk saknas från hus 6 och därmed är dess funktion i nuläget okänd. Byggnationen av detta hus verkar med andra ord markera en omläggning av hantverksaktiviteterna på Kungsgården. Hantverksspåren närmast huset kommer från gårdet strax norr om platån och dessa dateras intressant nog delvis till 700-talet. Även hus 6 har brunnit ner och bristen på daterbara fynd från kontexter knutna till byggnaden gör övergivandet svårt att precisera närmare. Det bedöms emellertid som rimligt att nedbränningen sker samtidigt som övergivandet av den stora hallen under decennierna före 800, en händelse som verkar markera en stor omställning av Kungsgårdsbebyggelsen och dess aktiviteter.

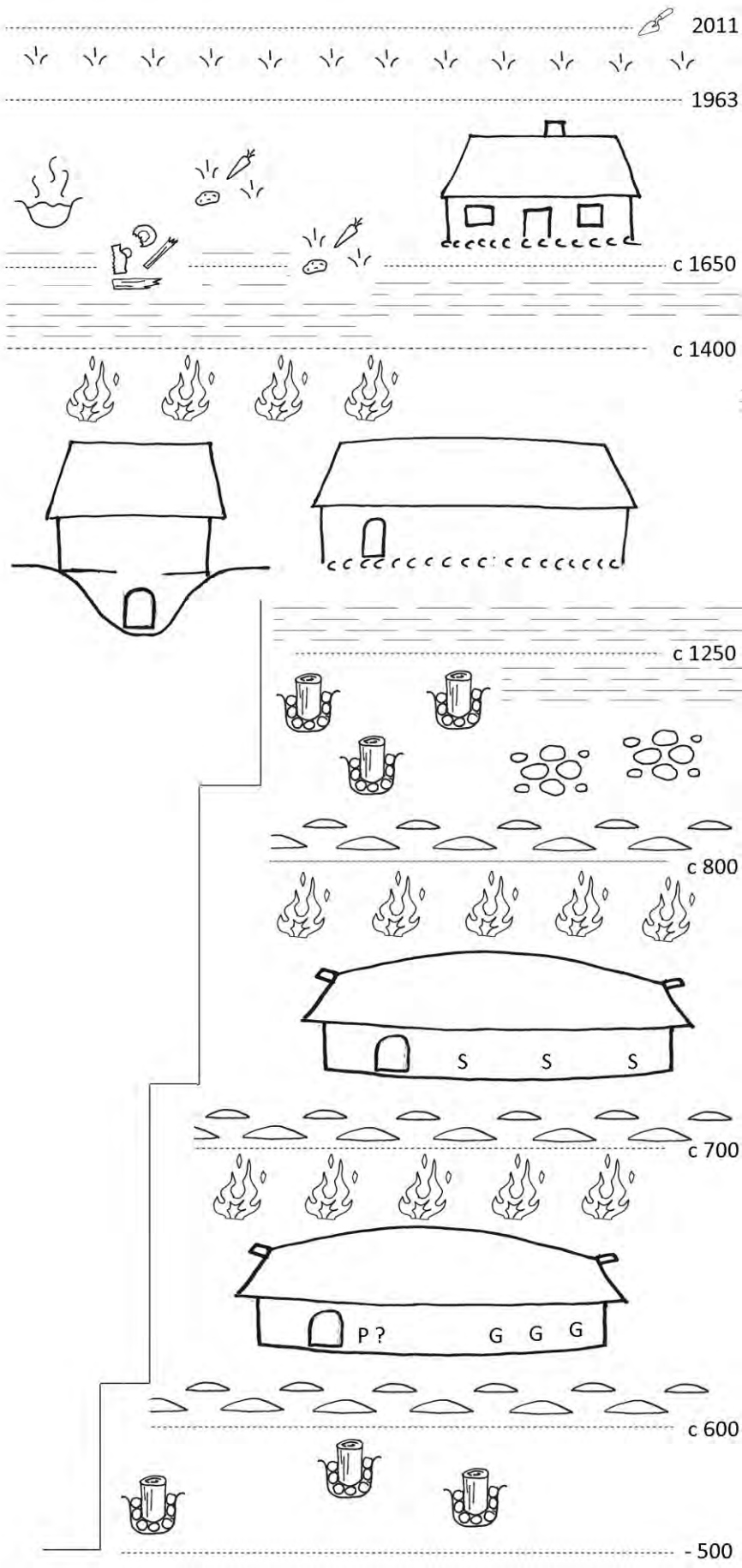
Fas G 625/650-650/700

Redan 1936 visade Sune Lindqvists provborrningar att norra Kungsgårdsplatån delvis bestod av en konstgjord kulle med omfattande uppbyggda lager. Denna bild stärktes senare genom dels undersökningar 2010 i platåns norra del och dels vid undersökningarna av den medeltida källargropen (hus 3). Terrasseringsen av platån/kullen kan mycket väl ha skett i flera omgångar, men i nuläget förmodas de ske främst under tidigt 600-tal. Då sker byggnationen av hus 7, en byggnad som i tid förefaller uppföras ungefär samtidigt som den undersökta hallbyggnaden på södra Kungsgårdsplatån (Grupp 19-24).

Kunskapen om konstruktion och storlek av hus 7 är tämligen fragmentarisk men den är uppförd i samma teknik som den stora hallen och andra imponerande hus i Mälardalen, exempelvis garnisonshuset på Birka och hallen på Runsa fornborg. Utifrån dateringar av byggnadsvirke verkar huset uppföras någon gång kring mitten av 600-talet. Dess längd och bredd är osäker men den förefaller i likhet med hus 6 ha varit avsevärd. Byggnaden är kanske inte utmärkande för att vara en hallbyggnad, det iögonfallande är att det rör sig om ett stort hus som använts som verkstadsbyggnad för en rad olika hantverk i olika rum (Grupp 20). Mest iögonfallande är bearbetningen av lokala granater och järnsmide. Dessutom finns det mindre indikationer på pärltillverkning och kamtillverkning från både golvlager och lager utanför huset. Till skillnad från hallen på södra Kungsgårdsplatån verkar det inte stå under många decennier. Huset har brunnit ner och därefter täcks det över med lerlager innan nästa byggnad uppförts.

Fas H

Före uppförandet av hus 7 har det med stor sannolikhet stått flera byggnader på platån. Då endast mycket små ytor under hus 7 undersökts är kunskapen om den äldre bebyggelsen mycket begränsad. Fas H består av konstruktioner som tolkats som äldre än hus 7 eller som påförda lager i samband med att hus 7 byggdes. Undersökningar 2010 har visat att de äldre lämningarna kan dateras tillbaka till minst 300-talet. Det är upp till framtida undersökningar att avgöra vilken karaktär de äldre lämningarna på platån har haft.

Figur 109. Landuse-
diagram norra
Kungsgårdsplatån.

Fynd

Nedan presenteras endast övergripliga kommentarer kring fyndens sammanhang och karaktär. Enskilda fynd berörs närmare i relation till respektive grupp ovan samt i bilaga 6. Fyndmaterialet från ytan var rikt och varierat. Fyndens förekomst varierade dock kraftigt i förhållande till de olika konstaterade faserna. Mängden fynd var i mycket hög grad relaterad till hantverk, husbränder och igenfyllda strukturer.

Material	Fyndposter	Antal	Vikt (g)
Ben	5	5	7
Bergart	50	821	654
varav Almandin	22	472	-
varav Almandin/övrig mineral	11	159	-
Bränd lera	167	5041	27132
Cu-leg	20	14	49
Flinta	5	5	26
Glas	28	48	74
Järn	66	160	2921
Kalkbruk	2	3	24
Keramik	77	178	775
Metall	5	3	21
Organiskt	1	-	-
Sandsten	3	3	76
Silver	1	1	-
Skiffer	6	6	1536
Slagg	20	161	1846
Sten	1	1	10
Tegel	2	80	685
Ädelmetall	1	4	-
	460	6534	35836

Figur 110. Fyndmaterialet från norra Kungsgårdsplatån.

Efterreformatiska fynd förekom inte i särskilt hög grad på och i anslutning till hus 1 (Fas A). Området har antagligen varit välstädat under tiden som huset stått på platsen och efter rivningen har rivningsmassorna forslats bort och tomten har markberetts. En tydlig förekomst av avfallsmaterial fanns dock i efterreformatiska avfallsgropar och igenfyllningslager av den medeltida källaren, hus 3 (Grupp 5). Under högmedeltid (Fas D) var de förmodade gårdsytorna med stensyllen förhållandevis välstädade medan den medeltida källaren innehöll ett synnerligen rikt material kopplat till såväl användningstiden som rivningsfasen. Från äldre medeltid och vikingatid (Fas E) är mängden relaterade anläggningar och lager få och samma förhållande gäller för föremål från perioden.

Vad gäller Fas F-G är det stora skillnader i förekomsten av fynd. Föremål relaterade till hus 6 är, förutom bränd lera som relateras till det nedbrunna huset, tämligen få. Fyndmaterialet från hus 7 är däremot synnerligen rikt, vilket dels relaterar till att huset brunnit, dels att hantverket varit varierat och kan relateras till en rad successiva lager. Det är just till hus 7 som merparten av fynden av bergart och slagg hör och hantverket har även genererat en hel del annat avfall så som keramik, brända ben och metaller (figur 110). Yngre genomgrävningar av golvlager i huset har även medfört av fynd från huset satt ett avtryck i fyndsammansättningen i yngre lager. Fynden från den äldsta Fas H var ytterst få och avspeglar de mycket begränsade undersökningarna av lager från denna fas.

Bevaringsförhållandena för metall och ben på platån bedöms som förhållandevis goda, i synnerhet med tanke på ytans sandiga och torra förhållanden, vilka generellt brukar vara dåliga för ben och järn. I synnerhet ben och benföremål var bra bevarade i den medeltida källargropen och i de yngre avfallsgroparna som anlagts i gropen under 1600-1700 talen (Grupp 5, 9).

Analyser

Makrofossil

Sammanlagt insamlades 30 makroprover. Av dessa har sex prover givit ett resultat i form av brända fröer eller växtdelar (Ekblom bilaga 7). Fördelat på kontexter härrör prov 19 och 43 från Grupp 17, prov 25 från Grupp 6, prov 31 från Grupp 21 och prov 38 från Grupp 20. Id efter grupp-nr i tabellen nedan avser det stratigrafiska objektet.

Prov	Id	Förkolnade svaxter	Övrigt
19	G17: 9158	2 hasselnötsskal	Sintrad lera
25	G6: 9796		Fiskben/fiskfjäll
31	G21: 11741		Sintrad lera
38	G20: 12844	1 bröd/kubbvete	
43	G17: 12424	1 sädeskorn obest+ 1 fragm. obest, 1 måra	Sintrad lera

Figur 111. Tabell över fynd av makrofossil från norra Kungsgårdsplatån.

Osteologi

För den norra Kungsgårdsplatån har den osteologiska analysen bestått av en basregistrering där benmaterialet från primära eller sekundära kontexter vägts och delats upp i obränt och bränt benmaterial (Sjöling bilaga 9). Benmaterialet upptar 129 fyndposter och består av brända och obrända ben till en volym av drygt 7 kg, varav brända ben uppgick till drygt 0,5 kg. En fördelning av benvolym/grupp, bränt och obränt visas i tabellen nedan.

Grupp	Obränt (g)	Bränt (g)	Total vikt (g)
G3	1130,87		1 130,87
G5	879,32	11,26	890,58
G6	366,72		366,72
G8		1,79	1,79
G9	1298,21	41,91	1 340,12
G10	689,37	30,38	719,75
G11	993,743	5,86	999,6
G13	2,37		2,37
G15	2,38	14,87	17,25
G16	4,76	2,68	7,44
G17	4,43	46,5	50,93
G18	108,69	4,52	113,21
G19	4,15	15,16	19,31
G20	179,3	262,36	441,66
G22		14,01	14,01
G24	6,52	60,74	67,26
	6536,65	520,95	7057,6

Figur 112. Tabell över osteologisk basregistrering. Volym (g) fördelad på grupp, brända och obrända ben.

Vedart

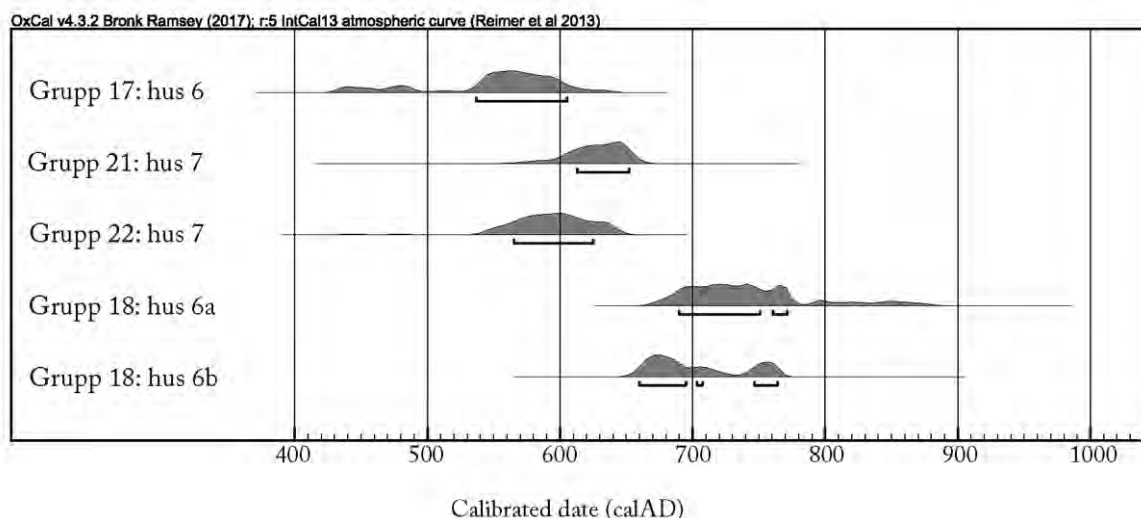
Fem kolprover från bränd ved har analyserats inför ¹⁴C-datering, prov 29, 47- 48 och 50-51 (Bartholin bilaga 8). Prov 29 bestod av träkol från en bränd, takbärande stolpe (10558) hörande till hus 6 Grupp 17. Provet visade sig bestå av tall från en max 50 år gammal stam. Prov 47 utgjordes av träkol från vad som tolkades som en bränd stolpe (14441) till hus 7 Grupp 21. Provet bestod av ved från tall men fibrernas struktur gör det tveksamt om det rör sig om rester från en stolpe eller från ett träd som vuxit på platsen. Till ¹⁴C-analys utvaldes en bit med en egenålder på max 25 år. Prov 48 bestod av träkol från en bränd plank (14463) tillhörande hus 7 Grupp 22. Veden härrör från en äldre stam av tall. Till ¹⁴C-analys utvaldes en bit med en egenålder på max 100 år. Prov 50 utgjordes av träkol från en bränd stolpe (13077) hörande till hus 6 Grupp 18 (b). Vedprovet bestod av gran, av en ca 0,15 m i diameter stor stolpe. För ¹⁴C-analys utvaldes en bit med en egenålder på max 10 år. Prov 51 bestod av träkol från en bränd plank (7355) från hus 6 Grupp 18 (a). Provet tillhörde en ung stam av tall. För ¹⁴C-analys utvaldes en bit med en egenålder på max 50 år.

¹⁴C-analys

Från norra Kungsgårdsplatån har fem kolprover från fyra huskontexter ¹⁴C-analyserats. Kolproverna är tagna från vad som tolkats utgöra förkolnat byggnadsvirke till respektive hus.

Prov	Grupp	Kontext-nr	¹⁴ C ålder	68, 2%	95, 4%
P29	G17: hus 6	10558	1507, 31	536AD (68.2%) 605AD	430AD (16.9%) 492AD 530AD (78.5%) 634AD
P47	G21: hus 7	1441	1418, 31	612AD (68.2%) 652AD	581AD (16.9%) 662AD
P48	G22: hus 7	14463	1471, 30	565AD (68.2%) 624AD	544AD (95.4%) 644AD
P50	G18: hus 6b	13077	1258, 30	690AD (58.3%) 750AD 760AD (9.9%) 771AD	670AD (83.6%) 778AD 790AD (6.8%) 830AD 837AD (5.0%) 866AD
P51	G18: hus 6a	7355	1316, 30	660AD (47.4%) 694AD 703AD (3.1%) 707AD 746AD (17.8%) 764AD	654AD (70.9%) 723AD 740AD (24.5%) 768AD

Figur 113. ¹⁴C-analyser från norra Kungsgårdsplatån. OxCal v4.2.4 Bronk Ramsey (2013); r: 5 IntCal13 atmospheric curves (Reimer et al 2013).

Figur 114. Diagram ¹⁴C-analyser från norra Kungsgårdsplatån. Kalibrering enligt tabell ovan.

5. Diskussion och grundläggande tolkningar

5.1 Inledning och syfte

Undersökningen är ett led i en långsiktig målsättning är att vidga och fördjupa kunskapen om den centrala Kungsgårdens historia. I detta fall utfördes riktade undersökningar på de bägge Kungsgårdsplatåerna och på planen nedanför dem.

Inför undersökningen fastställdes följande syften för delytorna i undersökningsplanen:

- Planen nedanför Kungsgårdsplatåerna rymmer sammanhängande ekonomiytor, det har tidigare visats övertygande av undersökningar 1957-58 och 2010. Delvis sammanfaller dessa kronologiskt med dateringar från Kungsgårdsplatåerna. Indikationer finns på hantverk i form av smide (medeltid) samt gjutning och textilhantverk (troligen 500-tal). Avsikten var att närmare söka förstå vilka aktiviteter som bedrivits och om de förändrats över tid i syfte att nå en mer komplett bild av aktiviteterna på en central gård.
- För den södra Kungsgårdsplatån var syftet att söka fastställa den tidigare delundersökta byggnadens fulla längd, att fördjupa kunskapen om dess olika konstruktioner samt att om möjligt avgöra om det rört sig om en eller två byggnader. Nya ¹⁴C-dateringar av byggnadsvirke ansågs kunna bidra till att revidera och komplettera kunskapen om en av de mest kända byggnaderna från yngre järnålder i Sverige.
- För den norra Kungsgårdsplatån visade undersökningen 2010 att själva platån delvis har en annan kontinuitet och historia än den södra. Det primära syftet 2011 var att söka avgöra platåns kontinuitet och lämningarnas karaktär ner till den vendeltida brandfasen och närmare avgöra den kronologiska relationen till det nedbrunna huset på södra Kungsgårdsplatån. Vidare syftade undersökningen till bättre kunskap om platåns stratigrafi och aktiviteter som bedrivits på platsen.

5.2 Specifika frågor och resonemang i ansökan till BWS

Undersökningen var vidare relaterad till ett antal specifika frågor och resonemang som ställdes i ansökan till Berit Wallenbergs Stiftelse (BWS):

- För närvarande finns det inga starka belegg för när en central gård etableras i Gamla Uppsala i form av exklusiva fynd, utmärkande byggnader och andra högstatusindikationer. Är det samtidigt som de stora högarna byggs under vendeltiden eller sker det tidigare? Det är i dagsläget kostsamt och orealistiskt att gräva ut Kungsgårdsplatåerna till ursprunglig marknivå för att finna de tidigaste faserna. Däremot kan ytor bredvid dessa, som inte täcks av tjocka yngre lager, generera äldre fynd och bebyggelseämningar som kan sprida ljus över frågan. Vidare visar undersökningarna 2011 att den norra Kungsgårdsplatån inte består av lika kraftiga lerlager som den södra Kungsgårdsplatån gör. Förhållandet öppnar för att spår efter äldre perioder kan befinna sig på betydligt grundare nivå.

- Den centrala del av komplexet som undersökts i större omfattning är den yngsta byggnaden på den monumentala södra Kungsgårdsplatån. Byggnaden har genom en serie ¹⁴C-analyser gett dateringar till ca 500-800. Det finns för närvarande inga data som tydligt visar var den vikingatida Kungsgården låg. Undersökningar bredvid Kungsgårdsplatåerna och på ytterligare två möjliga husplatåer i området, kan sannolikt bidra till ökad kunskap i denna fråga (dessa undersökningar är planerade att finansieras separat).
- Kungsgårdar är stora komplex och de två husterrasser som syns idag är bara toppen av isberget. De var en eller två, eventuellt samtida centrala byggnader som omgavs av ekonomibyggnader, hantverks- och köksytor mm. Andra samtida, yngre eller äldre betydande byggnader kan därför vara dolda under stående bebyggelse och gräsytor, alternativt vara förstörda av kyrkan och gravar på kyrkogården. Tidigare undersökningar av Kungsgårdsanläggningar i såväl Gamla Uppsala som Fornsigstuna och Hovgården på Adelsö har varit helt fokuserade på terrassbyggnader som mestadels undersökts i liten omfattning. I fallet husgrupp 2 på Helgö, där stora ytor av den centrala gården undersöktes, finns det en mångfacetterad problematik som gör den till en viktig men komplicerad parallell. Det finns kort sagt många luckor i kunskapen om mellansvenska Kungsgårdar som helhetskomplex.

5.3 Måluppföljning

Planen nedanför Kungsgårdsplatåerna

Undersökningsresultaten från detta delområde låg helt i linje med föregående års undersökningar såtillvida att materialet som var relaterat ekonomiska aktiviteter stärktes och den kronologiska bilden fördjupades. Det framkom mer spår av metallhantering och högttemperatursaktiviteter i form av förslaggad lera, högbrända ugnsväggfragment och smidesslagg. Materialet visade sig dock inte vara stort. Bortsett från en diffus högttemperaturanläggning verkar materialet snarare avspegla spår av metallhantverk från närbelägna verkstäder från olika faser som spänner från sen folkvandringstid till vikingatid, där utspritt avfall hamnat i fyllningen av gropar, stolphål och rännor.

Den tydligaste ekonomiska eller rituella aktiviteten rörde sig om spår av matberedande aktiviteter i form av ben från slakt och konsumtion, samt en relativt riklig förekomst av brända sädeskorn i vissa gropar. Materialet avspeglar rester av matberedning och kanske öltillverkning i en skala som inte finns på reguljära boplatser från den aktuella tiden, dvs. ca 500-750.

Ytan rymde tydliga spår av husbebyggelse från flera perioder i form av distinkta stenskodda stolphål. Framförallt präglades ytan av härदार och större gropar, vissa med spår av eldaktiviteter, återigen från folkvandringstid till tidig medeltid, med en betoning på perioden 450/500-600/650. Djurbensmaterialet och makrofossilmaterialet var rikt och mycket välbevarat. Det utgör en utmärkt grund för framtida studier av konsumtionsmönster och djurhållning, inte bara av vanliga husdjur utan även för fisk och vilt.

En distinkt skillnad från föregående års resultat var de tydliga spåren efter en senmedeltida Kungsgård, i form av en källare med rikt fyndmaterial. Den utgör den första distinkta profana lämningen från senmedeltid i Gamla Uppsala. Vidare lokaliserades även ett system med parallellt placerade rännor som verkar representera en omreglering av området under 700-tal till tidigt 800-tal (se vidare nedan).

I figur 115 presenteras en modell över olika faser på planen nedanför Kungsgårdsplatån. I modellen finns det en rad källkritiska osäkerhetsfaktorer som belyser kronologiska luckor. För närvarande är det exempelvis osäkert hur länge gropsystemet och de relaterade aktiviteterna existerar. Är det fram till dess att det vikingatida parcellsystemet anläggs eller inte? Likaså är det osäkert hur länge parcellsystemet från vikingatid existerar. Det har grävts om och modifierats minst en gång men kan inte stratigrafiskt knytas direkt till vikingatida fynd och daterade kontexter även om det förmodas att så är fallet. Den senmedeltida källaren (A4) samt lager som överlagras den kan däremot dateras väl då det finns tydliga överlagringar i kombination med bra fynddateringar och odling som kan kopplas till det historiska kartmaterialet.

Tidsperiod	Händelser
– 450	Boplatsspår i form av stolphål finns under kulturlager och härdar som överlagras av yngre arkeologiska objekt.
450/500-750/800	Gropsystem, härdar med intensiva köksaktiviteter och högtemperaturanläggningar samt spår av metallhantverk som primärt inte kan beläggas inom ytan men som bör ha bedrivits i närheten.
750-1000	Parcellering, härdsystem och troligen ugnar med spår av metallhantverk.
1000-1200	Härdar och enstaka stolphål samt fynd av järnslag.
1200-1500	En period utan distinkta spår av lämningar och aktiviteter.
1500-1600	Senmedeltida källare från en av Kungsgårdarna och stora nedgrävningar. Överges under tidigt 1600-tal.
1600-	Större tillväxt av homogena kulturlager vid foten av södra Kungsgårdsplatån. Efter hand som Kungsgårdarna förtätas under 1700-talet flyttar bebyggelsen närmare ytan och odling börjar. Under 1900-talet övergång till trädgårdsmiljö.
1963 –	Parkmiljö och fornlämningsområde.

Figur 115. Modell över karakteristiska faser från planen nedanför Kungsgårdsplatåerna.

Karaktären på aktiviteterna och typerna av lämningar i delområdet före 450/500 är fortfarande en fråga som inte kan besvaras väl. För detta krävs betydligt större undersökningsytor och att betydligt fler arkeologiska objekt ¹⁴C-dateras och knyts till tydliga huslämningar och grupper av härdar etc. I åkern norr om Kungsgårdsplatåerna och på norra Kungsgårdsplatån finns daterade boplatslämningar från omkring 100-400. Det är därför rimligt att vissa äldre stolphål och härdar på planen nedan Kungsgårdsplatåerna dateras till denna tid. Till sist kan det inte uteslutas förekomst av lämningar från äldre bronsålder eller till och med senneolitikum i området, något som indikeras av ¹⁴C-dateringar (Göthberg 2008; figur 41).

Vid undersökningen 2010 framkom flera gjutformsfragment (Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2015), vilka var de första gjuterifynden i området sedan ett gjutformsfragment för en spännbuckla hittades under kyrkan på 1920-talet (Nordahl 1996). Gjutformar är en spännande fyndkategori som kan ge viktig information om både platsens karaktär och hantverksverksamhet. Denna typ av fynd leder vidare till frågor om tillverkning och distribution av föremål i Skandinavien, vilket gav stora förhoppningar inför 2011 års undersökning. Gjutformsfragment och enstaka degelfragment tillvaratogs som ovan nämnts från kontexter daterade mellan 400/500-tal till 800/900-tal (kap. 4.1). Bortsett från en mindre högtemperaturanläggning, tolkad som

möjlig ässja (3690) men funktionsmässigt diffus, noterades inga distinkta koncentrationer av gjutformar, deglar eller slagg som motsvarar dumpningsområden från verkstäder likt Helgö, Birka eller mer rurala kontexter som Romarbo och Gene (Hallgren 2011). Likaså fanns det få eller inga fynd av flinta, brynen och skrotmetall som i större mängder brukar finnas i hantverkssammanhang. Att gjutformar och deglar tillvaratogs i så vitt skilda kronologiska kontexter kan bero på att det delvis rör sig om material från omgrävda kontexter, dvs. fragment från äldre perioder i vikingatida lager och fyllningar. Å andra sidan finns det spridda men säkra belägg på gjutning från folkvandringstid till vikingatid i Kungsgårdsområdet som helhet. Fynden kan därför indikera flera metallverkstäder från olika perioder nära undersökningsytan.

Från omkring 450/500 kan en sekvens av repetitivt anlagda gropar som överlappar varandra följas. De undersökta gropsystemen, med många överlagrande nedgrävningar, används åtminstone in i 600-talet, och troligen kan också flera andra till stor del inte undersökta nedgrävningar föras dit. En nedgrävning har också tolkats som ett möjligt grophus.

Nedgrävningarna är generellt tolkade som varierande typer av processanläggningar. Kolrika lager i botten på vissa och tjocka askklumpar i andra tyder på mycket eldning, där det i vissa fall genererats tjocka asklager som grävts ut vissa gropar och hamnat som fyllning i andra. Bortsett från några få exempel saknades distinkta spår efter högintensiv eldning i merparten av nedgrävningarna. Lerfodrade nedgrävningar eller med spår av lågintensiv eldning i botten, tyder snarare på en koppling till hantering och beredning av mat och dryck.. Den rika mängden djurben med en jämn fördelning av mat- och slaktavfall, indikerar en aktiv hantering av djurkroppar med också dumpning av matavfall. Däremot saknades typiska skärvstensfyllda och samtida matlagningshärdar, vilka troligen grupperats på andra ytor. En koncentration av denna typ av härdar, som relateras till lager med en rik förekomst av ben, har undersökts ca 70 meter söder om undersökningsytan (Göthberg 2008, s. 29f.). Ett förslag till de aktuella groparnas funktion är att de använts för t.ex. öltillverkning, en process som t.ex. satt avtryck i de tydliga koncentrationerna av korn. Öltillverkning kräver eldning för både torkningen av malt, rostningen av korn och i brygningsprocessen (Ekblom bilaga 7). Den stora mängden klumpar av aska (registrerad som leraska) i vissa objekt och den stora mängden förkolnade sädeskorn, indikerar att en viss lågintensiv eldning skett i stängda utrymmen under lång tid. Tolkningen grundas på att intensiv eldning med god syretillgång brukar generera lite aska. Vissa av groparna skulle t.ex. kunna vara anläggningar i vilka man haft glödbäddar eller eldat försiktigt för att torka malt, rosta korn eller kanske röka kött. Vid exempelvis öltillverkning torkas malkornen i temperaturer mellan 80-200 grader beroende på vilken smak och färg man ville ha på ölen. Olaus Magnus beskriver 1566 att detta skedde genom att kornen lades på tygskynken som placerades över stora ugnar (Olaus Magnus 1555/1976). Hursomhelst antyder de många och återkommande omgrävda groparna på en intensiv verksamhet. Groparna är i äldre än de undersökta byggnaderna på norra och södra Kungsgårdsplatåerna (där den äldsta bebyggelsens karaktär och datering inte är klarlagd). Kanske är de, utan av vara klassiska monumentala strukturer eller elitindikationer, en proxy för när en central gård upprättas och de ekonomiska aktiviteterna på en mycket stor gård organiseras och bedrivs.

Under 700-talet sker det en markant omstrukturering av ytan i form av en trolig parcellering i form av parallellt placerade rännor som delvis grävts om och vidare kan kopplas till minst en hägnad (kap. 4.1, A6). Parallellt placerade rännor i yngre järnålderskontexter brukar definieras som ett urbant drag och har veterligen inte noterats i agrara sammanhang i Mälardalen. De saknas även från de stora undersökningarna av yngre järnålderns bebyggelse i östra Gamla Uppsala (muntlig uppgift Hans Göthberg). Härdar lokaliserade mellan rännorna indikerar att området

fortsätter att vara en ekonomiyta samt att rännorna inte ingår i ett odlingssystem. De sammanfaller dessutom med en omstrukturering av Kungsgården som vi kan se genom att husen på norra och södra Kungsgårdsplåtåerna brunnit ned och inte ersatts. Parcelleringen under 700-talet är tecken på en strukturell omvandling av Kungsgården som sammanfaller med övergivandet av hallbyggnaden på södra Kungsgårdsplåtån och markanta bebyggelseförändringar på den norra dito. De representerar en ny strukturell företeelse för boplatser i Mellansverige som har sina närmaste motsvarigheter i urbana miljöer. I kombination med dikessystem från troligen 700-talet, som undersökts norr om norra Kungsgårdsplåtån (Alström & Duczko 1996), kan de möjligen vara tecken på en omvandling eller komplettering/utvidgning av Kungsgårdsområdet. Har området gått från att vara en distinkt, avgränsad storgårdsmiljö av exceptionellt slag till en mer offentlig central plats, med strukturell inspiration från de tomtindelningar som identifierats på Birka och Ribe etc. (Ambrosiani 2013; Croix 2014)?

Satt i relation till tidigare undersökningar, särskilt 2005 års undersökning väster om kyrkan, pekar 2011 års resultat på matrelaterade gropsystem och härdar, varvade med mindre stolpbyggda ekonomibyggnader och benrika kulturlager. Lämningarna kan följas utmed en närmare 100 meter lång sträcka från foten av Kungsgårdsplåtåerna fram till kyrkohöjden (Göthberg 2008). Fortfarande har bara mindre partier områdets totala utbredning undersökts arkeologiskt, men den täta koncentrationen av arkeologiska objekt från undersökningarna 2005 och 2010/2011 indikerar omfattande aktiviteter relaterade till mat och kanske dryck vid foten av de stora plåtåerna. Detta är som ovan nämnts inte norm för en yngre järnåldersbebyggelse. Lämningarna från planen nedan Kungsgårdsplåtåerna är långt ifrån monumentala, men de avspeglar en intensitet och storskalighet i ekonomin som kompletterar bilden av en Kungsgård. Platsen kan ha fungerat som ett centrum, där matberedning för större grupper av människor skett återkommande.

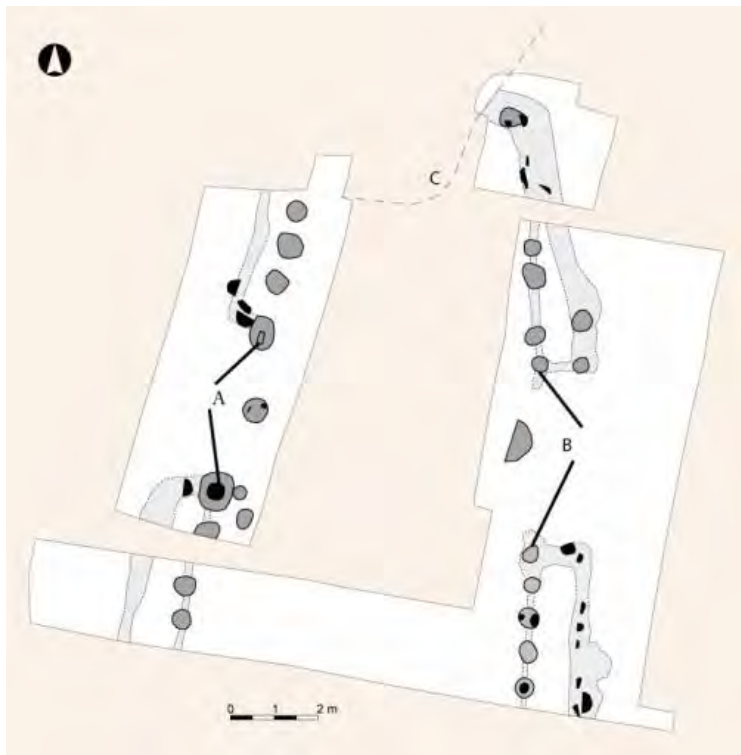
Under vikingtiden omregleras området och de arkeologiska objekten tycks vara färre. Som helhet går det emellertid inte att säga att ytans primära roll och relation till Kungsgården har förändrats dramatiskt. Parcelleringen är högtintressant men det finns inte distinkta spår av hantverk eller andra intensiva aktiviteter som genererat en tydlig kulturlagertillväxt och stora mängder avfall.

Ytans karaktär under tidig medeltid är oklar och för närvarande förefaller det vara ett en del av det centrala domkyrkoområdet. I praktiken kan det mycket väl ha haft samma roll som under järnåldern, dvs. ett område för olika ekonomiska aktiviteter, hantverk och vissa ekonomibyggnader.

Från högmedeltiden saknas det tydliga lämningar på ytan och dess specifika funktion är osäker. Däremot verkar den under 1500-talet och fram till 1600-tal ligga nära en gård, vars förhållandevis rika hushållsavfall och rivningsmassor återfanns i källaren A4. Rivningen som sker under tidigt 1600-tal är en tid som är intressant av flera skäl. Bland annat omstrukturerar Karl IX Kungsladugården i Uppsala år 1609, vilket innefattar både Ultuna och den medeltida ladugården (Hebbe 1936). Det är en regleringsprocess som verkar sammanfalla med övergivandet av den aktuella källaren, vilket är något som bör utredas närmare. Därefter är kanske Kungsgårdarna i dåligt skick fram till 1647 då stora nyinvesteringar sker i och med att Kungsgården blir förläning och säteri för överstelöjtnant William Nisbeth vid Upplands regemente (SBL, band 27, 1990-91, s. 61).

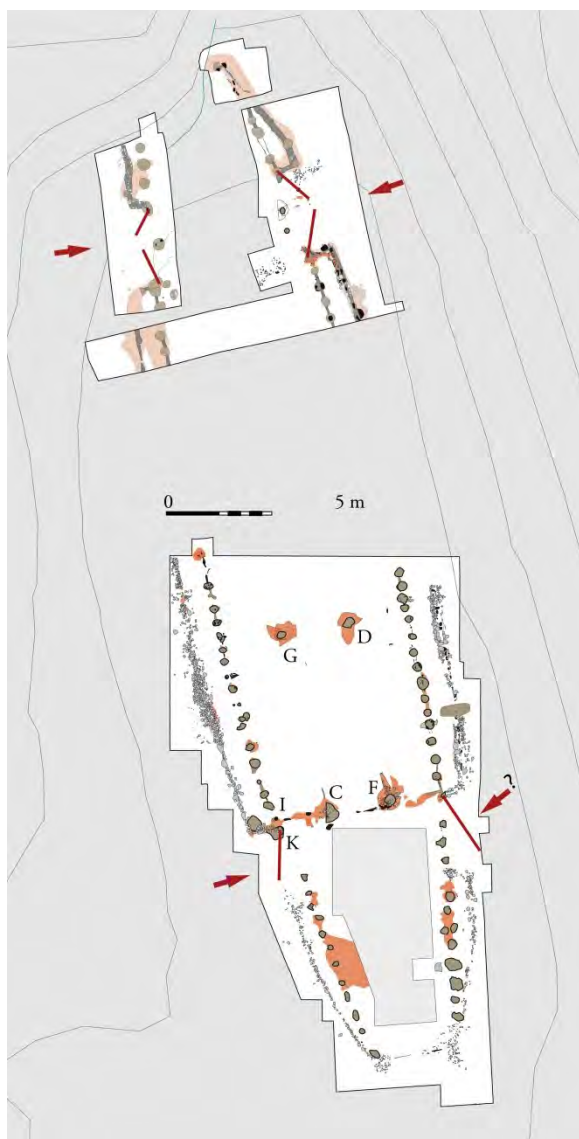
Hallen på södra Kungsgårdsplatån

Undersökningen på södra Kungsgårdsplatån har tydligt visat att platåns norra del har grävts av, något som också rent okulärt kunde misstänkas (figur 116). Platån bör därför ha varit längre än vad den är idag. Det kan inte sägas hur mycket längre den varit, men det kan mycket väl röra sig om 10 m. Avgrävningen har också delvis skadat hallen norra gavel. Hypotesen om att det handlar om en och inte två byggnader har bekräftats vid undersökningen. Dessutom har det kunnat beläggas att byggnaden varit 10 m längre än vad som tidigare antagits. Hallens yttre mått är 50 m lång med en bredd av 4-12 m. Dateringen av hallen har reviderats. Större kunskap om hallens konstruktion har uppnåtts, hallens ingångar med portar har identifierats och ökad detaljkunskap om hur dess yttervägg varit konstruerad. Mer kunskap om hur platån byggts har utvunnits av olika sektioner (figur 54, 56, 58, 60), och den tyder på att platån utvidgats och omorienterats inför byggandet av hallen. Därutöver har oförutsedda men viktiga resultat nåtts beträffande frågan om hallens brand och efterföljande handlingar med starka rituella inslag.

Figur 116. Planen visar hallen N del. Ingångar har markerats med dörrblad (A, B). C markerar platåns avgrävning.

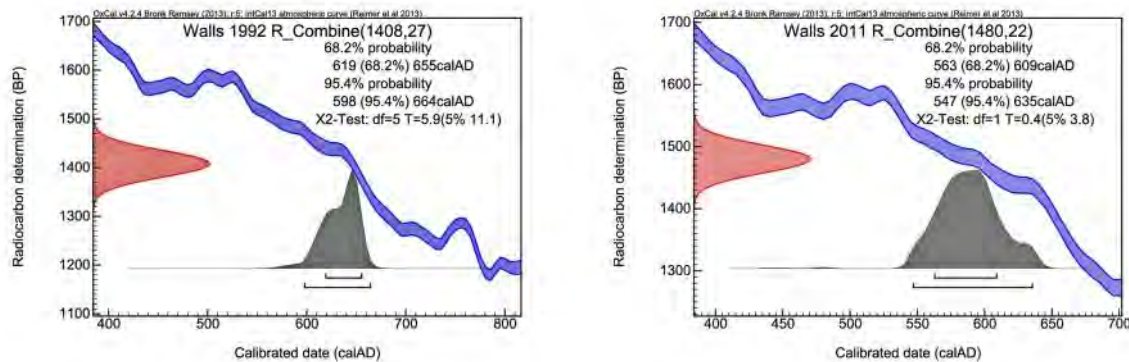
De två parallella konstruktioner som identifierades 1990-92 kunde bekräftas av undersökningen 2011. Det rör sig om fundamentsrännor (avlånga dikesformade nedgrävningar), som grävts och anlagts i lerlager. Den inre byggnadskonstruktionen har bestått av en flätverkswägg där det med ca 80 cm intervall stått stående virke, företrädesvis i form av halvklover på ömse sidor om flätverkswäggen. Att det rört sig om en flätverkskonstruktion mellan två stolprader framgår av Nordahl (1993, s. 61), däremot inte att det rört sig om halvklover. Den yttre byggnadskonstruktionen är inte klarlagd fullt ut, men verkar ha rymt en konstruktion av tätt stående blandat virke, bl.a. olika klovor, plank och stolpar nedsatta i fundamentsrännan som fyllts med småsten. Tillsviare verkar konstruktionen sakna flätverk även om lerklining påträffades. Grövre byggnadsvirke uppträder oftast i rännans utsida (figur 55, 59). Vi tolkar de båda parallella konstruktionerna som två delar av byggnadens yttervägg.

Figur 117. Undersökta delar av södra Kungsgårdsplatåns hall. Littera C-D, F-G och I, K markerar särskilt kraftiga stolphål i hallens södra del undersökta 1990-92 (Hedlund 1993; Nordahl 1993). Pilarna markerar ingångar försedda med dörrblad (efter Ljungkvist & Frölund 2015, s. 15, fig. 7).

Hallens yttervägg har bestått av en yttre och en inre del, och de har åtminstone delvis varit olika konstruerade. Det bör vidare påpekas, att de bägge väggdelarna går samman och bildar en gemensam konstruktion vid ett par olika punkter i byggnaden. Dessa punkter utgörs av byggnadens fyra ingångar och portar och av dess gavlar. Förhållandet framgår redan av 1990-1992 års undersökning (figur 2; Duzcko 1993, s. 120-121, figur 33). Det betyder att de avbrott i konstruktionernas utbredning som undersökningen 1990-1992 argumenterade för som stöd för en teori om två byggnader, i själva verket är ingångarna till hallen. Det norra schaktet 1990-1992 visade sig också ha placerats mitt i hallens nordöstra ingång.

Hallbyggnaden har haft fyra ingångar, parvis placerade med två i den södra och två i den norra delen. Ingångarna är omkring 3 m breda och är indragna till det inre väggglivet. Ingångarnas breddmått tillsammans med förekomsten av en stolpe placerad mitt i ingången (figur 47; figur 50, 3890; figur 59, 2817) tyder på att det rör sig om portar med dubbla, ca 1,5 m breda dörrblad. Ingångarna, särskilt den nordvästra, är också framhävda genom fynd av speciella portbeslag som det hakgångjärn som framkom där. Portklappen påträffades visserligen rumsligt sett nära den nordöstra ingången, men stratigrafiskt på en nivå som föregår hallens anläggningslager (45). Konstruktionens stora enhetlighet visar därför enligt

Figur 118. Diagram T.v. OxCal-analys av sex ¹⁴C-dateringar från undersökningen 1990-92 (figur 4). Proverna består av förkolnat trä från yttre och inre väggdel. Vedart okänd. Diagram T.h. OxCal-analys av två ¹⁴C-dateringar från 2011 års undersökning, prover bestående av stående, förkolnat byggnadsvirke av tall från yttre och inre väggdel. Analysen har utförts med hjälp av OxCal R_Combine-funktionen. I funktionen kan datum kombineras och ett Chi2 (χ^2) test utförs. OxCal v4.2.4 Bronk Ramsey (2013); r: 5; IntCal13 atmospheric curve (Reimer *et al.*, 2013). Efter Ljungkvist & Frölund 2015, s. 15, fig. 9a.

vår mening med önskvärd tydlighet att det rör sig om en byggnad i form av en hall. Den enhetliga layouten, identifieringen av fyra portar tillsammans med väggdelarnas sammangående vid gavlar och ingångar, gör att teorin om två byggnader inte kan upprätthållas. Det innebär också att den serie av ¹⁴C-analyser med dateringar mellan ca 500-800, inte kan ses som stöd för två olika byggnader. Snarare representerar ¹⁴C-analyserna olika händelser under den tid hallen existerar samt aktiviteter som skett på platsen efter att den gått ur bruk.

En central fråga i sammanhanget är, när byggs och när överges hallen? Frågan har inget enkelt eller entydigt svar. En kombinationsanalys av ¹⁴C-värden från 1990-92 respektive 2011 (figur 118 ovan), visar att byggnadsvirket kan dateras till perioden ca 550-650. Ses enbart till ¹⁴C-värdena från 2011 är 563-609 calAD den daterade perioden. Skillnaderna mellan diagrammet till vänster och till höger kan förklaras med skillnader i de okalibrerade ¹⁴C-värdenas felmarginaler; det skiljer upp till 40 år i felmarginal (figur 119; figur 70). Det verkar därför som att hallen byggs i slutet av 500- eller i början av 600-talet.

Lab-nr	BP	Lab-nr	BP
Ua-3090	1415±70	Ua-3091	1435±60
Ua-3092	1340±70	Ua-3093	1495±60
Ua-3095	1305±65	Ua-3100	1430±70

Figur 119. ¹⁴C-värden från 1990-92 års undersökning.

När det gäller hallens övergivande, borde material som direkt kan knytas till branden erbjuda den bästa dateringsmöjligheten. Det brända, förkolnade stående virket och den mycket hårt brända, ibland förglasade och förslaggade lerkliningens vittnar mycket tydligt om branden. Efter branden har särskilt utvalda delar av byggnadsvirket tagits bort medan andra lämnats kvar, och i de större stolphålen har kvalificerat järnsmide och obrända djurben deponerats tillsammans med fyllnadsmassorna. Ett antal mindre depositioner av obrända djurben främst i form av kranier har påträffats. De obrända djurbenens placering ovanpå de brända byggnadslämningarna visar att deponeringen skett efter branden. Gjorda ¹⁴C-dateringar visar

att deponeringar skett vid åtminstone två olika tillfällen efter byggnadens brand. I avsaknad av sådant material, ger för tillfället den äldsta bende-positionens datering ett riktmärke. Men de-positionen daterar en händelse som ägt rum på okänt tidsavstånd från branden. Bende-positionen, som var placerad ovanpå en väggränna, har fått en datering till 772-876 (calAD, P100, figur 70 ovan). För närvarande anvisar ¹⁴C-värdena att hallen varit i bruk från ca 550/610 till som tidigast ca 770.

Det övriga fyndmaterialet från hallen är begränsat eftersom den verkar ha ”städats” efter övergivandet. Fyra fynd är emellertid särskilt intressanta. Det rör sig om fyra pärlor av vilka samtliga dateras till Petrés pärlhorisont P5 (Petré 1984). Pärlorna brukar grovt sett placeras i 700-tal men Johan Callmers ingående pärlstudier i kombination med den detaljerade stratigrafien i Ribes kulturlager, visar att denna synnerligen moderlaterade pärlfas kan placeras mellan 725-760 (Callmer 2007). En av pärlorna är dessutom kraftigt bränd och kan därför med stor sannolikhet kopplas till branden. Därutöver kan ett bågspänne i järn av s.k. finsk typ också knytas till denna fas. En viss reservation får dock göras med en atypisk karneolpärla funnen utan säker kontext i området. Fyndtendensen pekar därmed mot att få eller inga föremål kan knytas till hallen efter 760.

De stratigrafiska iakttagelserna från 2011 års undersökning av södra Kungsgårdsplatån kan sammanfattas till följande händelser:

Tid	Händelser
550-610	Ett upp till 1 m tjockt lerlager har lagts ut över andra, äldre lager. Därefter har i lagret konstruktionsdelar till väggar, tak och portar tillhörande en 50 x 4-12 m stor hallbyggnad anlagts.
610-770	I konstruktionerna finns förkolnat stående byggnadsvirke som avslöjar att hallbyggnaden brunnit. Efter branden har särskilt utvalda delar av byggnadsvirket tagits bort och i dess ställe har jordmassor, kvalificerat järnsmide och djurben deponerats. Därefter täcks hela byggnadslämningarna med lera.
770-870 & 1020-1150	Obrända ben från husdjur, särskilt kranier av nöt, har deponerats över hallen.
1200-1300	Fynd av högmedeltida spännen kan knytas till spår av en eventuell mindre byggnad från undersökningen 1990-92 samt källaren på norra Kungsgårdsplatån
1700-1800	Spår av hägnader kan sättas i samband med 1700-1800 talens kalvhagar. Det översta lerlagret bearbetas och/eller plöjs.

Figur 120. Dokumenterade händelser på södra Kungsgårdsplatån i tidsföljd.

Norra Kungsgårdsplatån

Från norra Kungsgårdsplatån nåddes detaljerad kunskap om olika faser av platån från tiden före 600-talet till modern tid. Närmare ny kunskap om bebyggelse lämningarna före 600-talet nåddes inte. Tyvärr gick det inte heller att närmare avgöra till vilken fas platån/terrasseringen ska knytas. Det kan bara konstateras att den existerar under 600-talet. Orsaken till att dessa målsättningar inte nåddes var att den mycket komplicerade stratigrafien som gjorde det omöjligt att nå de äldsta nivåerna inom den utsatta tiden för undersökningen (kap. 4.3, grupp 25). Av antikvariska skäl ansågs det inte vara försvarbart att gräva bort de övre lagren i hög takt eftersom det visade sig att deras vetenskapliga potential och komplexitet var hög. Platån rymde inte bara extraordinära byggnader och hantverk från vendeltid, den visade sig även hysa lämningar efter vad som kan tolkas vara 1300-talets fogdegård i Gamla Uppsala.

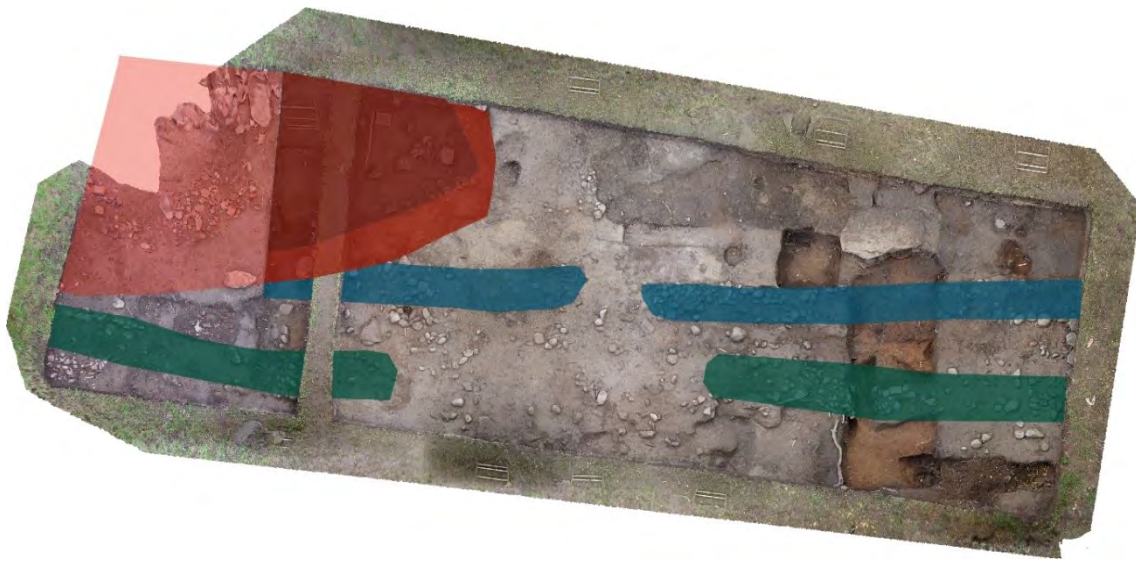
Det kunde konstateras att 2010 års vendeltida lämningar representerade två nedbrunna hus vars konstruktionselement och datering var samtida med den undersökta hallen på södra Kungsgårdsplatån. Hantverksindikationerna kunde kontextualiseras i betydligt högre grad då samtliga spår kunde knytas till hus 7 som uppförts under 600-talet. Lämningarna av denna byggnad undersöktes i betydligt mindre omfattning än hus 6. Det kunde dock konstateras att den använts för en rad olika hantverk i form av främst järnsmide och bearbetning av halvädelsen granat, men i någon mån även för glashantering, troligen pärltillverkning och för kamtillverkning. Den konstaterade granatbearbetningen förefaller för närvarande vara unik ur flera aspekter. För det första rör det sig om primärbearbetning av granater då rågranater frampreparerats ur mineralen biotit. För det andra rör det sig om granater från troligen svenska östkusten och inte asiatiska granater (se referenser i Ljungkvist, Sarén Lundahl & Frölund 2017). För det tredje är detta troligen den första gången i Europa som bearbetning av granater kan knytas till en specifik byggnad/verkstad.

Figur 121. Granater från hus 7 på norra Kungsgårdsplatån. Foto: Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

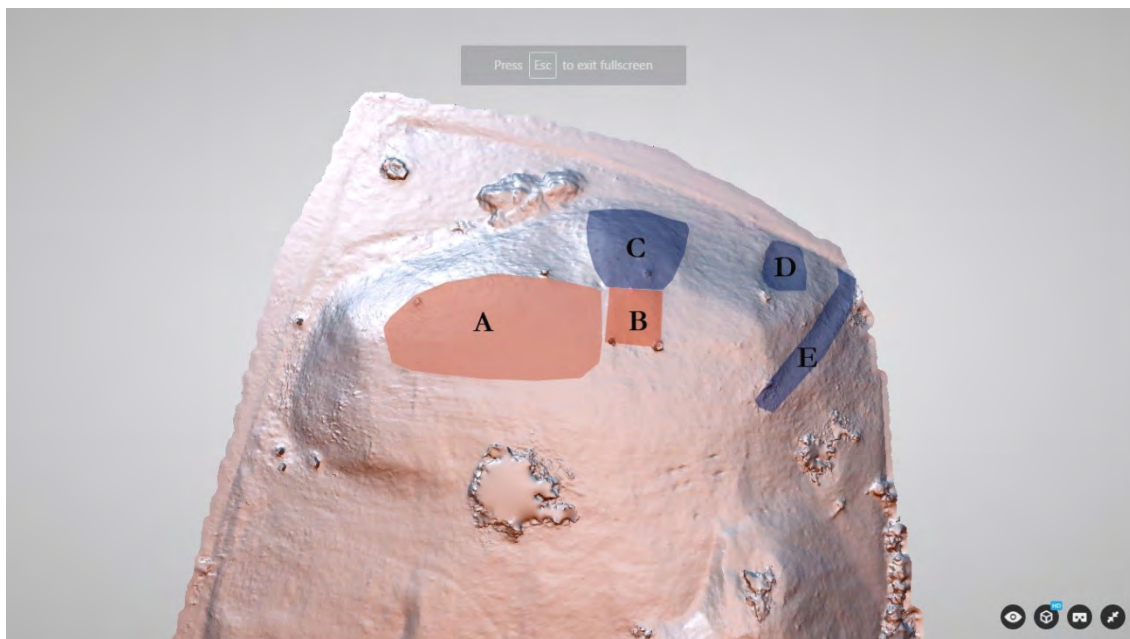
Fyndet av granater var en bidragande anledning till att undersökningen skedde på högre detaljnivå. På en yta av 3 m² samlades över 600 granater in, merparten framkom genom finmaskig vattensällning (2 mm). Det mycket höga antalet granater på ytan var uppseendeväckande. I en liten exponerad del av husets golvlager, belägen ca 10 m från den stora koncentrationen, lokaliserades ytterligare en koncentration av granater från samma stratigrafiska nivå (kapitel 4.3, Grupp 20). Huset som granaterna påträffades i, kan utifrån platåns yta bedömas vara närmare 40 m långt, vilket är rimligt med tanke på den välbyggda väggkonstruktionen. Det kan betyda att tiotusentals granatflisor finns bevarade i husgolvet om man utgår från mängden i de undersökta golvlagren och kunskapen om var de dök upp i undersökningsschaktet.

Det yngre hus 6 är en mycket välbyggd konstruktion men förvånansvärt få fynd kan relateras till byggnaden i jämförelse med det äldre huset. Byggnadens konstruktionselement rensades fram på ytan men de välbevarade väggdetaljerna hann inte undersökas i detalj. Potentialen för att undersöka välbevarade, förkolnade byggnadselement är dock synnerligen hög. Huset förefaller representera en omläggning av aktiviteterna på den aktuella platån under sent 600-tal men vilken roll detta yngre hus haft är en fråga som återstår att besvara. Byggnaden kan inte knytas till hantverk, men den är alltför välbyggd och centralt placerad för att ses som en ordinär ekonomibyggnad. Samtidigt bör de inte betraktas som den centrala hallbyggnaden eftersom den är samtida med hallen på södra kungsgårdsplatån.

Figur 122. Schaktet på norra Kungsgårdsplatån vid undersökningens slutfas. Mörkröd yta med ljusare kant är den medeltida källargropen med yttre negravningskant. Ljusröd färg den förmodade utbredningen av källaren i schaktet (vilket innebär att rännan för hus 6 skadats/grävs bort). Blå färg, det yngre vendeltida husets (hus 6) identifierbara väggränna. Grön färg, det äldre vendeltida husets (hus 7) identifierbara väggränna.

I jämförelse med södra Kungsgårdsplatån rymmer den norra fler indikationer på aktiviteter från vikingatid och tidig medeltid, då ben och en pärla daterade till vikingatid tillvaratogs i lager som täckte de nedbrunna husen och andra möjliga byggnadsspår från vendeltid (Grupp 11). Det har däremot inte påträffats starka belägg för mera omfattande vikingatida konstruktioner, distinkta avsatta lager eller markanta inslag av fynd från perioden ca 750/800-1250/1300. Det är en tämligen lång period jämfört med de tydliga lämningarna efter hus 6 och 7, som spänner över en avsevärt kortare tid.

Figur 123. Spår efter fysiska förändringar av norra Kungsgårdsplatån som kan kopplas till medeltid eller senare. Fotogrammetribaserad terrängbild av Daniel Löwenborg, Uppsala Universitet.

A: Förhöjd terräng strax norr om parstugan som troligen kan kopplas till en betydande medeltida konstruktion.

B: Cementgjuten källargrund, troligen med ett ursprung i 1800-talet då den sammanfaller med en byggnad på laga skifteskartan.

C: Förhöjning av jord på platåns sluttning, troligen utkastad vid källarbygget (C).

D: Fördjupning, möjligen jordtäkt från vägreparationer.

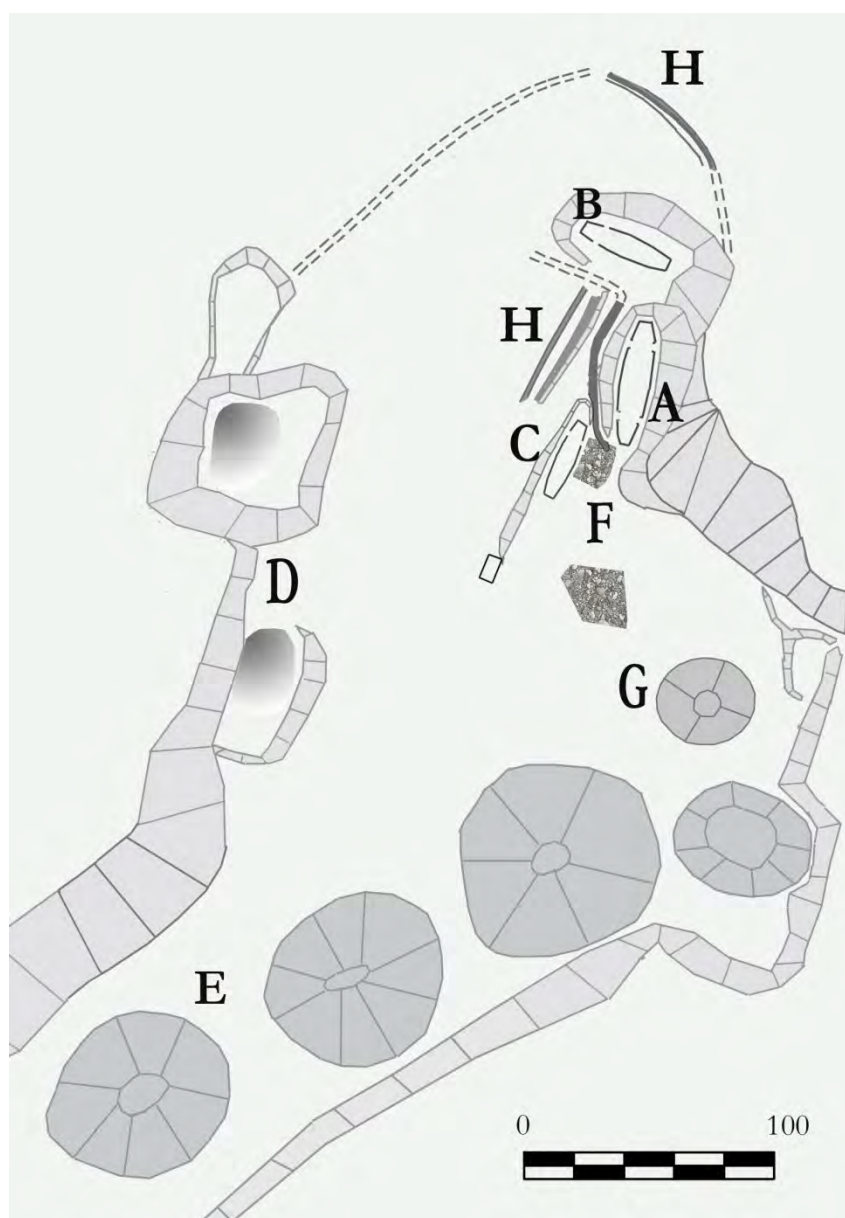
E: Odaterad hålväg.

Undersökningarna 2010 på norra Kungsgårdsplatån avslöjade smärre spår av medeltida aktiviteter i form av en stensyll och fynd av sölja, fönsterglas och sporrtrissa (Frölund, Ljungkvist & Göthberg 2015, s. 24ff.). Det fanns emellertid inga tidigare belägg för en medeltida storgård på platån. Det fanns i synnerhet inte stora källare eftersom spåren av sådana i stort sett suddats ut från markytan sedan 1600-talet. Den aktuella 1300-talsgården, som saknar tydliga spår av kontinuitet in i 1400-talet, är den första stora profana miljön från högmedeltid som hittats i Gamla Uppsala och som därmed kompletterar spåren efter en senmedeltida gård på planen nedanför platåerna (se ovan). Den kan vidare kopplas till namngivna personer i medeltida brev (se kap 3.3) och kan ha övergivits vid tiden för de stora förändringarna av maktförhållandena i Skandinavien vid 1300-talets slut. Den sista fogden i Gamla Uppsala nämns 1388, året innan Margareta av Danmark avsätter Albert av Mecklenburg och senare initierar Kalmarunionen. I likhet med de delundersökta huslämningarna från vendeltid har 1300-talets lämningar ytterst hög kvalitet och potential. Förutom behovet av stratigrafisk dokumentation medför fyndmaterialets karaktär, mängd och bevaringsgrad att sällning är nödvändigt för att få en full förståelse av hantverket, konsumtion av fågel och fisk samt för tillvaratagandet av ett stort inslag av småfynd i form av ströningar, tärningar, mynt och fönsterglas.

I platåns översta lager undersöktes lämningarna efter den gård som fanns på platsen fram till rivningen 1963. Undersökningen kunde fastställa en datering tillbaka till andra hälften av 1600-talet då huvudbyggnaden uppförts. Det kunde även påvisas hur aktiviteter sedan gårdens etablering, lett till att spår efter framförallt den medeltida bebyggelsen suddats ut genom att källargropar fyllts igen och eventuella stenmurar och stora syllar tagits bort. Såväl aktiviteterna

som strukturerna på den norra Kungsgårdsplatån skiljer sig markant från den södra dito. I undersökningsschaktets östra del framträdde naturlig åssand direkt under golvlager och utjämningslagren hörande till hus 6 och 7, medan det i norr och väster finns metertjocka terrasseringslager. Norra Kungsgårdsplatån är i högre grad än den södra snarare en jättelik terrasseringslager. Den är dessutom till skillnad från den södra platån kraftigt bebyggd och topografiskt omformad i två omgångar efter järnålder, först under 1300-talet och sedan från 1640-talet och framöver. Platåns form har med andra ord modellerats om vid ett antal tillfällen. Med utgångspunkt från bland annat den nya kunskapen om platån, går det att urskilja en rad störningar/förändringar av järnålderns platå. Det krävs betydligt flera undersökningar, såväl övergripande i form av karteringar som detaljerade stratigrafiska undersökningar för att erhålla en fullständigare bild av platåns uppbyggnad och historia.

5.4 Nya steg mot en helhetsbild

Figur 124. Kungsgårdens struktur under vendeltid. Här ingår även tolkningar baserade på undersökningsresultat från 2013 & 2015.

A: Stora hallen på södra Kungsgårdsplatån.
 B: Verkstadsbyggnad å norra Kungsgårdsplatån.
 C: Verkstad på västra terrassen (byggnader inte kända).
 D: Två koncentrationer av gravar vid Prästgården.
 E: Kungshögarna & Tingshögen på Högåsen.
 F: Två partier med stenläggningar, troligen knutna till vägar/innergårdsområden.
 G: Den skadade nordhögen inkapslad av östra terrassen från 1100-talet.
 H: Identifierade vägar med hypotetisk utbredning. Den N konstruktionen är daterad. (efter Ljungkvist & Frölund 2015).

Undersökningen 2011 har genererat omfattande ny kunskap om Kungsgårdsområdet i Gamla Uppsala, och är en de största forskningsundersökningarna som gjorts i området. Den omfattar dock mindre än 300 kvadratmeter av ett bebyggelsekomplex som grovt uppskattat kan uppgå till 5 hektar. Därtill har enbart ett selektivt antal arkeologiska objekt undersökts och i huvudsak har de äldsta lagren inte nåtts, i synnerhet på de norra och södra Kungsgårdsplatåerna.

Undersökningen har starkt bidragit till att skapa en aktivitetsrelaterad och kronologisk identitet för tre delytor som vilka samtliga bär spår efter mer än tusenåriga aktiviteter. Vad gäller Kungsgården under vendeltiden är det nu möjligt att definiera aktiviteter och roller för samtida ytor:

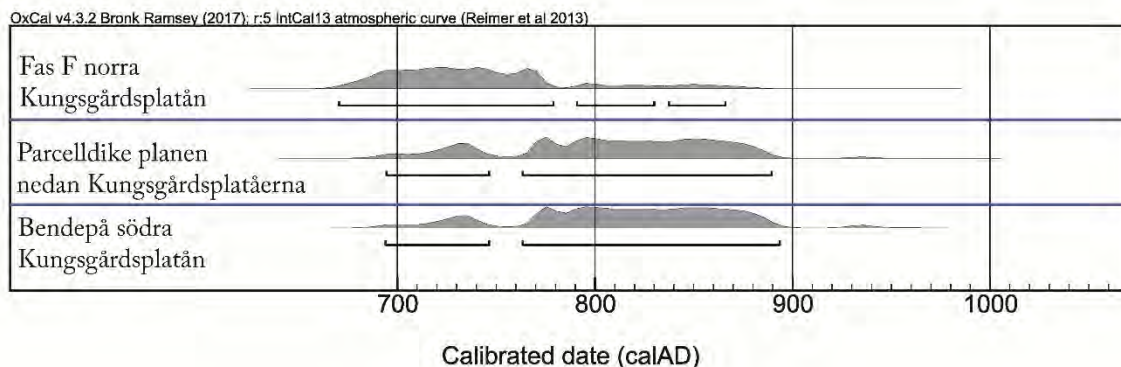
1. Hallen på södra Kungsgårdsplatån såsom en arkitektoniskt enastående och monumental byggnad är sannolikt den officiella byggnaden.
2. På norra Kungsgårdsplatån följs stora, monumentalt placerade verkstadsbyggnader av en stor byggnad med oklar status.
3. Identifierade stora köksområden vars intensitet i sig är en monumentalitet även om den inte välver sig ovan markytan som platåer och gravhögar.
4. Placeringen av andra ytor från tidigare undersökningar i ett sammanhang.
5. Undersökningarna har skapat nya frågor för andra delar av Kungsgårdsområdet, vilket resulterat i nya undersökningar.

Undersökningen har stärkt bilden av Kungsgårdsmiljön under vendeltid som både monumental och vidsträckt, vilket i sig inte är någon nyhet. Värdet ligger snarare i fördjupade kunskaper om hur miljön sett ut under olika faser. Området har visat sig mer varierad och mångbottnad än någon kunnat ana. Områdets forntida makthavare har helt enkelt investerat och planerat området i en omfattning som gör det ytterst svåröversäglbart. Det finns från olika faser tydliga paralleller till exempelvis gårdsstrukturer och arkitektur, men skalan på de materiella yttringarna i kombination med hur lite som undersökts, gör att referenserna till andra platser och strukturer från olika tider blir ytterst komplicerad. Att närmare reda ut strukturer och analogier under olika faser kräver en rad artiklar och monografier. Därtill leder varje ny undersökning till betydande upptäckter som resulterar i rockader i tolkningsunderlaget. Tolkningarna av Gamla Uppsalas Kungsgård kommer med andra ord svårligen stagnera under de kommande decennierna. Gamla Uppsala är mest känt för att vara en kunglig domän från järnålder till medeltid i kombination med förkristen kultplats, tingsplats och ärkebiskopssäte. Fortfarande äger Statens Fastighetsverk och Svenska kyrkan området mest centrala delar, ett arv som i princip kan spåras tillbaka minst 1500 år.

Kungsgårdsmiljön under vendeltid har definitivt en officiell prägel, främst representerad av hallbyggnaden. Gårdsmiljön som helhet verkar emellertid inte vara ett öppet och officiellt landskap som dagens parkmiljö är. Kungsgården är en hallmiljö, ett verkstadsområde som har spår av flera andra verkstäder (se Ljungkvist, Frölund & Sarén Lundahl 2017). Därtill är det ett synnerligen aktivt område för hanteringen av animal- och växtprodukter och en rad hantverk utöver de som rör metaller och mineraler. Såsom det visats tidigare flyter därtill bebyggelsen i princip ihop med gravarna (Ljungkvist & Frölund 2015). Miljön verkar med andra ord ha varit mycket förtätad men utan den symmetriska struktur man t.ex. finner i Lejre och Tissø i Danmark (Christensen 2015; Jørgensen 2009).

Vendeltidens monument och verksamheter har satt synnerligen stora avtryck som fortfarande är markanta i landskapet. Under markytan syns den även i anläggningsfrekvensen där sen folkvandringstid och vendeltid dominerar bland i synnerhet ¹⁴C-dateringarna. Här står vikingatidens lämningar i stark kontrast. Från södra Kungsgårdsplatån är de arkeologiska

lämningarna från perioden helt frånvarande och det enda som återfinns är enstaka fynd och djurbensdeponeringar, och samma tendens märks också på den norra Kungsgårdsplatån. Alla de aktiviteter som skapat avtryck i form av gropar och lager har minskat kraftigt eller upphört helt på platåerna.

Figur 125. ¹⁴C-diagram över samtida händelser från olika delar av Kungsgården.

Dateringar från de olika delområdena pekar på att något dramatiskt sker i Kungsgårdsområdets struktur under sent 700-tal. Husen på de norra och södra platåerna bränns ner. Husen i sig dateras främst av virke, men inget av de minst fyra närmare daterbara föremålen från södra platån dateras efter 760 och brandtomterna försluts av lager eller täcks av depåer från sent 700- till 800-tal. Till samma tid dateras parcelleringsdikena från planen nedanför Kungsgårdsplatåerna (kap. 4.1). För närvarande vet vi inte vad som händer efter platåhusen överges men det förefaller röra sig om en planerad nedbränning av hallen med rituell förslutning. Efter denna händelse är aktiviteterna i delar av Kungsgårdsområdet betydligt lägre. De verkar inte öka markant förrän under 1300-talet, då norra Kungsgårdsplatån återigen bebyggs och omformas.

Kunskapen om den profana medeltiden i Kungsgårdsområdet var ytterst vag fram till 2011 och fortfarande har enbart små fragment av de materiella spåren från denna tid lokaliserats. Undersökningen bidrog starkt till att stärka kunskapsläget genom att belägga dels den stora gården från 1300-talet, dels finna belägg för en 1500-talsgård som verkar överges vid 1600-talets början. Lämningsarna indikerar att det efter övergivandet av domkyrkan under 1270-talet finns kvar distinkta strukturer. Byn är fortfarande en stor kunglig domän där kungsgårdar samsas med kyrkliga huvudgårdar och offentliga sammankomster i form av Erikskulten. Gamla Uppsala är under denna tid inte samma självklara centrum i regionen, eftersom de betydande centrala funktionerna flyttat till Östra Aros/Uppsala. Vissa funktioner finns emellertid fortfarande kvar eller kan återupptas vid behov, såsom den nyss nämnda Erikskulten eller de officiella sammankomsterna, burspråken som Gustav Vasa leder under sina första regeringsår. Platsen är också periodvis en stödjepunkt för kungamakten i landskapet. Ragnvald Tyrbjörnsson som skriver sig till Kungsgården under sent 1300-tal är både stadsfogde för Uppsala och häradshövding för Vaksala (DMS 1:2, s. 202).

Undersökningarna var helt och hållet insatser som byggde på tidigare undersökningar. De har lett till ny kunskap och frågeställningarna har till övervägande del besvarats. Undersökningarna har även resulterat i att än fler frågor väckts och det har väckts nya intressen för andra delar av området, samt för detaljer i landskapet som såväl projektdeltagare som tidigare forskare fäst liten notis vid tidigare. Efter undersökningarna 2011 har undersökningar gjorts 2013 (Ljungkvist, Frölund & Sarén Lundahl 2015), 2014 (Ljungkvist, Frölund & Wikborg 2016) och 2015 (Frölund,

Kjellberg & Ljungkvist pågående arbete). Undersökningen 2014 låg långt utanför Kungsgårdsområdets centrala del men de andra undersökningarna låg i och intill det centrala området och byggde till stor del på frågor som väckts vid 2011 års undersökning. Undersökningarna 2013, 2014 och 2015 byggde inte bara på att följa strukturer som undersökts tidigare, utan även läsa anomalier i landskapet i form av plåtåer/terrasseringar och fördjupningar. 2011 års källargropar gjorde att det markanta antalet gropar i Kungsgårdsområdet nu tolkas som källargropar istället för i huvudsak täktgropar. Som stöd för detta låg det stora förberedande GIS-arbetet som gjordes under projektets inledande år. Rapporten är en i raden av många framtida rapporter och studier som kommer publiceras under kommande år. Det största värdet i projektet och undersökningen ligger möjligen i att det blivit en katalysator för nya projekt, ny forskning, för utarbetandet av nya metoder och som utbildningsplattform för nya generationer av arkeologer.

6. Administrativa uppgifter

Plats: Gamla Uppsala, Uppsala kommun, Uppsala län, Sverige.

Fastighet: Gamla Uppsala 77:2. Distrikt Gamla Uppsala (215154).

Fornlämningsnummer: Uppsala 263:1 (inom Uppsala 586:1)

Fornlämningstyp: Boplats (Uppsala 263:1) inom gränsbestämt område (Uppsala 586:1).

Undersökningstyp: Särskild undersökning.

Orsak: Forskning.

Fältarbetsperiod: 2011-05-06 – 06-23 respektive 2011-08-01 – 08-31.

Koordinatsystem: RT90 25 gon V

Höjdsystem: RH 2000.

Projektmedtagare: John Ljungkvist & Daniel Löwenborg, Uppsala universitet; Per Frölund, Hans Göthberg, Andreas Henniuss, Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet; Fredrik Thölin, Emma Sjöling, Sofia Prata, SAU; Marcus Asserstam, Robert Davidsson, Andreas Eriksson, Karolina Karlsson, Jonna Sarén Lundahl, Frida Löjdström, Reidar Magnusson, Hampus Norrback, Therese Olsson, Madeleine Wennerholm. Praktikanter samt studenter från B-kursen i arkeologi från Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.

Upplandsmuseets diarienummer: AR-000-2011

Upplandsmuseets projektnummer: 8374, 8375, 8391

Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 2011-04-13, 431-1292-11

Fynd: Förvaras tillsvidare på Upplandsmuseet i väntan på beslut om fyndfördelning.

Dokumentationsmaterial: Förvaras vid Upplandsmuseet.

7. Referenser

- Aagård, Gun-Britt. 1984. Gleicharmige Spangen I: Arwidsson, Greta. Birka II:1. Untersuchungen und Studien. II Systematische Analysen der Gräberfunde. Stockholm. s. 95-110.
- Alström, Ulf & Duczko, Wladyslaw. 1993. Norra gårdet (RAÄ 281). Utgrävningen 1992. *Arkeologi och miljögeologi i Gamla Uppsala. Studier och rapporter 1*. OPIA 7. Uppsala. s. 39-44.
- Alström, Ulf & Duczko, Wladyslaw. 1996. Norra Gårdet. Utgrävningar 1993, 1994. *Arkeologi och miljögeologi i Gamla Uppsala. Studier och rapporter 2*. OPIA 11. Uppsala. s. 115-127.
- Alström, Ulf & Duczko, Wladyslaw. 2005. *Vid Högåsens utkant: ett bortodlat gravområde med skelett under högar. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 123, Gamla Uppsala 74:8, Gamla Uppsala socken, Uppsala*. Västerås
- Almquist, Johan Axel. 1931. *Fräsegodsen i Sverige under storhetstiden. Första delen*. Stockholms och Uppsala län. Band 2. Säterier. Stockholm.
- Ambrosiani, Björn. 2013. Stratigraphy: excavations in the Black Earth 1990 - 1995. 1: Stratigraphy. The site and the shore, the bronze caster's workshop. Birka studies 9. Stockholm.
- Arrhenius, Birgit. 2011. Helgö – pagan sanctuary complex. *Excavations at Helgö XVIII*. Stockholm. p. 11-44.
- Arwidsson, Greta. 1948. Valsgårde-Fullerö. *Tor 1*. Uppsala. s. 34-48.
- Beronius Jörpeland, Lena, Göthberg, Hans, Ljungkvist, John, Seiler, Anton & Wikborg, Jonas. 2011. *Återigen i Gamla Uppsala. Utbyggnad av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala. Uppland, Gamla Uppsala socken, Gamla Uppsala*. RAÄ UV 2011:95; Upplandsmuseet 2011:15; SAU 2011:9.
- Beronius Jörpeland, Lena, Göthberg, Hans, Seiler, Anton & Wikborg, Jonas. 2013. Monumentala stolprader i Gamla Uppsala. *Fornvännen*, 2013, 108:4. Stockholm. s. 278-281.
- Brunstedt, S., 1996. *Alsnu Kungsgård. Forskningsprojekt Hovgården*. RAÄ. UV Stockholm. Rapport 1996:71/1 (2.) Stockholm.
- Carlsson, Ronnie (red.). 2000. *På vägen in till staden: arkeologisk undersökning 1999: lämningar från medeltid och nyare tid i kvarteret Örtedalen i Uppsala*. Upplandsmuseets skriftserie nr 2. Uppsala.
- Carlsson, Ronnie, Göthberg, Hans & Lovén, Christian. 2010. *Uppsala domkyrka. 2, Domkyrkan i Gamla Uppsala. Nuvarande kyrkans omgivningar*. Uppsala.
- Christensen, Tom. 2015. *Lejre bag myten: De arkeologiske udgravninger*. Roskilde. Roskilde Museum.
- Christiansson Hans & Nordahl, Else. 1989. Tingshögen and Kungsgårdsplatåerna in Gamla Uppsala. A preliminary report of trial excavations. *Tor 22*. Uppsala p. 245-257.
- Croix, Sarah. 2015. Permanency in Early Medieval Emporia: Reassessing Ribe. *European Journal of Archaeology. Volume 18*. p. 497-523.
- DMS 1984. *Det Medeltida Sverige. Band 1 Uppland: 2 Tiundaland: Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad*. Dahlbäck, Göran, Ferm, Olle & Rahmqvist, Sigurd. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Egan, Geoff & Pritchard, Frances. 1991 (2002). *Dress accessories 1150-1450*. London.
- Erikson, Marja & Lundgren, Per. 2011. Gamla Uppsala by: bondbyn i skuggan av högarna. *Uppland*. 2011. s. 46-67.
- Frölund, Per & Schütz, Berit. (red.). 2006. *Bebyggelse och bronsgjutare i Bredåker och Gamla Uppsala. Arkeologisk undersökning, fornlämning 134, 596 & 599, Uppsala socken, Uppland*. Upplandsmuseet 2007:03. Uppsala
- Frölund, Per, Ljungkvist, John & Göthberg, Hans 2010. *Kungsgården: ett terrasshus från folkvandringstid och metalldetektorartering: arkeologisk undersökning. Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 3*. Upplandsmuseet 2010:13. Uppsala
- Frölund, Per & Göthberg, Hans 2013. Gamla Uppsala före formationen: ett bidrag till centralplatsens genes. *Gamla Uppsala i ny belysning*. s. 9-32.
- Frölund, Per, Ljungkvist, John & Göthberg, Hans. 2015. *Kungsgården 2010: Grophus från folkvandringstid och hus från vendel- och vikingatid på Norra Kungsgårdsplatån. Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 4*. Upplandsmuseet 2015:03. Uppsala.

- Gustawsson, Karl A. 1949. Gamla Uppsala fornminnesområde. *Fornvännen* 1949. s. 352-361.
- Hallgren, Anna Lena. 2011. *Arkeologiska undersökningar utefter en ny VA-ledning på Kärrbolandet: bland annat av en gårds lämning med vendeltida bronsgjuterverksamhet: Irsta och Kärrbo socknar, Västerås kommun*. Stiftelsen Kulturmiljövård 2011:21. Västerås.
- Hallgren, Anna-Lena & Flood, Agneta. 2016. *Gårdens gravar: vendel- och vikingatida gravar i Romarbo: Särskild arkeologisk undersökning: fornlämning Irsta 508, Gäddeholm 2:1, Irsta socken, Västerås kommun, Västmanland*. Stiftelsen Kulturmiljövård. Västerås.
- Hedlund, Gunnar. 1993. Utgrävningen 1992. *Arkeologi och miljögeologi i Gamla Uppsala. Studier och rapporter*. OPIA 7. Uppsala. s. 64-70.
- Johansson, Bengt OH & Stenberger, Märten. 1958. Raä dnr. 1711/59.
- Jørgensen, Lars. 2009. Pre-Christian cult at aristocratic residences and settlement complexes in Southern Scandinavia. I: Freeden von, U. Friesinger, H. & Warmers, E. (red.) *Glaube, Kult und Herrschaft – Phänomene des Religiösen in 1. Jahrtausend n. Chr. in Mittel- und Nordeuropa*. s. 329-354. Frankfurt. Römisch-Germanische Kommission.
- Larsson, Stefan. 2000. *Stadens dolda kulturskikt. Lundaarkeologins förutsättningar och förståelsehorisonter uttryckt genom praxis för källmaterialsproduktion 1890-1990*. Diss. Lund.
- Larsson, Stefan & Johansson Hervén, Conny. 1998. Källmaterialsproduktion och förståelsehorisonter i stadsarkeologin. *META* 1998:2.
- Lindqvist, Sune. 1936. *Uppsala högar och Ottarshögen*. Stockholm.
- Ljungkvist, John. 2013. Monumentaliseringen av Gamla Uppsala. *Gamla Uppsala i ny belysning*. Uppsala. s. 33-68.
- Ljungkvist, John, Frölund, Per, Göthberg, Hans & Löwenborg, Daniel. 2011. Gamla Uppsala: Structural development of a centre in Middle Sweden. *Archäologisches Korrespondenzblatt*. 2011(41):4. s. 571-585
- Ljungkvist, John & Frölund, Per 2015. Gamla Uppsala – the emergence of a centre and a Magnate complex. [Elektronisk resurs]. *Journal of Archaeology and Ancient History (JAAH)*. 16, s. 1-29. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-269811>
- Ljungkvist, John, Sarén Lundahl, Jonna & Frölund, Per. 2017. Two workshops with garnet crafts in Gamla Uppsala. *Gemstones in the first millennium AD: mines, trade, workshops and symbolism: International Conference, October 20th-22nd, 2015, Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz*. s. 91-102
- Nordahl, Else. 1993. Södra Kungsgårdsplatån. Utgrävningarna 1988-1991. *Arkeologi och miljögeologi i Gamla Uppsala. Studier och rapporter*. OPIA 7. Uppsala. s. 59-63
- Nordström, Alf. 1957. *Undersökning på Kungsgården*. Raä dnr. 6721/57.
- Petré, Bo. 1984. *Arkeologiska undersökningar på Lovö 4*. Stockholm.
- Pilø, Lars. 2007. The Settlement: Extent and dating. Kaupang in Skiringssal. *Norske Oldfunn XXII*. s. 161-178.
- Rahmqvist, Sigurd. 1986. Gamla Uppsala by – Upplands största. *Uppsala stads historia*. 7. Från Östra Aros till Uppsala: en samling uppsatser kring det medeltida Uppsala. Uppsala.
- Rudbeck, Olof. 1938. *Olaus Rudbecks Atlantica: svenska originaltexten. Taflor*. Facs.-uppl. Stockholm och Uppsala.
- SBL= Svenskt Biografiskt Lexikon. Band 27 (1990-91).
- Tagesson, Göran. 2003. ”Bodde dom därnere”. I *Tyskebacken: hus, människor och industri i stormaktstidens Norrköping*. Stockholm. Riksantikvarieämbetet.
- Ölund, Anna & Kjellberg, Joakim. 2006. *Kvarteret Snickaren: bebyggelse och odling vid Enköpings strand: RAÄ 26, Centrum 6:8, Enköpings stad, Uppland: arkeologisk slutundersökning*. Upplandsmuseet 2006:24. Uppsala.
- Muntlig uppgift: Torbjörn Brorsson, Keramiska Studier, Lunds universitet

8. Arkivmaterial

ATA

Truls Arnvidssons karta från år 1709 över Gamla Uppsala.

Lantmäteriakter

Lantmäteristyrelsens arkiv (Uppsala län, Gamla Uppsala socken, Gamla Uppsala)

Geometrisk avmätning 1640–41 B22-28: a5:78–79

Lagaskifte 1856 B22-28:13.

Lantmäterismyndigheternas arkiv (Uppsala län, Gamla Uppsala by, Gamla Uppsala)

Arealavmätning 1690 akt 03-gam-14.

9. Bilagor och konserveringsrapporter

Rapportens bilagor och konserveringsrapporter finns att ladda ner som ett dokument i format PDF på Upplandsmuseets hemsida, www.upplandsmuseet.se och på Samla - Riksantikvarieämbetets öppna arkiv, <http://samla.raa.se/xmlui/>.

I bilagan finns följande:

Bilaga 1. Kontexter planen nedan Kungsgårdsplatåerna

Bilaga 2. Kontexter södra Kungsgårdsplatån

Bilaga 3a, b. Kontexter & husbeskrivningar norra Kungsgårdsplatån

Bilaga 4. Fynd planen nedan Kungsgårdsplatåerna

Bilaga 5. Fynd södra Kungsgårdsplatån

Bilaga 6. Fynd norra Kungsgårdsplatån

Bilaga 7. Makrofossilanalys, Anneli Ekblom, Uppsala universitet

Bilaga 8. Vedartsanalys, Thomas Bartholin, Scandinavian Dendrodating

Bilaga 9a, b. Osteologisk basregistrering, Emma Sjöling, SAU

Bilaga 10. Myntbestämning, KMK

Konserveringsrapport 1-8. Acta Konserveringscentrum AB.